

Полтавський державний аграрний університет
Полтавський інститут економіки і права
Полтавський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги
Регіональне представництво Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у
Полтавській області
Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

Трансформація правової системи України в сучасних умовах

Матеріали II Всеукраїнської інтернет-конференції
20 травня 2025 року

**Полтава
2025**

УДК 34.047(477)

Трансформація правової системи України в сучасних умовах: матеріали II Всеукраїнської інтернет-конференції (Полтава, 20 травня 2025 р.) / ред. кол.: С. О. Гладкий, Х. З. Махмудов, Г. В. Терела та ін. Полтава: ПДАУ, 2025. 149 с.

Конференція зареєстрована в ДУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ) за №348 від 27.03.2025 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту економіки, управління, права та інформаційних технологій Полтавського державного аграрного університету, протокол №12 від 20 червня 2025 р.

У збірці представлено матеріали II Всеукраїнської інтернет-конференції за результатами досліджень щодо трансформації правової системи України в сучасних умовах.

Матеріали призначені для педагогічних, науково-педагогічних працівників закладів освіти, докторантів, аспірантів, провідних фахівців – практиків, студентів та усіх зацікавлених у позитивних перетвореннях правової системи України.

Відповідальність за зміст наданих матеріалів, точність наведених даних, а також відповідність принципам академічної доброчесності несуть автори. Матеріали видані в авторській редакції.

Голова редакційної колегії:

Гладкий С. О. – професор кафедри підприємництва і права ПДАУ, д. ю. н., професор.

Члени редакційної колегії:

Махмудов Х. З. – завідувач кафедри підприємництва і права ПДАУ, д. е. н., професор;

Басенко Р. О. – завідувач кафедри правознавства та фінансів, заступник директора з науково-педагогічної роботи, міжнародної та грантової діяльності ПШП, к. пед.н., доцент;

Ночовний Ю. В. – начальник відділу правопросвітництва Полтавського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги;

Носенко В. В. – представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Полтавській області;

Яковенко В. С. – член правління, керівник відокремленого підрозділу ГО «Україна без тортур» в Полтавській області;

Коломоець О. Д. – провідний фахівець з організації наукової роботи Кіровоградського НДЕКЦ МВС України, к.ю.н., доцент, т.в.о. завідувача кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету №2 Донецького державного університету внутрішніх справ;

Лисенко Н. В. – завідувач відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Полтавського НДЕКЦ МВС України, к.т.н.;

Дубович О. В. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н.;

Кальян О. С. – професор кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н., доцент;

Коломієць П. В. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, д. ю. н.;

Купчення Л. І. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н.;

Липій Є. А. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н., доцент;

Осташова В. О. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н., доцент;

Стрілець Б. В. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н.;

Терела Г.В. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. і. н., доцент;

Шведенко П. Ю. – доцент кафедри підприємництва і права ПДАУ, к. ю. н., доцент;

© Автори тез, включені до збірника, 2025

© Полтавський державний аграрний університет, 2025

ЗМІСТ

Агвердієва Е. Е. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЯК ЗАСІБ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ.....	7
Алієв Р. В. СУЧАСНА МІСІЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	10
Атаманчук Н. І. ОЦІНКА ВПЛИВУ ПЕРЕДБАЧУВАНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ПРАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	14
Баброцяк С. В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ МІЛІЦІЇ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ.....	20
Баброцяк С. В. ПРИНЦИП РОЗПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ.....	24
Баброцяк С. В. ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ І ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНОПРОЄКТІВ УВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА ЗНИКНЕННЯ ТРЕТЬОГО ЧИТАННЯ.....	28
Бончук В. П. КОРУПЦІЯ: ПСИХОЛОГІЧНІ ВИЯВИ.....	31
Гладкий С. О. МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПОТРЕБИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	35
Глушенко О. О. ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ДІЇ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ.....	40
Грицун В. В., Коломієць В. П.	

ЩОДО НЕВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	44
Гусак Г. С. ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА	48
Гусак Г. С., Скляр В. О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДООХОРОННОГО ПРАВА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	53
Закладна В. В. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СКЛАДАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ.....	55
Каюн В. О., Вережомська С. Ж., Перун С. В. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	58
Клименко А. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	63
Ковальська Т. А. ПРАВОВА ТА ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ВЛАСНІСТЬ»	67
Коломієць П. В. ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВТРАТИ ЧИННОСТІ ГОСПОДАРСЬКИМ КОДЕКСОМ.....	71
Кондуфор Є. О. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕФОРМДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	77
Кондуфор Є. О. КОНФЕДЕРАЦІЯ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ.....	80
Копил А. О., Коломієць П. В. ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ ВИНАГОРОДИ ЗА	

ПРАЦЮ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ХАРТІЇ.....	83
Кудінова-Сінгх А. Г., Гуркіт Сінгх, ШармаДінеш ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА.....	86
Купчення Л. І., Панов Є. М. ПРАВОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ОНН ТА ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ.....	89
Мансуєва Д.Р. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	91
Маруніч В. В. ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ І ПРАКТИК В УКРАЇНІ.....	95
Матлак Т. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ АГЕНТСТВ В УКРАЇНІ.....	98
Михайличенко А. М. МЕТОДИ ПРИРОДОЗНАВСТВА І СОЦІАЛЬНИХ НАУК: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	103
Наливайко Л. А., Коломієць П. В. ВТРАТА ЧИННОСТІ ГОСПОДАРСЬКИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	105
Панов Є. М. ВПЛИВ АРТУРА ШОПЕНГАУЕРА НА ГУМАНІЗАЦІЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	110
Писаренко А. О., Циганок С. Д. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	112
Радько О. О. ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА НА ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ: КОНФЛІКТ МІЖ ЗАХИСТОМ ІНВЕСТОРІВ ТА СУВЕРЕНІТЕТОМ ДЕРЖАВ У СФЕРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	117
Собецька Ю. В.	

ПРОБЛЕМАТИКА СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В ПЕРІОД ВІЙНИ.....	120
Стрілець Б. В. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ЕКСТРАТЕРИТОРІАЛЬНА ДІЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	123
Терела Г. В., Стрілець В. В. ТРУДОВИЙ КОМПЛАСНС: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ.....	126
Терела М. А. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	131
Терно Р. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	136
Яхнич Я. В. ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРАВОРОЗУМІННЯ.....	141
Яхнич Я. В., Михайліченко А. М. ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ РИБАЛЬСТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ.....	144

Агвердієва Е. Е.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Гладкий С. О.,
д. ю. н. професор, професор кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЯК ЗАСІБ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Нормативно-правові акти як об'єкт вивчення традиційно привертають увагу широкого кола дослідників, що є цілком закономірно: вони є основним засобом формального визначення юридичних норм у правових системах романо-германського права. Серед українських науковців свій інтерес до проблематики нормативно-правових актів виявили М. С. Кельман, Є. А. Гетьман, О. Г. Мурашин, В. С. Овсієнко та чимало інших дослідників.

Загалом актуальність загальнотеоретичного дослідження нормативно-правових актів полягає у вивченні відповідності процесу їх створення і застосування ідеалам справедливості та загальним принципам права, їх ролі у процесі правового регулювання, взаємодії різних їх видів, ефективності їх застосування та інших аспектів. Метою нашого дослідження є виявлення найбільш проблемних з них.

У площині правотворчості центральною проблемою правового регулювання, яке здійснюється засобом нормативно-правових актів, є відповідність змісту останніх і процедури їх розробки й ухвалення компетентними органами принципам верховенства права і верховенства закону. Тобто, насамперед, йдеться про правовий характер законів і підзаконних нормативно-правових актів. У найзагальнішому вираженні ця проблема в кінцевому рахунку зводиться до оцінки зрілості інститутів демократії та громадянського суспільства у країні.

Основними проблемами в царині застосування нормативно-правових актів є: недосконала функціональна взаємодія між законами та підзаконними актами, що призводить до правової невизначеності; невідповідність поточних законів і підзаконних актів Конституції країни; невідповідність підзаконних нормативно-правових актів законам; низька гнучкість правового регулювання, яка ускладнює адаптацію до змін у суспільстві; деструктивний вплив політичних чинників на прийняття і застосування нормативно-правових актів, що впливає на їх правність та ефективність правового регулювання.

У вирішенні зазначених проблем слід виходити з того, що закони та підзаконні нормативно-правові акти є головними елементами механізму правового регулювання, які забезпечують стабільність, передбачуваність та ефективність функціонування правової системи. Їх значення в сучасній державі важко переоцінити, адже саме вони формують основу правової бази, на якій ґрунтується діяльність усіх органів влади і громадян [1, с. 12], а відтак – закладають основи режиму законності.

Закони займають центральне місце у правовій системі держави, оскільки мають найвищу юридичну силу. Їх прийняття здійснюється вищими законодавчими органами, що зазвичай забезпечує їх демократичний характер (за умови зрілості та достатньої активності інститутів громадянського суспільства). Закони спрямовані на регулювання найбільш важливих сфер суспільного життя, включаючи права людини, охорону здоров'я, освіту, економіку тощо, які потребують єдиного та стабільного підходу [2, с. 7].

Основна характеристика закону полягає в його обов'язковості для всіх членів суспільства. Це означає, що всі особи, які знаходяться під юрисдикцією держави, мусять дотримуватись його положень (дипломатичні імунітети до уваги не беремо). Закони задають загальні принципи регулювання, що забезпечує стабільність правової системи, її передбачуваність і єдність [3, с. 96]. Дотримання у нормативно-правовому регулюванні принципу правової рівності послаблює соціальні суперечності.

Підзаконні нормативно-правові акти виступають засобом деталізації законів і забезпечують їх практичну реалізацію [4, с. 129]. Вони видаються виконавчими органами влади і тому нерідко є «дзеркалом» деформацій і дисфункцій державного апарату.

Головною функцією підзаконних актів є забезпечення практичності та гнучкості правового регулювання. Вони дозволяють швидко адаптуватися до змін у суспільних, економічних чи політичних умовах, що сприяє швидкому вирішенню важливих питань. Наприклад, якщо закон визначає загальні принципи регулювання у сфері охорони здоров'я, то підзаконний акт може встановлювати порядок проведення медичних оглядів або визначати правила карантинних заходів [3, с. 97].

Закони і підзаконні акти взаємодіють між собою, формуючи ієрархічну систему нормативно-правового регулювання. Закони виконують функцію визначення загальних принципів і ключових правил поведінки, тоді як підзаконні акти уточнюють ці правила і забезпечують їхнє ефективне застосування в реальному житті. Така взаємодія є важливою для забезпечення як стабільності правової системи, так і її адаптивності до змін [1, с. 13]. Ситуація, коли прийняття (або, навпаки, неприйняття) підзаконного акта фактично нівелює регулятивну роль закону, є неприпустимою і небезпечною для суспільства.

Закони формують міцну основу для правової системи, надаючи їй цілісності, а підзаконні акти роблять цю систему ефективною, наповнюючи її конкретним змістом. Разом вони забезпечують порядок, передбачуваність і справедливість у суспільних відносинах, формуючи гармонійний механізм реалізації права [5, с. 14].

Отже, в ідеальній загальнотеоретичній моделі закони й підзаконні акти є невід'ємними складовими дієвої, гармонійної правової системи, які, доповнюючи один одного, дозволяють забезпечувати як стратегічні цілі державного управління, так і вирішення практичних питань у повсякденному житті громадян і суспільства в цілому. В реальному житті у процесі створення

та застосування нормативно-правових актів виникає чимало проблем, які відображають нерозвиненість правової системи чи окремих її складових, негативний вплив на право політичної, економічної, ідеологічної систем суспільства. Закономірно, що правова система за цих умов зазнає трансформації. Дуже важливо, щоб у цьому процесі не були порушені фундаментальні принципи права і правової держави.

Список використаних джерел

1. Романов Я. П. Підзаконні акти: загальнотеоретична характеристика: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2015. 20 с.
2. Куценко І. В. Нормативно-правові акти як джерела права. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2006. № 2 (14). С. 190–192.
3. Гетьман Є. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, функції, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 92–100.
4. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128–131.
5. Крилова І. І. Поняття, класифікація та правове значення актів органів державної влади. *Вісник Академії адвокатури України*. 2008. № 3. С. 11–16.

Алієв Р. В.,
к. ю. н., доцент, доцент кафедри військового права
та правоохоронної діяльності,
Інститут стратегічних комунікацій
Національного університету оборони України

СУЧАСНА МІСІЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

*Соціальна держава – не гиря на
ногах прогресу, а його двигун.*

*Віллі Брандт (21 жовтня 1969 р. 7
травня 1974 р.) німецький та
європейський політик, соціал
демократ, державний діяч, лауреат
Нобелівської премії миру (1971 р.)*

Відповідно до статті 1 Конституції України – Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1]. Як ми бачимо, в зазначеній конституційній нормі законодавець в порядку пріоритетності та важливості розмістив в певній послідовності процеси, явища та стани, які притаманні державі, розставивши їх таким чином, що першочергово йде **“соціальна держава”**, а вже за нею **“правова держава”**.

Враховуючи черговість фіксації в нормативному тексті вищезазначених категорій, пропонуємо розглянути поняття та значення **“соціальної держави”** в контексті забезпечення стійкості соціального порядку та національної безпеки.

Отже, що таке “соціальна держава”? Розглядаючи “соціальну державу” крізь призму суспільної функції “держави”, деякі науковці вважають, що держава повинна нести відповідальність за рівень добробуту та соціальної справедливості (“держава всезагального добробуту”, “соціальна держава”), дбати про соціальну рівність про стан культури та моралі, одночасно пов’язуючи це з поняттям “держави” з її певними **цінностями** або **нормами** [2, с. 151].

На наш погляд, саме **цінності** відіграють визначальну роль в стійкості соціального порядку та національної безпеки в державі, які в свою чергу повинні забезпечуватись якісним та ефективним законодавством.

В Енциклопедії державного управління за редакцією Ю. В. Ковбасюка під поняттям **“соціальна держава”** розуміється – тип держави, яка проводить

державну політику, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини і насамперед соціальних прав, досягнення високого рівня добробуту населення, забезпечення соціальної безпеки суспільства, задоволення соціальних потреб, створення умов для реалізації особистістю свого соціального потенціалу [3, с. 535]. Крім того, автори вищезазначеної Енциклопедії вважають, що **“соціальна держава”** це – форма оптимізації суспільного буття, яка реалізується через конституційне закріплення і гарантування соціально-економічних та соціальних прав і свобод людини і громадянина та відповідних обов’язків держави, метою якої є реалізація права людини на гідне життя, створення всебічних умов для самореалізації її сутнісних сил, **забезпечення реалізації соціальних цінностей** та насамперед соціальної справедливості, соціального прогресу суспільства [3, с. 536]. Таким чином, ми впевнені, що крім основоположної ідеї, на якій базується **“соціальна держава”**, а – це принцип справедливості, стійкість соціального порядку та національної безпеки, повинна базуватися на принципі – **“соціальної цінності”**, який окреслює розуміння – **“безпеки”** у всіх її проявах.

З точки зору юриспруденції, **“правова держава”** – це ідеальний тип держави, вся діяльність якої підпорядкована праву. Головне призначення правової держави – максимально повно забезпечити юридичними засобами охорону і захист прав людини і громадянина. Характер відносин між громадянином і державою є ключовим питанням доктрини правової держави. У такій державі досягається юридична рівність між нею і громадянином. Засобом такої рівності є право [4, с. 36].

Деякі науковці вважають, що правова держава – це політична організація громадянського суспільства, основана на визнанні та реальному забезпеченні прав і свобод людини, верховенстві права та взаємній відповідальності держави й особи. У свою чергу, **соціальною основою правової держави** виступає громадянське суспільство, в якому є всі умови для реалізації кожним своїх творчих можливостей, різноманіття поглядів, особистих прав і свобод. **Економічною основою правової держави** є всі форми власності, що є

рівноправними, стимулюються до розвитку і захищені юридично. Тобто у правовій державі суспільство стає спількою вільних і рівноправних власників. **Моральну основу правової держави** становлять загальнолюдські цінності: принципи гуманізму, милосердя, рівності, свободи, честі та гідності особи [5, с. 117].

На наш погляд, все вищезазначене з точки зору національної безпеки, і є цінностями, заснованими на демократичних засадах. Впевнені, що сучасна місія правової держави у контексті забезпечення стійкості соціального порядку та національної безпеки обумовлена відповідними потребами громадянського суспільства, які з часом змінюються.

З цього приводу доктор наук з державного управління, професор Г. П. Ситник свого часу зазначав, що задовольнити потреби людини (індивіду), суспільства та державних інститутів в безпеці спираючись тільки на моральні норми, які є складовою національних цінностей, неможливо. Необхідно забезпечити захист цих цінностей нормами права шляхом їх включення у відповідні акти законодавства. Внаслідок цього система цінностей отримує офіційний статус і відповідний захист з боку держави. Так утворюються директивно-нормативні вимоги (правові норми) щодо поведінки кожного індивіда, разом з тим виникає правова природа відповідальності [6, с. 29].

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що сучасна місія правової держави у контексті забезпечення стійкості соціального порядку та національної безпеки полягає у наступному: **1)** кардинальною переоцінкою ціннісних орієнтацій кожним індивідом з врахуванням аксіологічного аспекту цієї проблеми; **2)** публічному управлінні, необхідно максимізувати вигоди індивідів без інституційного примусу щодо дотримання правил, визначених у контексті системи національних цінностей, включаючи санкції щодо їх порушників.

Отож варто приділити особливу увагу забезпеченню стійкості соціального порядку та національної безпеки щодо відповідності вищезазначених цінностей ідеологічним засадам, програмним цілям та правовим нормам, зокрема тим, які

пов'язані із формуванням соціального права і, відповідно, соціального законодавства.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.05.2025).

2. Філософський енциклопедичний словник / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. НАНУ: “Абрис”, 2002. 742 с.

3. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.

4. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.

5. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

Атаманчук Н. І.,
д. ю. н., доцент, провідний науковий співробітник
відділу дослідження проблем правотворчості та
адаптації законодавства України до права ЄС,
Інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

ОЦІНКА ВПЛИВУ ПЕРЕДБАЧУВАНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ПРАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Варто зазначити, що здійснення оцінки впливу проєктів нормативно-правових актів на суспільні відносини є обов'язковим у багатьох країнах світу, таких як Естонія, Фінляндія, Італія, Велика Британія, Чехія, Франція, Німеччина, Греція, Польща, Угорщина, Латвія, Литва, Швеція тощо. Більш того, оцінка впливу (ImpactAssessment, IA) є ключовим інструментом у процесі розробки законодавства в країнах Європейського Союзу (далі – ЄС), що дозволяє аналізувати потенційні наслідки запропонованих законопроектів та допомагає ухвалювати обґрунтовані рішення.

У Литовській Республіці основні принципи правотворчості, стадії правотворчості, права та обов'язки державних і муніципальних установ і органів, інших осіб, які беруть участь у правотворчому процесі визначає Закон про законодавчу базу Литовської Республіки (LietuvosRespublikosteisėkūrospagrindųįstatymas) [1]. Цей закон також встановлює обов'язковість здійснення оцінки впливу для всіх проєктів нормативно-правових актів, які вводять нове правове регулювання, істотно змінюють існуюче регулювання, можуть мати значний вплив на економіку, суспільство або навколишнє середовище.

Стаття 2 вказаного Закону визначає такі ключові поняття як: оцінка впливу існуючого правового регулювання *expost* – це оцінка застосування та функціонування правового регулювання; оцінка впливу передбачуваного правового регулювання, тобто визначення позитивних та негативних наслідків передбачуваного правового регулювання [1].

Відповідно до ст. 15 Закону про законодавчу базу Литовської Республіки, при підготовці проєкту правового акта, спрямованого на регулювання раніше нерегульованих відносин, а також такого, що принципово змінює правове регулювання, обов'язково має бути проведена оцінка впливу передбачуваного правового регулювання. Детальність цієї оцінки має бути пропорційна потенційним наслідкам передбачуваного правового регулювання. Рішення щодо оцінки впливу передбачуваного правового регулювання приймається розробником правового акта.

При проведенні оцінки впливу передбачуваного правового регулювання визначається потенційний позитивний та негативний вплив на сферу даного правового регулювання, на осіб або їх групи, на яких поширюватиметься передбачуване правове регулювання. Беручи до уваги характер і сферу застосування нового правового регулювання, передбаченого в нормативному акті, необхідно оцінити його вплив на економіку, конкуренцію, державні фінанси, соціальне середовище та рівні можливості, державне управління, правову систему, криміногенну обстановку, масштаби корупції, навколишнє середовище та зміну клімату, адміністративну сферу.

Результати оцінки впливу правового регулювання, передбаченого у проєкті закону чи іншому правовому акті Сейму, подаються у пояснювальній записці чи окремому документі. Під час підготовки проєктів інших правових актів результати оцінки впливу наміченого правового регулювання представляються у порядку, встановленому Урядом чи уповноваженим їм органом, муніципальною радою чи уповноваженим їм органом [1, ст. 15].

Варто зазначити, що Закон про законодавчу базу Литовської Республіки окремими статтями визначає здійснення оцінки впливу запропонованого правового регулювання на масштаби корупції, конкуренцію та регульовані професії (ст. 16); оцінку впливу запланованого правового регулювання на регіональний розвиток (ст. 16 2) [1].

Окрім того, Литва має окремий Закон про оцінку впливу на навколишнє середовище запланованої господарської діяльності (LietuvosRespublikosplanuojamosūkinėsveiklospoveikioaplinkaivertinimoįstatymas) [2], який регулює оцінку впливу на довкілля для певних економічних проєктів.

Регламент Сейму Литовської Республіки (SeimasoftheRepublicofLithuaniaStatute) [3] статтею 135 зобов'язує також до законопроєкту додавати пояснювальну записку, в якій мають бути зазначені: причини, що спонукали до підготовки проєкту, цілі та завдання підготовленого проєкту; передбачені положення правового регулювання та очікувані позитивні результати; результати оцінки впливу планованого правового регулювання (у

разі, якщо така оцінка має бути проведена під час підготовки законопроєкту та її результати не викладаються в окремому документі), можливі негативні наслідки прийнятого законопроєкту та заходи, які слід вжити для запобігання цим наслідкам; вплив прийнятого закону на злочинність та корупцію; вплив реалізації закону на умови підприємницької діяльності та розвиток бізнесу; оцінки та висновки фахівців, отримані при розробці законопроєкту; інші обґрунтування та пояснення, які ініціатори вважають за необхідне тощо.

Отже, у Литві існує чітка нормативно-правова база, яка забезпечує проведення оцінки впливу як для законодавчих ініціатив, так і для господарських проєктів, що можуть вплинути на навколишнє середовище.

Варто зазначити, що впровадження обов'язкової оцінки впливу для більшості законопроєктів Литовською Республікою було здійснено у середині 2000-х років, у процесі адаптації до європейських стандартів правотворення. Основними рисами її системи можна вважати:

- а) чіткість процедури, тобто, здійснення оцінки впливу є обов'язковою частиною процесу розробки законопроєкту ще до його подання до парламенту;
- б) стандартизованість форм – усі розробники законопроєктів заповнюють спеціальні шаблони оцінки, що охоплюють: економічні наслідки (вплив на бізнес, бюджет, зайнятість); соціальні наслідки (вплив на добробут громадян, вразливі групи); екологічні наслідки; адміністративні витрати для бізнесу та держави;
- в) здійснення аналізу альтернатив, що передбачає розгляд декількох варіантів вирішення проблеми, а не тільки єдиного шляху;
- г) проведення консультацій, що передбачає здійснення обов'язкових консультацій з громадськістю, бізнесом і громадськими організаціями;
- д) здійснення моніторингу ухваленого закону, що передбачає здійснення аналізу реального впливу на практиці.

JaroslavDvorak зазначає, що модель оцінки регуляторного впливу в Литві все ще будується та реконструюється для управління, заснованого на фактичних даних. Створено модель, яка змінює старий стереотип впливу; він

ґрунтується на сучасних методологічних підходах (аналіз витрат-вигід та економічності), консультаціях із зацікавленими сторонами, невеликій, але вичерпній оцінці впливу правових ініціатив, а також централізований та інституційній координації оцінки впливу [4].

Evelina Agota Vitkute також здійснює аналіз особливості адаптації європейських підходів до національного контексту Литовської Республіки у сфері оцінки впливу, зменшення адміністративного навантаження та спрощення законодавства [5].

Варто зазначити, що в Україні аналіз регулятивного впливу проєктів регуляторних актів здійснюється Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [6]. Окрім того, ст. 30 Закону України «Про правотворчу діяльність» передбачено обов'язок суб'єкта правотворчої ініціативи здійснювати оцінку впливу проєкту нормативно-правового акта на суспільні відносини та викладати результати оцінки у пояснювальній записці [7, ст. 30]. Не зважаючи на те, що Закон України «Про правотворчу діяльність» вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, його прийняті нововведення щодо здійснення оцінки впливу в умовах сьогодення мають важливе доктринальне значення для національної правової системи України.

Аналіз законодавства Литовської Республіки дозволяє дійти висновку про те, що, впровадження системи оцінки впливу є не просто формальністю, а є реальним інструментом для удосконалення законодавства. Здійснення оцінки впливу на етапі розробки законопроєкту є основою якісного законотворчого процесу. Для нашої держави запозичення такого підходу сприятиме забезпеченню передбачуваної, прозорої та ефективної правотворчої політики. Більш того, використання досвіду Литовської Республіки є кроком в наближенні законодавства на шляху інтеграції в ЄС.

Список використаних джерел

1. LietuvosRespublikosteisėkūrospagrindųįstatymas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.433088>.
2. Onenvironmentalimpactassessmentofplannedeconomicactivities. Law №. I-1495. URL: https://leap.unep.org/en/countries/lt/national-legislation/law-no-i-1495-environmental-impact-assessment-planned-economic?utm_source=chatgpt.com.
3. SeimasoftheRepublicofLithuaniaStatute. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/39c6ec20e1b911ecb1b39d276e924a5d?jfwid=ekdgrkjve>.
4. DvorakJaroslav.
TheLithuanianGovernment'SPolicyOfRegulatoryImpactAssessment. 2015.
CentralEuropeanManagementJournal. 2015. T. 23. Nr 2. Ss. 129-146.
doi:10.7206/mba.ce.2084-3356.145.
5. EvelinaAgotaVitkute. EU
InitiativeofBetterRegulationandItsStatusinLithuania. EuropeanIntegrationStudies.
2014. №. 8. 28-38. <https://doi.org/10.5755/j01.eis.0.8.6745>
6. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>.
7. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n59>.

Баброцяк С. В.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Терела Г. В.,**
к. і. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ МІЛІЦІЇ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ

Головне призначення правоохоронних органів – це захист прав та законних інтересів громадян і забезпечення правопорядку. Надзвичайно актуально відчувається потреба в їхньому ефективному функціонуванні в нинішніх умовах російсько-української війни. З огляду на внесений до Верховної Ради України законопроект про Військову поліцію [1], дослідження українського історичного досвіду утворення органів правоохорони набуває особливого значення. Особливо це стосується аналізу здобутків та прорахунків періоду Української революції 1917–1921 років, коли гостро стояло питання збереження української державності.

Організація та діяльність міліції Української Народної Республіки часів Центральної Ради базувались на постанові Тимчасового уряду від 17 (30) квітня 1917 р., якою було затверджено «Тимчасове положення про міліцію» [2, с. 71]. Цей документ визначав міліцію як виконавчий орган державної влади на місцях, що перебував у безпосередньому віданні земських та міських громадських управлінь. До кадрового складу губернської міліції входили: начальник повітової міліції, дільничний начальник міліції, їхні помічники, старші і молодші міліціонери. При повітових начальниках перебували канцелярії під головуванням секретаря, розташовувалися приміщення для заарештованих, знаходилися архіви. На дільничному рівні передбачалися канцелярії з приміщенням для заарештованих [3, с. 34]. Уже в складі першого уряду ЦР одним із восьми секретарств було Генеральне секретарство (з січня 1918 р. – Міністерство) внутрішніх справ, яке очолював В. К. Винниченко, водночас займаючи посаду Голови Генерального секретаріату. Проте підпорядкування місцевих органів міліції земським та громадським управлінням обмежувало вплив секретарства внутрішніх справ на формування начальницького складу. Це значною мірою призводило до призначення на

посади осіб без відповідного досвіду й фахових знань та загалом негативно відображалось на формуванні особового складу. Особливо негативне значення мали непоодинокі випадки перебування в рядах міліції осіб, вороже налаштованих до української державності [4, с. 48–49]. Спроба врегулювати питання відбору кадрів за допомогою інституту урядових інспекторів обмежилася лише розробкою проєкту Тимчасового положення про губернських інспекторів міліції, який так і не був затверджений [4, с. 49]. Виняток складала лише міліція Києва, очільник якої призначався наказом міністра внутрішніх справ УНР. Окрім того, сам склад генерального секретарства (міністерства) внутрішніх справ УНР періоду ЦР змінювався шість разів, що теж не сприяло стабільному функціонуванню органів міліції.

До повноважень міліції були віднесені провадження попереднього дізнання та участь у попередньому слідстві в кримінальних справах. Загалом міліція УНР виконувала традиційні функції по охороні правопорядку, здійснюючи боротьбу зі злочинністю, протидіючи погромам, а також залучалася до збору податків, вилучення зброї у населення тощо. Зазначені функції вона виконувала в умовах ведення війни та поширення анархії, що призвело до значних труднощів у забезпеченні правопорядку [5, с. 11]. Як наслідок, діяльність правоохоронних органів в УНР періоду Центральної Ради не була достатньо ефективною, характеризувалася значними недоліками у вирішенні організаційних питань та правового забезпечення. Такі недоліки у діяльності державного правоохоронного органу намагалися хоча б частково компенсувати практикою залучення на допомогу міліції громадських формувань. До виконання таких функцій залучали будинкові комітети, представників від студентства, загони «Вільного козацтва». Останні являли собою українські добровільні міліцейсько-військові формування для захисту національних інтересів [6, с. 28], які з'явилися в Україні після Лютневої революції 1917 року. Показово, що з початком бойових дій проти більшовиків загони вільного козацтва були передані з підпорядкування Генерального

секретарства внутрішніх справ УНР до Генерального секретарства військових справ у якості підрозділів української армії.

Під час правління Гетьманату Павла Скоропадського Радою Міністрів Української Держави 18 травня 1918 року була прийнята тимчасова постанова «Про зміну існуючих законів про міліцію і утворення Державної варти». Згідно приписів постанови, міліція, що функціонувала на підставі постанови Тимчасового уряду, перейменовувалася на Державну варту та передавалася у підпорядкування губернським і повітовим старостам. Затверджений 9 серпня 1918 р. Гетьманом Статут Української Державної варти унормовував порядок її діяльності [2, с. 72].

Історичний досвід ЗУНР стосовно формування органів правопорядку позначився, з одного боку, процесами створення за ініціативою місцевих комісарів загонів народної міліції як органів самооборони населення на місцях, а з іншого боку, створенням за рішенням Української Національної Ради від 6 листопада 1918 року державного правоохоронного органу – Корпусу української державної жандармерії. Останній діяв на підставі закону про жандармерію Австро-Угорщини 1894 року [7, с. 404]. При цьому підрозділи народної міліції підпорядковувалися жандармерії в якості допоміжних та нараховували на той час близько трьох тисяч «народних міліціонерів» [7, с. 406].

У період Директорії УНР законодавчу базу функціонування органів правопорядку було закладено прийнятими у 1919 році законами «Про скасування інституту державної варти й сформування народної міліції» та «Про тимчасові штати народної міліції», відповідно до яких міліція структурно складалася з Київського столичного отаманства, Одеського та Миколаївського отаманств, з міської та повітової міліції в інших місцевостях [5, с. 13]. Маючи проблеми належного виконання функцій органами міліції, питання намагалися врегулювати за допомогою залучення громадськості. За основу створення так званої «народної самоохорони» пропонувалося покласти досвід формування загонів «Вільного козацтва» в роки Центральної ради. Проте відповідний наказ

Ради Народних Міністрів УНР від 11 червня 1919 року не був підтриманий населенням [5, с. 14]. Натомість МВС УНР був запроваджений інститут сільських десятських у статусі нижчих чинів міліції.

Отже, в період Української революції 1917–1921 років урядами як УНР періоду Центральної ради та Директорії, так і ЗУНР та Гетьманату П. Скоропадського загалом приділялася належна увага організаційно-правовому забезпеченню діяльності органів правопорядку з метою створення умов для національного державотворення. Це знаходило відображення у прийнятті законодавчих актів, вирішенні практичних питань сприяння підвищенню ефективності діяльності за допомогою залучення громадськості до охорони правопорядку.

Список використаних джерел

1. Про порядок денний тринадцятої сесії Верховної Ради України : Постанова Верховної Ради України від 11.02.2025 № 4229-IX: станом на 1 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4229-IX#top> (дата звернення: 09.05.2025).
2. Пацалюк О. В. Організаційно-правові основи фінансування міліції УНР (доба Центральної Ради та Директорії) та варті Української держави (доба Гетьманату). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 1(3). С. 70–73.
3. Даниленко Ю. О. Організаційно-правові засади та діяльність правоохоронних органів в Українській Народній Республіці та Західноукраїнській Народній Республіці (1917–1921 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2015. 182 с.
4. Дурнов Є. С. Організаційно-правові засади діяльності міліції УНР у період Центральної Ради та Директорії (1917–1921 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2009. 217 с.

5. Дурнов Є. С. Організаційно-правові засади діяльності міліції УНР у період Центральної Ради та Директорії (1917–1921 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 22 с.

6. Малютіна О. К., Клименко М. Д. Утворення та становлення міліції: історико-правовий аналіз. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2 (1). С. 23–33.

7. Луцький М. І. Нормативно-правове регулювання органів державної жандармерії та народної міліції ЗУНР. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 403–407.

Баброцяк С.В.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С. О.,**
д. ю. н, професор, професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ПРИНЦИП РОЗПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Відповідно до ст. 6 Конституції України, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, а органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади у свою чергу реалізують свої повноваження в рамках, визначених Конституцією і законами України. Однак не можна вважати поділ державної влади коректно реалізованим, враховуючи, що за сьогоdnішніх непростих умов розвитку української державності важливі функції законодавчої влади здійснюються парламентом лише формально, у той час як реальна влада зосередилася в Офісі Президента. З огляду на це, особливої актуальності набуває аналіз сутності принципу розподілу державної влади в контексті політико-правових процесів сучасної України.

Принцип поділу влади у своїх працях досліджували такі українські науковці, як І. Бородін, Н. Жук, П. Рабінович, В. Тацій, М. Цвік, О. Петришин, І. Процюк, Ю. Шемшученко та інші.

Поділ державної влади за юридичною енциклопедією Ю. Шемшученка тлумачиться у двох аспектах: по-перше, як політико-правова доктрина, у якій державна влада розглядається як комплекс різних владних функцій – законодавчих, виконавчих, судових, контрольних та інших, що здійснюються відповідними державними органами; по-друге, як один із основних принципів конституціоналізму, який ґрунтується на зазначеній доктрині і за яким кожна з влад здійснюється незалежними один від одного державними органами, що діють у межах наданих їм конституцією та законами держави повноважень [1, с. 9].

Втілення і повноцінне функціонування принципу розподілу державної влади неможливе без запровадження ефективного механізму взаємних стримувань і противаг, який визначає межі повноважень гілок влади, забезпечує збалансованість їхньої діяльності і не допускає узурпації влади, що гарантує захист і безпеку прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, принцип поділу влади визначається як необхідний компонент демократичної правової держави та організації державної влади [2, с. 6]. Враховуючи останній аспект, варто наголосити на тісному взаємозв'язку принципу розподілу влади із формою державного правління, тобто способом організації державної влади, який визначає особливості вищих органів держави і їхньої взаємодії.

Сьогодні Україна є парламентсько-президентською республікою, проте закріпленню цієї форми передував тривалий комплексний конституційний процес. До прийняття Конституції України засади організації влади визначав Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 року, який згодом було покладено в основу

приписів нової Конституції України від 28 червня 1996 року [3, с. 12]. Його положення закріплювали класичний тричленний поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову. Єдиним органом законодавчої влади визнавалася Верховна Рада України, виконавчої – Президент України, який здійснював її через Кабінет Міністрів України та систему центральних і місцевих органів державної виконавчої влади, а судова влада належала виключно судам у складі Конституційного Суду України, загальних та арбітражних судів.

За прийнятою у 1996 році первинною редакцією Конституції, Президент позбавлявся статусу голови виконавчої влади, натомість проголошувався главою держави, тобто займав окреме від гілок влади місце у державному механізмі [3, с. 12]. Були також надані розширені повноваження Кабінетові Міністрів України, зокрема Прем'єр-міністр виконував обов'язки Президента у випадку його дострокової відставки. Водночас уряд формувався значною мірою Президентом, який відігравав значну роль в утворенні і ліквідації всіх центральних органів виконавчої влади. Зазначене зумовлювало повну підпорядкованість уряду Президентові, тобто мало місце порушення незалежності виконавчої гілки влади. Це у подальшому призвело до надмірної концентрації державної влади Президентом та його найближчим оточенням і стало однією з головних причин суспільно-політичної кризи листопада 2013-го – лютого 2014 року [3, с. 19].

Сьогодні в Україні чинна редакція Конституції зі змінами від 8 грудня 2004 року, наслідком прийняття яких і стала зміна форми правління з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську. Насамперед було переглянуто спосіб формування уряду: тепер він формується парламентом за участі Президента України і підзвітний Верховній Раді України. Організацією центральних органів виконавчої влади також займається Кабінет Міністрів України.

Не дивлячись на те, що нинішня модель розподілу державної влади посилює позицію парламенту в теорії (з огляду на форму державного правління), на практиці реальну владу все більше перебирає на себе Президент.

Найбільш яскраво це проявляється на прикладі кадрової політики, яку повністю затверджує Офіс Президента і формально приймає Верховна Рада України, керована призначеною президентом більшістю. З одного боку, така одноголосність у прийнятті рішень зумовлює необхідну в умовах війни оперативність, але з іншого є прямою загрозою демократії.

Таким чином, принцип розподілу державної влади в контексті політико-правових процесів сучасної України характеризується послабленням ролі парламенту в державному управлінні та небезпечним для демократичного ладу України зосередженням влади в руках Президента. Єдиним засобом впливу на ці негативні тенденції в умовах війни може стати лише громадський контроль, однак після скасування воєнного стану необхідне формування нового складу державних органів шляхом виборів, які можуть змінити поточне балансування політичних сил. Крім того, комплексного перегляду і вдосконалення потребує наявна система стримувань і противаг.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П – С. 669 с.
2. Процюк І. В. Поділ державної влади як основоположний принцип правової соціальної держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 4. С. 28–35.
3. Кравців О. Р. Ідея поділу влади в українській політико-правовій думці ХІХ –поч. ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2018. 27 с.

Баброцяк С.В.,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського)

рівня 1 року навчання спеціальності 081 Право

Науковий керівник: **Стрілець Б. В.**

к.ю.н, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет

ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ І ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНОПРОЄКТІВ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА ЗНИКНЕННЯ ТРЕТЬОГО ЧИТАННЯ

Сьогодні в Україні діє воєнний стан, який передбачає надзвичайне функціонування державного апарату. Як наслідок, певні процедури здійснюються в такому порядку, який за нормальних умов вважається порушенням демократичних принципів організації діяльності держави. Таким чином, в умовах сьогодення особливої актуальності набуває проблема демократичності парламентської роботи, яка відіграє визначальну роль у законодавчому процесі, а отже і в регулюванні найважливіших суспільних відносин.

Метою цього дослідження є розгляд проблеми порушення процедури трьох читань при розгляді і прийнятті законопроектів в сучасному українському контексті.

Український парламент і його роботу у своїх працях досліджували О. М. Бандурка, А. З. Георгіца, А. М. Колодій, Ю. М. Перерва, В. Ф. Погорілко, І. В. Процюк, В. М. Шаповал та інші.

За визначенням української правознавиці Юлії Перерви, законодавчий процес – це нормативна (юридизована) частина законотворчості, що являє собою послідовність логічно і змістовно пов'язаних між собою проваджень та окремих процедур щодо створення нормативно-правових актів найвищої юридичної сили. Він є формально-юридичним вираженням законотворчої функції держави [3, с. 186].

Розгляд і прийняття законодавчих актів регулює Регламент Верховної Ради України від 10.02.2010 № 1861-VI [1]. Відповідно до цього закону, законопроекти розглядаються Верховною Радою, як правило, за процедурою

трьох читань (ст. 102) . Так, перше читання призначене для загального огляду законопроекту, прийняття його за основу. У другому читанні відбувається постатейне обговорення і прийняття, а третє читання виступає етапом фінального доопрацювання законопроекту, який з моменту прийняття у третьому читанні вважається законом. Однак, за дослідженнями незалежного українського аналітичного центру “Лабораторія законодавчих ініціатив” [2], третє читання перестало застосовуватися у його звичному конституційному розумінні. За останні три скликання Верховної Ради України лише один законопроект пройшов стандартну процедуру трьох читань, проте не набрав статусу закону.

Третє читання дає фінальну змогу усунути суперечності в тексті, узгодити його. На відміну від другого читання, де можливі внесення змістовних правок до законопроекту, у третьому читанні відбувається лише редагування форми, тобто вносяться зміни на лексичному рівні. Також, відбувається голосування не постатейно, а лише за ті статті, в які було внесено правки [3, с. 165].

Головною особливістю третього читання є те, що на ньому може прийматися рішення про доручення урядові розробки плану заходів, необхідних для реалізації майбутнього закону. Це важлива стадія прийняття нормативно-правового акту, на якій здійснюється координація законодавчої і виконавчої влади [2]. Таким чином, завдяки третьому читанню законодавці мають змогу відшліфувати остаточний варіант законопроекту і забезпечити його подальше належне виконання за допомогою співпраці з виконавчою гілкою влади, що дає можливість значно підвищити якість як самого нормативно-правового акту, так і його реалізації.

Не дивлячись на всі наведені переваги процедури трьох читань, Верховна Рада України переважно приймає законопроекти у перших двох читаннях. Регламент допускає остаточне прийняття законопроекту (крім проєктів кодексів і законопроектів, які містять понад 100 статей, пунктів) відразу після першого чи другого читання, якщо законопроект визнано таким, що не потребує

доопрацювання, та якщо не надійшло зауважень щодо його змісту від відповідних суб'єктів права законодавчої ініціативи (ч. 4 ст. 102) [1]. Безумовно, така процедура дозволяє оптимізувати роботу парламенту, пришвидшити оперативне впровадження нормативно-правових актів, проте з точки зору дотримання демократичних принципів і забезпечення якості законодавства, третє читання є необхідною стадією розгляду та прийняття законопроектів, і має бути відроджене після скасування воєнного стану. Це гарантуватиме конституційність, правильну координацію гілок влади і дисциплінованість роботи Верховної Ради України, що у свою чергу забезпечить якість і стабільність законодавчої бази.

Отже, у ході розгляду проблеми недотримання конституційної процедури трьох читань при розгляді та прийнятті законопроектів миз'ясували, що третє читання втратило свою актуальність у зв'язку із його систематичною відсутністю в рамках останніх трьох скликань Верховної Ради України. Головні особливості третього читання напряду впливають на якість впроваджуваних нормативно-правових актів. У підсумку, скорочена процедура розгляду та прийняття законів під час дії воєнного стану є виправданою, але вбачається за доцільне поновлення повноцінної процедури трьох читань у мирні часи.

Список використаних джерел

1. Про Регламент Верховної Ради України: закон України від 10.02.2010 № 1861-VI: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
2. Аналітика дня: Третє читання – зайве? ЛЗІ: Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/analitika-dnya-tretye-chytannya-zajve/> (дата звернення: 30.04.2025).
3. Перерва Ю. М. Законодавчий процес в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2008. 211 с.

Бончук В. П.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник: Гуменюк О. Г.
к. психол. н., доцент, доцент кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

КОРУПЦІЯ: ПСИХОЛОГІЧНІ ВИЯВИ

Корупція є складною соціально-психологічною проблемою, яка поступово руйнує всі складові суспільного життя та впливає на всі сфери людської діяльності. Важливо розуміти, що корупційні прояви не виникають безпричинно – вони глибоко вкорінені у соціокультурному середовищі, яке створює умови для їхнього виникнення та поширення. Оскільки кожна особистість формується в контексті суспільних відносин і є невід’ємною частиною соціальної системи, визначення психологічних чинників корупції набуває особливої актуальності в процесі протидії цьому негативному явищу.

Метою дослідження є аналіз психологічних виявів корупції.

Вагомий внесок у виявленні джерел і передумов корупційних явищ здійснюють соціально-психологічні дослідження. Зокрема, серед характерних соціально-психологічних ознак сучасної корупції виокремлюють її відкритість і цинічність. Це узгоджується з висновками інших науковців про те, що сучасні корупціонери здебільшого не відчувають страху перед відповідальністю за свої дії та схильні виправдовувати власну поведінку. Водночас, поряд із відкритістю корупційних практик, активно розвиваються технології прихованого, так званого «безпечного» хабарництва. Це зумовлено високим рівнем креативності корупціонерів, що також не викликає сумнівів серед дослідників. Зарубіжні наукові розвідки засвідчують, що найбільших успіхів у реалізації корупційних схем досягають особи з розвиненими творчими здібностями, здатні застосовувати нестандартні підходи до вирішення завдань. Деякі корупційні

механізми відзначаються винятковою складністю й витонченістю [1, с. 226–227].

У контексті корупційної поведінки виокремлюють два ключові мотиваційні чинники. Перший є досить очевидним і полягає в прагненні до здобуття матеріальних благ. Другий має глибший психологічний характер і пов'язаний зі сприйняттям корупційних дій як небезпечної, проте захопливої гри.

У науковій літературі висловлюється думка про те, що ігрові та корисливі мотиви в корупційній поведінці часто переплітаються й взаємно підсилюють один одного, що значною мірою пояснює поширеність корупційного стилю життя. Для осіб, схильних до корупції, характерне домінування матеріальних цінностей над духовними орієнтирами, що, як правило, визначає їх вибір на користь особистих інтересів у ситуаціях конфлікту між власними потребами та суспільними інтересами. Таким чином, для індивідів із корупційною спрямованістю мірилом щастя виступає матеріальне благополуччя, а пріоритетною цінністю – володіння, а не самореалізація. Для таких людей типовим є прагнення до накопичення матеріальних благ, схильність до розкоші, незадоволеність власним життям і занижена самооцінка [2].

У психологічних дослідженнях корупції використовуються різні теоретичні підходи для пояснення її природи та мотивів суб'єктів корупційної поведінки:

1. Р. Клітгаард у 1988 році запропонував формулу: «Корупція = Монополія + Дискреція – Підзвітність», згідно з якою особа з монопольним контролем і свободою ухвалення рішень без відповідальності має схильність до корупції.

2. Поняття хабароманії описує патологічну залежність службових осіб від одержання неправомірної вигоди.

3. Теорія зручності пояснює корупційні дії через орієнтацію індивіда на зручність і готовність порушити закон.

4. К. Дюпюї і С. Несет, спираючись на когнітивну психологію, вказують на вплив влади, самоконтролю, ризиків та раціоналізації на схильність до корупції.

5. В. Б. Ротштайн у своїй теорії кореляції корупції й суспільної довіри підкреслює, що корупція підриває громадську довіру.

6. Теорії «принципала-агента» та «колективних дій» розглядають корупцію як наслідок делегування повноважень і труднощів у зміні вигідних для керівників практик.

7. Теорія «морального розкладу» акцентує увагу на когнітивних механізмах раціоналізації неетичної поведінки [3, с. 8–12].

Цікавими для розуміння специфіки корупційної поведінки в посткомуністичних країнах стали результати досліджень, проведених науковцями університету м. Глазго. У межах цих досліджень В. Міллер із колегами вивчали ситуацію в Чехії, Словаччині, Болгарії та Україні. Вони констатують, що як громадяни, так і державні службовці в зазначених країнах демонструють однозначне засудження практики хабарництва на рівні декларованих цінностей. Водночас значна частина респондентів зізнається, що давали або отримували хабарі, а ще більша кількість визнає готовність вчинити подібну дію за відповідних обставин. Науковці пояснюють цю суперечність не браком моральних орієнтирів, а необхідністю внутрішніх цінностей протистояти сильному зовнішньому тиску. Так, громадяни часто змушені реагувати на вимогання, тоді як чиновники – на спокуси; у підсумку цей зовнішній тиск виявляється впливовішим за особисті моральні переконання. Таким чином, дослідники пропонують розглядати громадян та чиновників радше як осіб, схильних до корупції, ніж як апріорі корумпованих [4, с. 23].

Корупція є глибоко вкоріненою соціально-психологічною проблемою, що має складну багаторівневу природу та суттєво підриває основи суспільного розвитку. Її виникнення й поширення обумовлене не лише індивідуальними особливостями особистості, а й соціокультурними чинниками, що створюють сприятливе середовище для корупційних практик. Теоретичні підходи, що

пояснюють природу корупції, акцентують увагу на важливості монополії, дискреції, рівня підзвітності, самоконтролю, когнітивних процесів та суспільної довіри. Дослідження, проведені в посткомуністичних країнах, підтверджують, що схильність до корупції є результатом не відсутності моральних орієнтирів, а впливу зовнішнього тиску, який переважає внутрішні цінності. Отже, ефективна боротьба з корупцією має бути спрямована не лише на зміну поведінки окремих осіб, а й на трансформацію соціального середовища, що створює умови для виникнення і розвитку корупційних практик.

Список використаних джерел

1. Зарічанський О. А. Психологічні передумови корупційних діянь. 2024. Випуск 59. С. 225–229.
2. Психологія корупції. URL: <https://day.kyiv.ua/blog/polityka/psykholohiya-koruptsiyi> (дата звернення: 26.04.2025 р.).
3. Вознюк А. А. Психологічні теорії пояснення корупції. *Юридична психологія*. 2019. № 2. С. 7–15.
4. Зарічанський О. А. Психологічні аспекти дослідження корупції в зарубіжних наукових студіях. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. № 3(51). С. 22–28.

Гладкий С. О.,
д. ю. н., професор, професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПОТРЕБИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вивченню правової системи України, а також потреб і перспектив її модернізації (трансформації, осучаснення, вдосконалення), присвячена величезна кількість публікацій [1]. Втім реальний перебіг цього процесу

актуалізує подальші пошуки його каталізаторів і ефективних моделей. Багатомірність правової системи, масштабність цього явища, величезна кількість чинників, які зумовлюють його функціонування і розвиток, спонукають до пошуку ключових ланок і основних векторів успішного трансформаційного процесу. Принципово важливим є сам характер постановки цієї проблеми, що зумовлює предметну спрямованість і мету даної публікації.

Правова система як комплекс безпосередньо чи опосередковано взаємопов'язаних і взаємодіючих правових явищ, є підсистемою більш широкої системи суспільства, нерозривно пов'язана з іншими його підсистемами (економічною, політичною, ідеологічною) та має складну внутрішню структуру. Її утворюють як динамічні явища (правоутворення, правореалізація тощо), так і порівняно статичні складові (правовий менталітет, правова доктрина, система права і система законодавства, правові установи тощо). Фундаментальний (сутнісний) рівень правової системи утворюють люди, тобто первинні суб'єкти права з їх менталітетом, правосвідомістю, правовою культурою, праворозумінням. Нормативізація людських відносин породжує нормативно-регулятивний рівень правової системи, на якому відбувається моделювання правової поведінки соціальних суб'єктів. Нормативні моделі за необхідних і достатніх умов втілюються в поведінкових актах окремих індивідів, їх груп та в правопорядку загалом.

Потреба в трансформації правової системи постає як результат усвідомлення суспільством (національною елітою) її неналежного функціонального стану. Правова система виконує регулятивну та охоронну функції, а також, що слід особливо підкреслити, інтегративну функцію (об'єднання правових норм з іншими позитивними правовими явищами в єдине ціле, їх взаємодія з іншими соціальними інститутами). Як видається, саме остання з названих функцій є визначальною в аспекті спроможності правової системи до самоорганізації та розвитку.

Можна констатувати наявність очевидних проявів дезінтеграції української правової системи, серед яких найбільш очевидними є такі: гостра

невідповідність між офіційною правовою ідеологією (йдеться про верховенство права та інші високі правові ідеали, сприйняті науково-юридичною спільнотою і задекларовані законодавцем) та правовою психологією широких верств українського населення з її виразним нігілістичним забарвленням; між змістом нормативного рівня правової системи та соціально-результативного її рівня (реальним станом законності і правопорядку, розвитку українського правосуддя та правоохоронної системи загалом).

Зовнішньосистемні зв'язки правової системи також позначені проявами дезінтеграції: принцип верховенства права передбачає, зокрема, домінуючий статус права щодо економіки, політики, ідеології. Натомість бачимо існування «тіньової» економіки, «тіньової» політики та інших «тіньових» сфер життя українського суспільства, які існують у повній відповідності з реальним суспільним договором і погано узгоджуються з Основним Законом держави.

Найпотужнішим з усіх можливих каталізаторів трансформації української правової системи є загроза знищення Української держави. З початком повномасштабної війни з російським агресором українське суспільство спонтанно сформувало надмету – інтегральну ідею, якої воно не мало в попередні десятиліття існування суверенної Української держави, внаслідок чого нація перебувала в «сплячому» стані, що перешкоджало формуванню української еліти і розвитку країни загалом. Такою ідеєю стало усвідомлення і переживання потреби у виживанні української нації та збереженні української державності. Сила цієї ідеї у її простоті та очевидності й, що особливо важливо, тісному й безпосередньому зв'язку з інстинктом самозбереження, який є базисним для людини як живої істоти.

Виживання нації в сучасних умовах – це не лише питання спроможності відповісти збройною силою на дії агресора. Є необхідною трансформація на демократичних засадах всього суспільства і державного апарату як умова забезпечення конкурентоспроможності держави. Перемога України в умовах, що склалися – це не витіснення агресора до кордонів 1991 року. Україна має стати успішною демократичною державою, що й буде остаточною поразкою

нинішнього російського правлячого режиму. Крім бойових дій на фронті, є інформаційна, дипломатична, економічна, енергетична, логістична, медична (порятунок поранених і хворих), «педагогічна» (підготовка комбатантів) та інші війни (виміри війни), а також змагання технологій, яке набирає обертів. Очевидно, що українське суспільство має зазнати модернізації як система, в усіх своїх сферах і ланках. Війна лише прискорила цей процес, зробила його необхідністю очевидною та невідкладною для кожного патріотично налаштованого українця і для союзників України за кордоном. Власне, висловлені ще до великої війни євроінтеграційні прагнення України стали декларацією на проведення такої модернізації.

Саме євроінтеграційний модус осучаснення українського суспільства зумовлює необхідність у зростанні ролі права в суспільних процесах. Ця необхідність має бути осмислена як у контексті минулого (деформації права радянської доби та доби становлення українського «олігархату» з початку 1990-х років) та бажаного майбутнього (повноправне членство у ЄС і НАТО). Відтак, верховенство права є визначальним принципом модернізації українського суспільства та Української держави.

Головний методологічний принцип модернізації складної соціальної системи – принцип системності, який зумовлює, по-перше, сприйняття права як системного утворення (правової системи) і, по-друге, застосування до його пізнання (теоретична юриспруденція) та зміни (практична юриспруденція) системного підходу та системного методу. В центрі уваги дослідників має бути системна якість українського права, а не лише розвиненість окремих його структурних складових.

У контексті зовнішніх зв'язків правової системи на особливу увагу заслуговує взаємодія і взаємовплив процесів правового і морально-етичного регулювання суспільних відносин [2]. Дефектність правосвідомості українського суспільства як стабільно нігілістичної поєднується з браком доброчесності як працівників юридичних установ, так і суб'єктів права загалом. Це часткові прояви загальної духовно-моральної кризи сучасного суспільства.

Йдеться не тільки про українське суспільство – зазначена тенденція притаманна суспільству споживання як формації цивілізаційного масштабу [3; 4].

Право і мораль як два найпотужніші соціальні регулятори формалізують притаманними їм засобами і в доступній їм мірі зміст «неписаного» суспільного договору, за яким живе суспільство. Головною соціально-практичною проблемою українського сьогодення є те, що цей договір, несумісний з принципами демократичного, правового облаштування суспільства, соціальні маси не можуть змінити в силу своєї природи – вони потребують у такій революційній справі лідерів, а еліти (де-факто – квазіеліти) не бажають його змінювати [5].

Таким чином, системна якість українського права залежить, перш за все, від ефективності виконання правовою системою суспільства інтеграційної функції. Якісний рівень української науково-юридичної думки і національного законодавства істотно перевищує реальний стан законності та правопорядку в країні. Цим зумовлюється основний вектор модернізації правової системи України: він має бути спрямований на конструктивні позитивні зміни в царині правової свідомості та правової культури суспільства, що, зокрема, передбачає необхідність кардинальних змін у системі правової освіти (просвіти) і правового виховання. Йдеться про зміни не лише в державній політиці, але і в ставленні до цих явищ (соціальних інститутів і практик) громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Удовика Л. Г. Формування теорії правової системи у юридичній науці (частина 1). Часопис Київського університету права. 2019. № 3. С. 12–20.

1. Гладкий С. О. Модернізація правової системи України: соціокультурний вимір. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. Вип. 17 (29). С. 32–38.

2. Гладкий С. О. Менталітет доби масового суспільства: правові аспекти в українському вимірі. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 71(3). 2022. С. 26–31.

3. Гладкий С. О. Право в суспільстві споживання: ціннісні та психологічні аспекти. *Держава і право: Зб. наук. праць. Юрид. і політ. науки*. Вип. 89. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2021. С. 34–43.

4. Гладкий С. Формування української юридичної еліти: понятійний і методологічний виміри. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 1. С. 36–41. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_1_7.pdf

Глушенко О. О.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник : Купчення Л. І.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ДІЇ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ

Російська збройна агресія, що розпочалася у 2014 році та перейшла у повномасштабну фазу 24 лютого 2022 року, спричинила появу значної кількості внутрішньо переміщених осіб в Україні, які були змушені покинути свої домівки через воєнні дії та окупацію. У зв'язку з цим Українська держава зіткнулася з важливими завданнями щодо гарантування прав і свобод цих громадян та осіб, які постійно проживають на її території, оскільки, відповідно до конституційного принципу позитивної відповідальності, саме на державу покладається основний обов'язок із забезпечення реалізації цих прав і свобод,

адже вона відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження та забезпечення прав і свобод є її першочерговим завданням.

Вимушене переміщення призвело до того, що внутрішньо переміщені особи зазнають проблем із реалізацією гарантованих Конституцією прав, зокрема соціальних, трудових, майнових, виборчих, особливо щодо права власності та відновлення документів. У цьому контексті надзвичайно важливим стає створення дієвих механізмів для захисту та відновлення порушених прав і свобод цих осіб.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» на нормативному рівні закріплює не тільки широкий спектр прав ВПО, але й гарантії їх реалізації. Разом з тим на доктринальному рівні здійснюється поглиблений аналіз змісту таких гарантій за допомогою застосування різних критеріїв класифікації. Не зупиняючись детально на характеристиці останніх, можна дійти висновку, що гарантії прав і свобод людини та громадянина поділяються на дві головні групи: спеціальні (юридичні або правові) та загальні.

Правові гарантії – це комплекс заходів, що мають на меті забезпечити реалізацію, дотримання та застосування правових норм, які закріплюють права і свободи людини та громадянина. Вони включають чинні правові принципи, норми та інші правові інституції, тобто є законодавчо визначеними інструментами, які безпосередньо забезпечують здійснення та охорону суб'єктивних прав і свобод.

Аналізуючи нормативно-правові гарантії як частину юридичних гарантій прав внутрішньо переміщених осіб, варто врахувати думку А. Орешкової. Вона вважає, що нормативно-правові гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб являють собою цілісну систему взаємопов'язаних матеріальних і процесуальних правових норм, які відображені в національних і міжнародних нормативно-правових актах та угодах [1, с. 31].

Положення, що стосуються захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, закріплені в Конституції України, а також відображені у

низці нормативно-правових актів, зокрема в Законах України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про звернення громадян» та інших законодавчих документах.

Окрім нормативно-правових гарантій, існують також організаційно-правові, що інакше називаються інституційно-правовими. Це суспільно-політичні інститути, встановлені нормативно-правовими актами, яким делеговано функції та повноваження з організації та здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина [2, с. 8].

Ключову роль у системі інституцій, що забезпечують захист і реалізацію прав та свобод внутрішньо переміщених осіб, відіграє Верховна Рада України, яка ухвалює відповідні закони й нормативні документи. Важливу функцію виконує і Президент України, який згідно зі статтею 106 Конституції є гарантом прав і свобод людини і громадянина. Виконавчі органи влади відповідають за практичне втілення передбачених законом гарантій. Значний внесок також роблять органи місцевого самоврядування, зокрема вони здійснюють реєстрацію внутрішньо переміщених осіб та видають відповідні довідки, що дає змогу таким особам реалізовувати свої права та користуватися передбаченими пільгами.

Хоча в наукових колах досі немає єдиної позиції щодо найменування та кількості загальних гарантій, їх класифікація є поширеною практикою. Доцільно поділяти загальні гарантії на політичні, соціальні та економічні, адже саме ці сфери мають вирішальне значення для функціонування суспільства й істотно впливають на реалізацію прав і свобод особи [3, с. 11].

Політичні гарантії, закріплені в розділах I, II та III Конституції України, поширюються винятково на громадян України [4]. Даний механізм гарантування прав поширюється не на всіх внутрішньо переміщених осіб, а лише на тих, хто перебуває у правовому зв'язку з Українською державою.

Ключову політичну гарантію закріплено в частині першій статті 5 Конституції України, де зазначається, що носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в країні є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування [4].

Одним із ключових політичних прав є право голосу, що закріплене у статтях 38 і 69 Конституції України. Водночас, через особливості правового статусу внутрішньо переміщених осіб можуть виникати труднощі з повноцінною реалізацією цього права.

Важливим елементом системи гарантій є економічні гарантії, що насамперед пов'язані з питаннями власності. Особливо гостро постає проблема захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб. Через вимушене переміщення та ведення активних бойових дій у регіонах їхнього попереднього проживання держава стикається з труднощами у забезпеченні соціальних гарантій у цій сфері. Попри наявність програм компенсації збитків і відновлення зруйнованого майна, розроблених Урядом за участі громадських та міжнародних організацій, в умовах війни та масштабних втрат ці ініціативи наразі не можуть повною мірою задовольнити потреби постраждалого населення.

Серед соціальних гарантій особливе місце посідає право на охорону здоров'я, яке передбачає можливість кожної особи користуватися всіма доступними засобами для збереження, покращення та відновлення свого фізичного, психічного та емоційного стану на максимально можливому рівні [5, с. 32].

Щоб стати на облік у медичному закладі за місцем тимчасового проживання та скористатися послугами державної чи комунальної поліклініки, внутрішньо переміщена особа має надати документ, що підтверджує її статус ВПО [6, с. 176].

Отже, держава забезпечує реалізацію соціальних прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, зокрема через надання соціальних виплат і цільової допомоги на проживання. Гарантії конституційних прав і свобод цієї

категорії осіб включають комплекс об'єктивних і суб'єктивних чинників, умов, методів та засобів, спрямованих на повноцінне та ефективне здійснення, захист і охорону прав, а також на усунення наслідків їх порушення. Важливо, щоб ці гарантії були чітко зафіксовані на рівні законодавства. В умовах внутрішнього переміщення, спричиненого агресією Російської Федерації проти України, система гарантій прав і свобод для внутрішньо переміщених осіб значно розширилася, а її головною метою є забезпечення реальної можливості скористатися своїми правами.

Список використаних джерел

1. Орешкова А. Гарантії як елемент механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: критерії класифікації та види. *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*. 2019. №6. С. 29–33.
2. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Київ, 2000. 16 с.
3. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): автореф. ... дис. канд. юрид. наук. 2003. Київ, 22 с.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 25.04.2025).
5. Іляшко О. О. Проблеми захисту права внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2019. № 1. С. 32–35.
6. Жити всупереч: проблеми цивільного населення під час війни на Донбасі / Є. Бардяк, та ін.; за заг. ред. А. Боднар, С. Шлегель. Київ: Фенікс, 2018. 205 с.

Грицун В. В.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Коломієць П. В.,
д. ю. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ЩОДО НЕВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Як відомо, відповідно до пункту 4 Розділу XV «Перехідні положення» Конституції України [1], Президент України протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України мав право видавати укази з економічних питань, не врегульованих законами.

Скориставшись своїм правом, Президент України своїм Указом від 03.07.1998 року № 727/98 з 1 січня 1999 року запровадив спрощену систему оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва [2].

Щодо невідповідності Конституції України запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, відповідно до Указу Президента України [2], зазначимо наступне.

На наш погляд, запровадження цієї спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, відповідно до Указу Президента України від 03.07.1998 року № 727/98, не відповідало вимогам статті 92 Конституції України, адже, її нормами вже на той момент (1998 рік) було закріплено, що виключно законами України встановлюються система оподаткування, податки і збори.

При цьому акцентуємо увагу на тому факті, що Конституцією України регламентована лише одна, тобто, єдина система оподаткування. Про будь-яку множинність систем оподаткування в тексті Конституції як і в той момент, так і

на сьогодні, не йдеться, а зазначеним Указом запроваджено було ще одну систему оподаткування – спрощену.

Також звернемо увагу на той факт, що введення спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва мало на меті запровадити новий податок – єдиний податок. Тобто, і введення нового податку, а саме єдиного податку, на нашу думку, відбулося всупереч Конституції України, адже встановлення податку здійснюється виключно законом.

Дію Указу № 727/98 було припинено згідно із Законом України від 04.11.2011 року № 4014-VI [3]. З прийняттям цього Закону планувалося вдосконалити законодавчу основу оподаткування суб'єктів малого підприємництва [4].

Доречним буде навести позицію, викладену в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень, в якій говориться, що реформування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності є одним із найбільш дискусійних і водночас важливих напрямів податкової реформи. За період свого існування ця система обросла численними проблемами, що знизили її ефективність, деформували цілі та завдання її запровадження [5].

Потребують посилення контролю за діяльністю фізичних осіб-підприємців і протидія зловживанню спрощеною системою оподаткування, бо, як відомо, поширеною є практика здійснення під прикриттям ФОПів своєї діяльності великим бізнесом і торговельними мережами. Це потребує посилення аналітичної роботи з виявлення випадків умисного «дроблення» діяльності підприємств і мереж та поширення вимог щодо використання фізичними особами-підприємцями фіскальних реєстраторів розрахункових операцій [6].

В Україні потрібно вирівняти податковий ландшафт та створити рівні умови для сплати податків. Мова йде, перш за все, про оподаткування тих структур, щодо яких були створені преференційні умови ведення бізнесу протягом 30-ти років існування держави. Так, зокрема, на IV групі спрощеної

системи оподаткування працюють більше 52 суб'єктів підприємництва з мільярдним обсягом доходів, які здійснюють діяльність у сфері рослинництва та тваринництва. При цьому вони сплачують фіксований сільськогосподарський податок та в десятки разів менше сплачують податку на додану вартість. Спрощена система – це у першу чергу, підтримка малого та середнього бізнесу. Якраз мільярдери у цій класифікації менше за всіх сплачують податки. Вони навчилися ухилятися від оподаткування через різні механізми, починаючи від виводу коштів, преференційних режимів, заниження податку на прибуток тощо. При цьому малий бізнес сплачує в 10 разів більше, перебуваючи на тій же спрощеній системі. Оце і є викривлення податкового ландшафту. Таку ситуацію необхідно змінювати і важливим є, зокрема, відкриття персональних даних. Бізнес краще сплачуватиме податки, коли буде чіткою та зрозумілою позиція щодо ефективності витрачання бюджетних коштів. Це своєрідний мотиваційний елемент і при цьому дуже вагомий [7].

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: Указ Президента України від 03.07.1998 № 727/98. Офіційний вісник України. 1998 р. № 27. Ст. 975.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності: Закон України від 04.11.2011 № 4014-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 24. Ст. 248.
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 16.05.2011 року № 8521 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» (щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва): Супровідний документ від

16.05.2011. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=40402.
(дата звернення: 17.05.2025).

5. Щодо реформування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень від 13.06.2010. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-reformuvannya-sproschenoj-sistemi-opodatkuvannya-obliku-ta-zvitnosti>. (дата звернення: 17.05.2025).

6. Олексій Любченко. Справедливість, прозорість, зручність: як удосконалити податкове регулювання в Україні. Колонка Голови Державної податкової служби України Олексія Любченка у виданні «Дзеркало тижня», 29 березня 2021 р. Державна податкова служба України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kolonka-golovi-derzhavnoyi-podatkovoyi-sluzhbi-ukrayini-oleksiya-lyubchenka-u-vidanni-dzerkalo-tizhnya-29-bereznia-2021-r>. (дата звернення: 17.05.2025).

7. Олексій Любченко: Вирішальним є не ставки податків, а їх адміністрування. Державна податкова служба України, опубліковано 12 травня 2021 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksij-lyubchenko-virishalnim-ye-ne-stavki-podatktiv-yih-administruvannya>. (дата звернення: 17.05.2025).

Гусак Г. С.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С. О.,**
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Римське право, сформоване у Стародавньому Римі, стало основою для правових систем багатьох європейських країн. Воно мало значний вплив і на формування української правової традиції, зокрема в періоди панування на українських землях різних європейських держав, що втілювали у своїх правових системах римське право. Метою цієї доповіді є дослідити, як римське право вплинуло на формування сучасного українського законодавства, які елементи залишаються актуальними сьогодні та в яких напрямках цей вплив найбільше відчутний.

Римське право – це сукупність правових норм, які діяли у Римській республіці та Римській імперії. Воно охоплювало такі галузі, як цивільне, зобов'язальне, спадкове, сімейне право тощо. Римське право базувалося на принципах справедливості, добросовісності, рівності сторін у зобов'язаннях. Основними джерелами римського права є «Закон дванадцяти таблиць», едикти преторів, рішення сенату, імператорські конституції та праці юристів.

Зокрема, надзвичайну роль відіграли римські юристи, такі як Гай, Павло, Ульпіан, які розробляли теоретичні основи правових інститутів. Їхні праці були включені до збірки «Corpus Iuris Civilis» (Кодексу Юстиніана), що стала фундаментальним джерелом класичного римського права. Завдяки системності, логічній структурі та універсальності норм, римське право легко піддавалося адаптації до нових соціальних умов і було сприйняте як зразок для кодифікації права в наступні століття.

Римське право визначило не тільки практику, але і теорію. Безупинне багатовікове вивчення римського права, особливо залишків римської юридичної літератури, формувало юридичне мислення Західної Європи і створювало сильний клас юристів, керівників і діяльних помічників у всій законодавчій роботі. Поєднуючи Європу на практиці, римське право поєднувало її й у теоретичних шуканнях: юриспруденція французька працювала весь час рука об руку з юриспруденцією німецькою чи італійською, говорила з нею однією мовою, шукала вирішення тих самих проблем. Так

виникала на ґрунті римського права дружна загальна робота всієї європейської юриспруденції, що продовжувала роботу мислителів античного світу [1].

Рецепція римського права передбачала не просте копіювання норм, а їхнє творче переосмислення і адаптацію до сучасних умов. У багатьох країнах воно слугувало базою для створення системи загальних принципів, норм і юридичних конструкцій, що дозволили створити єдину правову мову для всього континенту. Цей процес сприяв також розвитку юридичної науки, систематизації права і формуванню юридичної методології.

Поняття «рецепція» латинського походження й означає процес «прийняття» чи «запозичення». У науковому обігу цей термін з'явився в другій половині XIX ст. Основоположником вчення про рецепцію римського права вважають німецького правознавця та історика Ф. К. фон Савіньї – одного із засновників історичної школи права. У власних дослідженнях він доводив, що римське право діяло ще від часів падіння Західної Римської імперії (476 р. – XI ст.) у значній частині Європи в звичаях, законах і працях середньовічних юристів. Натомість його опоненти запевняли, що рецепція римського права почалася в період XI–XII ст. [2, с. 13].

Українські землі перебували під владою держав, де застосовувалося римське право. Наприклад:

У складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої українські землі були під впливом Литовських статутів (1529, 1566, 1588 рр.), які мали елементи римського права, зокрема в частині цивільного і процесуального права.

Під владою Австро-Угорщини на західноукраїнських землях діяв Австрійський цивільний кодекс 1811 року, який значною мірою базувався на римському праві та залишив значний слід у правовій культурі регіону.

У Російській імперії, хоча і не було прямого застосування римського права, юридична освіта та судова практика орієнтувалися на римське право як еталон систематизації та логіки правових норм. В університетах вивчення

римського права було обов'язковим і вважалося базовим для підготовки юристів.

Також варто згадати, що в період міжвоєнної Польщі на західноукраїнських землях діяли польські кодекси, які також містили елементи римського права. Це створювало правовий плюралізм на території України, де співіснували норми, які мали спільне джерело в римському праві, що й стало передумовою до формування сучасного українського правового простору.

Сучасне українське право, особливо цивільне, має багато спільного з римським правом. Це виявляється в: структурі Цивільного кодексу України (поняття правочин, зобов'язання, власність, договір, делікт тощо); правових інститутах (довіреність, зобов'язання із завдання шкоди, спадкування); принципах добросовісності, справедливості, диспозитивності.

Багато правових норм, що діють сьогодні, мають свої витoki саме у римському праві. Наприклад, поняття зобов'язань поділяється на договірні та позадоговірні (делікти), як це було в римському праві. Аналогічно зберігається класифікація речових прав, а інститут представництва в цивільному обороті є прямим спадком римської традиції.

Юридична освіта в Україні також не обходиться без глибокого вивчення римського права. Курси римського приватного права входять до програм підготовки майбутніх юристів, адже розуміння основ цього права формує правове мислення, логіку, аналітичні здібності та сприяє ефективному засвоєнню інших галузей права.

У контексті євроінтеграції та гармонізації законодавства з правом ЄС римське право відіграє роль своєрідного «містка», що з'єднує українську правову традицію з континентальною європейською. Більшість країн Європи мають правові системи, які історично базуються на римському праві. Тому для адаптації українського законодавства до стандартів ЄС необхідно враховувати римське коріння європейського права.

Крім того, римське право сприяє розвитку сучасної правової доктрини, уніфікації законодавства, побудові ефективної судової практики. Його засади

можуть слугувати основою для вдосконалення українських кодексів, створення нових правових актів, що відповідають вимогам часу та міжнародним зобов'язанням України.

У перспективі важливим є не тільки формальне використання римських правових інститутів, а й усвідомлення їх сутності, духу права, гуманістичного підходу, який проймає римське правове мислення. Це дозволить зміцнити правову культуру, підвищити рівень правової обізнаності громадян і якість функціонування правової системи.

Отже, римське право суттєво вплинуло на формування і розвиток українського права. Його традиції та інститути є основою для сучасного цивільного законодавства, практики правозастосування та юридичної освіти. Вивчення і збереження правових надбань римського права є запорукою подальшого розвитку української правової системи. У сучасних умовах реформування законодавства та інтеграції у європейський правовий простір римське право зберігає свою актуальність як джерело правової мудрості та інструмент гармонізації правових норм.

Список використаних джерел

1. Римське право: зміст, поняття та значення в історії ВТУ. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9262/> (дата звернення 02.05.2025)
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 02.05.2025)
3. Арабаджи Н. Б., Атаманова Н. В. Історичні аспекти впливу римського права на становлення сучасних правових систем. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.1>

Гусак Г. С.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Скляр В. О.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Купчення Л. І.**,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДООХОРОННОГО ПРАВА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної війни в Україні питання охорони навколишнього природного середовища набули нової актуальності. З одного боку, збройний конфлікт спричинив значні руйнування природних екосистем, а з іншого – виявив слабкі місця у природоохоронному законодавстві та системі його реалізації.

Військові дії завдають прямої шкоди довкіллю, оскільки, але не виключно: обстріли призводять до пожеж у лісах і степах; руйнуються об'єкти інфраструктури, що забруднюють воду, ґрунт і повітря (особливо внаслідок руйнування промислових підприємств, нафтобаз, очисних споруд); небезпечні речовини потрапляють у водойми й підземні джерела. Усе це не лише погіршує екологічну ситуацію, а й загрожує життю та здоров'ю цивільного населення.

Національне законодавство лише частково охоплює питання відповідальності за злочини проти природи в умовах війни. Разом з тим варто зазначити, що вже при прийнятті нового Кримінального кодексу України у 2001 році одним із злочинів був визначений «екоцид» (стаття 441). Масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу, караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти

років [1]. Проте механізми фіксації, розслідування й доведення таких злочинів на міжнародному рівні залишаються недостатньо розвиненими.

Фіксувати шкоду довкіллю в зонах бойових дій надзвичайно складно через обмежений доступ, небезпеку для екологів та відсутність технічних засобів моніторингу. З початку вторгнення стало зрозуміло, що атаки на об'єкти критичної інфраструктури не лише завдають шкоди економіці й енергетиці, але й катастрофічно впливають на довкілля України. Наприклад, постійні обстріли нафтобаз призводили до масштабних пожеж і виділення в повітря шкідливих речовин. Це не тільки погіршує якість повітря, а й впливає на здоров'я людей.

Серед інших випадків шкоди довкіллю – пошкодження заводів і складів із хімічними речовинами, викиди забруднюючих речовин у повітря та воду. Промислові підприємства і нафтобази – це лише вершина айсбергу, оскільки часто страждають також природні зони, як-от біосферні заповідники та національні парки [2]. Це гальмує як притягнення винних до відповідальності, так і процес відновлення природи після війни.

Під час дії воєнного стану діяльність багатьох природоохоронних органів була згорнута або обмежена. Також призупинено проведення перевірок підприємств, що іноді використовується для уникнення відповідальності за забруднення.

Україна потребує ширшого використання міжнародного права охорони довкілля під час збройних конфліктів. Важливо взаємодіяти з ООН, Міжнародним кримінальним судом та екологічними правозахисними організаціями для документування воєнних екозлочинів.

Отже, сучасні виклики доводять, що природоохоронне право потребує модернізації з урахуванням реалій війни. Необхідно посилити правове регулювання відповідальності за екоцид, створити національні механізми оцінки збитків, розвивати міжнародну співпрацю, забезпечити відновлення системи моніторингу довкілля навіть в умовах війни.

Природа – мовчазна жертва війни. Захист довкілля сьогодні – це запорука безпечного і здорового життя майбутніх поколінь після перемоги.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3053>(дата звернення: 13.04.2025).
2. Волонтери й волонтерки зафіксували понад 1800 випадків потенційної шкоди довкіллю, спричинених бойовими діями в Україні / Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/volontery-zafiksuvaly-1800-vypadkiv-shkody-dovkilliu.html>(дата звернення: 13.04.2025).
3. Оперативна інформація за наслідками підриву Каховської ГЕС станом на 06:00 13.06.2023 / Екозагроза: офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/news/119>(дата звернення: 13.04.2025).
4. Мертві землі: війна в Україні прямо зараз знищує ґрунти. Наслідки катастрофічні, але шляхи спасіння існують / BTU. URL: <https://btu-center.com/publication/2022/mertvi-zemli-viyna-v-ukraini-priamo-zaraz-znishchu-grunti-naslidki-katastrofichni-ale-shlyakhi-spasi/> (дата звернення: 13.04.2025).

Закладна В. В.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Купчення Л.І.,**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СКЛАДАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

Відомо, що процесуальні документи являють собою офіційні письмові акти, які складаються уповноваженими суб'єктами в межах судового процесу

для фіксації процесуальних дій, рішень або подій. Вони є невід'ємною частиною судочинства та забезпечують документальне оформлення правових процедур [1]. Відповідно, помилки в них можуть суттєво вплинути на результат справи.

В юридичній літературі зустрічаються такі проблемні питання, що виникають під час підготовки процесуальних документів: 1) використання шаблонів документів; 2) неактуальність знань; 3) твердження без доказів; 4) надмірна емоційність викладу; 5) нечіткість вимог або неправильно обраний спосіб захисту; 6) проблеми під час роботи з електронними системами [2].

Враховуючи, що наше законодавство постійно розвивається, застосування стандартних шаблонів може призвести до включення застарілих положень або ж до втрати юристом індивідуального підходу до справи. Кожен випадок має свою унікальність, тому важливо адаптувати документи згідно з конкретними обставинами.

Відповідно, з цього випливає і наступне проблемне питання, а саме неактуальність знань. Юристи повинні постійно оновлювати свої знання щодо законодавства та судової практики. Подання документів із посиланням на нечинні норми або застарілі підходи може негативно вплинути на результат справи [3].

Варто згадати проблеми, пов'язані з поданням тверджень без доказів. Будь-які заяви в процесуальних документах мають бути підкріплені відповідними доказами. Без належного обґрунтування твердження можуть і, вірогідніше за все, будуть відхилені судом [2].

Також доволі часто постає проблема емоційного забарвлення тексту в процесуальних документах. Адже такий текст може відволікати від суті справи та справляти негативне враження на суддю. Тому рекомендується дотримуватися об'єктивності та чіткості в обґрунтуванні позиції [4, с. 11].

Нечіткість вимог або неправильно обраний спосіб захисту передбачає, що неточне формулювання вимог або вибір невідповідного способу захисту можуть призвести до відмови в задоволенні позову. Науковці зазначають, що

при написанні процесуальних документів важливо ретельно обирати правову стратегію та чітко визначати вимоги [4].

Ще одне досить поширене питання пов'язане з проблемами, що виникають при роботі з електронними системами. Використання підсистеми «Електронний суд» може супроводжуватися технічними труднощами, наприклад, такими як неможливість додавання таблиць або ж зображень у текст заяви. Юристам слід бути обізнаними з особливостями таких систем та враховувати їх під час підготовки документів [5].

Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що наскільки б прогресивним не було законодавство та методики складання процесуальних документів, все ще існують проблемні питання, які щодня постають перед юристами при їх складанні. Уникнення названих помилок та постійне вдосконалення навичок юридичного письма сприятимуть підвищенню ефективності процесуальних документів та успішному веденню справ.

Список використаних джерел

1. Процесуальні документи і їх види / Адвокатське бюро Соболев і партнери. URL: <https://advokats.kiev.ua/uk/protsesualni-dokumenty-i-yih-vidi/> (дата звернення: 01.04.25)
2. Лежух Т. Помилки в процесуальних документах, через які ви можете програти справу. URL: https://radako.com.ua/pomylyky-v-proczesualnyh-dokumentah-cherez-yaki-vy-mozhete-prograty-spravu/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 03.04.25)
3. Лежух Т. Огляд ЗМІ. ТОП помилок у процесуальних документах. URL: https://radako.com.ua/oglyad-zmi-top-pomylok-u-proczesualnyh-dokumentah/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 03.04.25)
4. Цивільно-процесуальні документи у позовному провадженні (зразки оформлення) : навч.-метод. посібник / Р. Я. Демків, І. М. Євхутич, Т. В. Курило, В. О. Кучер, В. М. Парасюк. Львів : ЛьвДУВС. 2018. 212 с.

5. Рябко Т. Проблемні питання, які виникають під час роботи в Електронному суді, та поради щодо їх врахування. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/problemni-pitannia-iaki-vinikaiut-pid-cas-roboti-v-elektronnomu-sudi-ta-poradi-shhodo-yix-vraxuvannia?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 02.04.25)

Каюн В. О.

к. і. н., старший викладач кафедри філософії та суспільних наук,
Полтавський державний медичний університет

Верезомська С. Ж.

к. і. н., доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук,
Полтавський державний медичний університет

Перун С. В.

викладач кафедри філософії та суспільних наук,
Полтавський державний медичний університет

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) – це одна з найскладніших, найобговорюваніших та найсуперечливіших сфер права. Воно покликане регулювати війни, що завжди супроводжуються насиллям, стражданнями та руйнуваннями. На жаль, люди починають цікавитися нормами МГП лише тоді, коли їхня країна стає жертвою нападу або агресії. «Право війни» чи «Право збройних конфліктів» – це ще одні з небагатьох назв, якими позначає МГП міжнародне співтовариство.

Міжнародне гуманітарне право – це частина міжнародного публічного права, що спрямована на захист людського життя та під час збройних конфліктів, а також на зменшення та запобігання стражданням, спричиненим війною [2]. Держави-учасниці Женевських конвенцій взяли на себе зобов'язання не тільки дотримуватись цих норм, а й інформувати людей про

норми МГП. Ці знання, зважаючи на динаміку збройних конфліктів у світі, вже поступово стають невід'ємною частиною базової освіти XXI століття [1].

Впровадження в освітній процес міжнародного гуманітарного права та формування у здобувачів закладів вищої освіти громадянських компетентностей є особливо важливою складовою для розвитку національного та особистісного розуміння необхідності застосування норм МГП в умовах збройної агресії росії [4].

Події, що розпочалися з анексії українських територій росією у 2014 році, а особливо повномасштабне вторгнення з 24 лютого 2022 року, докорінно змінили наше сприйняття міжнародного гуманітарного права. Те, що раніше здавалося суто теоретичними концепціями, перетворилося на сувору реальність.

Міжнародне гуманітарне право, яке в мирний час було лише абстрактною ідеєю, нині стало критично важливим механізмом для виживання та забезпечення засобів до існування в умовах збройного конфлікту.

На жаль, з початком цього міжнародного збройного конфлікту ми постійно спостерігаємо серйозні порушення норм МГП та міжнародного права прав людини на тимчасово окупованих рф територіях України.

Російські окупаційні сили систематично порушували ключові принципи міжнародного гуманітарного права. Вони ігнорували принцип розрізнення, що вимагає чіткого розрізнення між комбатантами та цивільним населенням, а також між військовими об'єктами та цивільними спорудами. Крім того, окупанти застосовували заборонену практику «живих щитів», незаконно мобілізували місцевих жителів до своїх лав, примусово переміщували громадян та вели активну політичну агітацію.

Також окупаційна влада рф і контрольовані нею окупаційні адміністрації вдавалися до практики насильницьких зникнень, катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, систематично порушували право на свободу й особисту недоторканність, позбавлення волі [3]. Поширення знань про міжнародне гуманітарне право – це не просто

державний обов'язок, а й нагальна потреба та спільна відповідальність всього суспільства і держави в цілому.

На жаль, у сучасному світі, сповненому збройних конфліктів, медичні працівники постійно перебувають на передовій, рятуючи життя поранених та хворих. Їхня надзвичайно небезпечна та важлива робота безпосередньо підпорядковується нормам МГП.

Розуміючи, наскільки важливими є знання Міжнародного гуманітарного права для студентів, Полтавський державний медичний університет впровадив викладання вибіркової освітньої компоненти «Міжнародне гуманітарне право».

Актуальність та важливість даної освітньої компоненти зумовлена наступними причинами:

- підготовка до роботи в екстремальних умовах. Майбутні медики повинні бути готовими працювати в зонах збройних конфліктів, де існує постійна загроза життю. Знання МГП дозволить їм ефективно надавати допомогу постраждалим, діяти відповідно до міжнародних норм та захищати себе і своїх пацієнтів;
- захист медичного персоналу та пацієнтів. МГП надає медичним працівникам спеціальний захищений статус, який гарантує їм захист від нападів та свободу в наданні медичної допомоги. Також медичні заклади та транспорт перебувають під особливим захистом. Розуміння цих норм допомагає медикам відстоювати свої права та права тих, кого вони лікують;
- етичні аспекти медичної допомоги. Принципи нейтралітету та неупередженості, закріплені в МГП, вимагають від медиків надавати допомогу всім, хто її потребує, без будь-якої дискримінації;
- можливість міжнародного співробітництва. Знання норм МГП та спільних стандартів медичної допомоги в умовах конфліктів сприяє міжнародній співпраці. Це дозволяє майбутнім медикам брати участь у міжнародних гуманітарних місіях та обмінюватися досвідом з іноземними колегами.

Метою вивчення МГП є формування у студентів глибоких знань та практичних навичок, необхідних для розуміння та застосування норм МГП в умовах збройних конфліктів та кризових ситуацій. Це дозволить майбутнім фахівцям, зокрема медикам, ефективно діяти, забезпечувати захист цивільного населення, поранених та хворих, а також відстоювати свої права та права постраждалих, керуючись міжнародними стандартами людяності та правосуддя.

Вивчення МГП має кілька ключових цілей, які тісно пов'язані з його основною місією – гуманізацією війни та захистом жертв збройних конфліктів тощо. Серед важливих цілей варто окреслити найактуальніші:

1) формування розуміння принципів та норм МГП, а саме: глибоке засвоєння основних принципів МГП (гуманність, розрізнення, пропорційність, військова необхідність, заборона зайвих страждань); вивчення конкретних норм, що регулюють захист цивільного населення, поранених, хворих, військовополонених, медичного та релігійного персоналу, а також цивільних об'єктів; розуміння обмежень щодо засобів та методів ведення війни;

2) забезпечення захисту жертв збройних конфліктів: набуття знань, необхідних для ідентифікації та захисту осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях; оволодіння правилами поведінки з військовополоненими та затриманими; розуміння вимог щодо надання медичної допомоги та поваги до медичних об'єктів і персоналу;

3) підготовка до роботи в умовах збройних конфліктів та кризових ситуацій: розвиток навичок прийняття рішень та дій у складних, стресових обставинах, що виникають під час збройного конфлікту; здатність діяти відповідно до міжнародних правових стандартів, навіть під тиском; формування етичної позиції та відповідальності медичних та інших фахівців у контексті конфлікту;

4) запобігання порушенням МГП та забезпечення відповідальності: розуміння видів порушень МГП (воєнні злочини, злочини проти людяності) та механізмів відповідальності за них; ознайомлення з роллю міжнародних

інституцій (Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний комітет Червоного Хреста) у моніторингу та притягненні до відповідальності; виховання нетерпимості до порушень МГП та сприяння культурі поваги до права тощо.

Ці цілі є взаємодоповнюючими і спрямовані на те, щоб забезпечити як практичну готовність майбутніх медиків до роботи в умовах збройних конфліктів, так і їх здатність дотримуватися та просувати принципи гуманності у найжорстокіших обставинах війни.

Вивчення МГП готує майбутніх медиків до роботи в екстремальних умовах, навчає їх захищати себе та пацієнтів, керуватися принципами нейтралітету та неупередженості, а також сприяє їхній участі в міжнародному гуманітарному співробітництві. Отже, МГП перетворилося з абстракції на дієвий інструмент захисту та гуманізації в умовах війни, а його знання є фундаментальним для збереження людяності та правопорядку під час збройних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Міжнародне гуманітарне право. URL: <https://minre.gov.ua/diyalnist/napryamky-proektivminreintegracziyi/mizhнародne-gumanitarne-pravo> (дата звернення: 04.01.2024).

2. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник. Друге видання / О. Войтенко, М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, В. Потапова, О. Стокоз, Н. Хендель ; за заг. ред. радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к. ю. н. Т. Короткого. Київ, УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2021. 268с.

3. Узагальнені матеріали за результатами збору інформації про стан дотримання норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку зі збройною агресією проти України. Серпень 2024 р.: Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

URL:<https://minre.gov.ua/diyalnist/napryamky-proektiv-minreintegracziyi/mizhнародne-gumanitarne-pravo/zvity-pro-stan-dotrymannya-mgp/>

4. Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання в 2023 році: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://www.echr-cpt.com/wp-content/uploads/2024/05/Ombudsman-Report-20234-torture-2023.pdf>

Клименко А. В.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Терела Г. В.,**
к. і. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИТЕМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Питання особливостей трансформації правової системи України упродовж різних історичних періодів складає значний інтерес в контексті пошуків відповіді на питання про сучасні проблеми політико-правового та соціокультурного розвитку та шляхи їх розв'язання/подолання. В умовах російсько-української війни актуалізувалися питання дерадянізації законодавства, критичного аналізу впливу радянської спадщини задля нівелювання спроб використання російською пропагандою спотвореного історичного досвіду. Варто акцентувати на Резолюції Парламентської Асамблеї ОБСЄ «Возз'єднання розділеної Європи» 2009 року, яка закликала держави-члени ОБСЄ вивчати тоталітарну спадщину.

Початок так званої десталінізації, як відомо, розпочався після смерті Й. Сталіна в 1953 році та асоціюється з виступом на XX з'їзді КПРС М. Хрущова із засудженням культу особи [1, с. 11–12]. У цей період в

радянській Україні відбулося часткове оновлення керівництва, розпочалася реабілітація жертв політичних переслідувань. Було ліквідовано Особливу нараду при МДБ СРСР, що мало започаткувати відмову від позасудових репресій.

Десталінізація сприяла певному формальному оновленню правової системи. Було прийнято низку нормативних актів, спрямованих на зміцнення законності та правопорядку. Зокрема, відбулися зміни в кримінальному та цивільному законодавстві, спрямовані на гуманізацію правосуддя [2, с. 106–107]. Однак, незважаючи на ці зміни, правова система залишалася заідеологізованою, перебуваючи під впливом комуністичної партії. Судова влада не була незалежною за відсутності реалізації принципу розподілу влади.

Формальний характер мали проголошені правові реформи, які не порушували основи радянської ідеології та однопартійного контролю. Попри значні спроби модернізації, законодавство залишалося інструментом політичного впливу, а не засобом реального захисту прав людини. Постійними змінами законодавства лише підживлювалося зневажливе ставлення громадян до законів.

Незважаючи на входження в 1945 році УРСР до ООН на правах однієї зі співзасновниць, що саме по собі виступало «*prima facie* доказом державності» [3, с. 193], статус української радянської державності залишався формальним. Разом з тим, активна участь УРСР у функціонуванні ООН та його структурних підрозділів (станом на січень 1960 року УРСР була членом 31 міжнародної організації) як суб'єкта міжнародно-правових відносин, безумовно, сприяла зростанню національної самосвідомості українців [3, с. 195].

Основою політичної системи залишалася КПРС. Остання, слугуючи «інтернаціональною силою» все більше русифікувалася. «Чистка» партії 1949 року завершилася виключенням з її рядів 22 175 членів за звинуваченнями в українському буржуазному націоналізмі [1, с. 11].

У 1978 році була прийнята нова Конституція УРСР, яка формально закріпила права і свободи громадян, а також визначила структуру державної

влади. Але на практиці багато положень Конституції залишалися декларативними, а реальна влада так само зосереджувалася в руках партійного керівництва [3, с. 93–94].

У сфері права продовжувалася кодифікація законодавства, формально започаткована Указом Президії Верховної Ради УРСР «Про перегляд кодексів, законів Української РСР» від 14 травня 1956 року, проте вона не супроводжувалася суттєвими змінами в правозастосовній практиці. Правова система залишалася інструментом підтримки існуючого політичного режиму [3, с. 109]. Конституція закріпила провідну роль КПРС, що фактично узаконювало однопартійну систему та обмежувало політичну конкуренцію.

Розвиток законодавства в 60-70-х роках XX століття включав технічну кодифікацію та нормативну формалізацію, але без зміни ідеологічного фундаменту правової системи. Судова влада не отримала автономії, а принцип верховенства права залишався декларативним.

У 1985 році в СРСР розпочалася політика «перебудови», ініційована М. Горбачовим. Ця політика передбачала певну демократизацію суспільства, більшу гласність та економічні реформи. В Україні ці процеси проявилися у зростанні національної свідомості, активізації громадських рухів та вимогах політичних змін [4, с. 474].

У 1989 році було прийнято Закон УРСР «Про зміни і доповнення Конституції УРСР», який передбачав розширення прав і свобод громадян та демократизацію політичної системи [5, с. 453].

У цей період простежується тенденція до часткової лібералізації радянського законодавства, що проявилася у прийнятті законів, спрямованих на розширення прав і свобод громадян. У 1988 р. були внесені зміни до ст. 245 КЗпП УРСР, якими передбачалася участь робітників і службовців в управлінні підприємствами, установами, організаціями не лише через загальні збори (конференції), профспілкові та інші громадські організації, а й через ради трудових колективів, органи народного контролю та інші громадські органи [6, с. 221]. Закон СРСР «Про професійні спілки, права та гарантії їхньої

діяльності» від 10 грудня 1990 закріпив незалежність профспілок від органів державного управління, господарських органів, політичних та інших громадських організацій.

Це був час поступових, але важливих змін у державному управлінні та правовій системі України. Попри прийняття нових законодавчих актів, більшість із них залишалися інструментами пропаганди, а право не мало автономної цінності і виконувало допоміжну роль у діяльності партії. Хоча багато реформ залишалися формальними, вони створили основу для подальшого демократичного розвитку та здобуття незалежності.

Список використаних джерел

1. Гуменюк Т. І. Особливості розвитку правової системи в Українській РСР (друга половина XX ст.). *Право і суспільство*. 2016. Вип. 3, ч. 2. С. 9–15.
2. Омарова А. А. Правовий статус Української РСР за часів перебудови (1985–1991 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Харків, 2016. 219 с.
3. Задорожній О. В. Міжнародна правосуб'єктність радянської України у контексті участі у створенні та діяльності організації об'єднаних націй. *Наше право*. 2014. № 4. С. 191–198.
4. Дудник О. В. Історія держави і права України: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Умань, 2012. 141 с.
5. Історія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка та ін. Харків: Майдан, 2018. 616 с.
6. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. Київ: МАУП, 2007. 552 с.
7. Терела Г. В. Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю в Україні: історичний досвід і сучасність: монографія. Полтава: Копі-Центр, 2024. 459 с.

Ковальська Т.А.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 051 Економіка,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Терела Г. В.,**
к. і. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет

ПРАВОВА ТА ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ВЛАСНІСТЬ»

Власність є ключовою категорією економіки та права, яка визначає взаємозв'язки між людьми щодо володіння, використання і управління як матеріальними, так і нематеріальними ресурсами. Вона становить основу економічної діяльності, формує суспільну структуру, впливає на рівень розвитку ринкових систем, державне управління та організацію суспільства. «Магнетизм» категорії «власність» обумовлюється її системоутворюючою функцією, спрямованою на формування якісних характеристик соціально-економічних систем, особливостей політико-владного устрою, слугуючи в результаті фундаментальною основою суспільного прогресу [1].

З точки зору економіки, власність – це система взаємодії між людьми, що виникає під час створення, розподілу, обміну та споживання ресурсів. Вона визначає, хто контролює економічні ресурси, а також спосіб їхнього використання і розподілу у суспільстві. В межах економічної теорії найбільшого поширення набули дві концепції. Згідно з першою відносини власності тотожні виробничим відносинам, а відповідно до другої власність розуміють як основу/ядро виробничих відносин [2, с. 216].

Економічні аспекти власності мають значний вплив на продуктивність, конкуренцію, соціальну нерівність і рівень добробуту. Наприклад, у ринкових умовах ключовою є приватна власність, яка стимулює розвиток підприємництва, інновацій і конкуренції. У централізованих економіках

ресурси переважно належать державі, що може призводити до планового управління та менш ефективного використання.

Відповідно до Конституції України, існують такі види/форми власності: приватна власність (ресурси та засоби виробництва належать окремим особам чи компаніям, котрі мають право вільно ними керувати); державна власність (майно, ресурси й підприємства, що управляються державними органами та використовуються для потреб суспільства); комунальна власність (те, що належить територіальній громаді, тобто мешканцям певного міста, селища або села); виключна власність народу (форма власності, яка за законодавством належить усьому народу як єдиному власнику) [3].

Водночас у Господарському кодексі України додатково згадується колективна форма володіння, що включає власність трудових колективів, кооперативів, профспілок та інших подібних організацій. Це викликає певну двозначність щодо її правового статусу, бо Конституція України таку форму власності не виокремлює [4].

З погляду права, власність – це сукупність норм, які визначають права та обов’язки осіб щодо володіння, використання та розпорядження майном. Згідно з положеннями теорії цивільного права, під володінням розуміють «фактичне утримування майна» [5]. Користування – це можливість отримувати зиск або іншу користь від майна, як-от: здавати в оренду чи використовувати для виробництва. Розпорядження – це право передавати, продавати, дарувати, лишати у спадок чи відчужувати майно в інший законний спосіб. Разом з тим, названими правомочностями власність не вичерпується, оскільки власником може бути один суб’єкт, при цьому володіти, користуватися, а почасти й розпоряджатися майном, може інший суб’єкт [2, с. 216]. Це тільки підкреслює складність правової природи категорії. При цьому законодавство покликане охороняти власність, встановлювати процедури її передачі, спадкування, купівлі-продажу, поділу тощо.

У римському праві речі як об’єкти права власності класифікувалися на рухомі та нерухомі, оскільки цей поділ мав значні правові наслідки. Він

впливав як на речове і зобов'язальне право, зокрема у питаннях володіння майном, встановлення зобов'язань, так і на відповідальність за їх виконання [6, с. 88].

У кожній державі існує система правового захисту права власності. Законодавство встановлює відповідальність за незаконне привласнення чи знищення майна, а також регламентує ситуації, коли приватна власність може бути вилучена для задоволення суспільних потреб, з обов'язковим наданням справедливої компенсації її власнику – наприклад, для будівництва важливих інфраструктурних об'єктів.

Юридичний та економічний аспекти власності тісно пов'язані між собою. Економічна сутність власності полягає у фактичному контролі над ресурсами та участі у виробничих і розподільчих процесах. Водночас юридичне розуміння забезпечує нормативне оформлення цих відносин, надаючи їм законної сили. Так, компанія може мати домінуючі позиції на ринку завдяки своїм економічним можливостям, навіть якщо юридично вона не визнана монополістом. Зміни у законодавстві, такі як приватизація або націоналізація, здатні кардинально змінити структуру власності та вплинути на економічну ситуацію в країні. Саме підхід інтегральної єдності економічної та юридичної складових категорії «власність» покладений в основу нормативного визначення Директиви Європейського Парламенту і Ради 2014/42/ЄС, згідно з яким під власністю розуміють «власність будь-якого виду, матеріальну чи нематеріальну, рухому чи нерухому, та правові документи або документи, які підтверджують право на таку власність чи частку в ній» [7]. Дотримуючись такого ж підходу та з огляду на активний розвиток інформаційно-комунікативних технологій в Директиві Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 розширено предметний зміст власності «відчутними» та «невідчутними» активами, а спектр документів електронними та цифровими [8].

Отже, власність є базовим чинником, що визначає рівень економічного розвитку та соціальної організації суспільства. В економічному сенсі вона

регулює розподіл і використання ресурсів, а з правової точки зору – гарантує законність і захист відповідних відносин. Спільне функціонування різних форм власності забезпечує рівновагу між вільною конкуренцією, державним втручанням і задоволенням суспільних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Запша Г. М. Власність як загальнонаукова категорія та загальнолюдська цінність. *Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_42 (дата звернення 06.05.2025).
2. Лотюк О. С. До питання співвідношення категорій «власність» і «громадянське суспільство». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 4. С. 215–218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2013_4_77
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 06.05.2025).
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 06.05.2025).
5. Постанова Вищого господарського суду України від 26.01.2006, справа № 2-11/341-2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va341600-06/ed20060126/find?text=%C2%EE%EB%EE%E4%B3%ED%ED%FF%EC#Text> (дата звернення 06.05.2025).
6. Нікітіна З. В. Співвідношення понять «рухоме» і «нерухоме» майно з урахуванням досвіду зарубіжних правових систем. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2013. № 4. С. 88–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2013_4_19 (дата звернення 06.05.2025).
7. Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 03.04.2014 про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_049-14/ed20140403#n65

8. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15/ed20180709#n73

Коломієць П. В.,
д. ю. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВТРАТИ ЧИННОСТІ ГОСПОДАРСЬКИМ КОДЕКСОМ

Перший пішов... Скасовується Господарський кодекс України, а отже, розпочалися активні дії у сфері трансформації правової системи України. Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», прийнятим 09.01.2025 року № 4196-IX, який набрав чинності 28.02.2025 року, визначено ключову дату, а саме 28.08.2025 року (дата введення в дію цього закону), тобто історичний день, з якого втрачає чинність Господарський кодекс України (далі – ГК України) [1].

Цей Закон визначає правові та організаційні засади діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб. Перехідний період цим Законом визначається як трирічний строк, що починається з дня введення в дію цього Закону.

Для довідки, ГК України набув чинності 01.01.2004 року, тобто проіснував більше 20 років. ГК України [2] встановлював, відповідно до

Конституції України [3], правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базувалася на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності.

ГК України мав на меті забезпечення зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердження суспільного господарського порядку в економічній системі України, сприяння гармонізації її з іншими економічними системами.

Цікавим є те, що на відміну від світового тренду, в Україні відмовилися від назви «комерційний кодекс» під час прийняття ГК України. Відповідно до зауважень та пропозицій народних депутатів України до редакції проєкту Господарського (комерційного) кодексу України, прийнятої в попередньому читанні, з назви проєкту слово «комерційний» було вилучено і викладено назву у редакції: «Господарський кодекс України» [4].

Проте, світова практика вбачає використання саме назви «Комерційний кодекс», хоча із можливими варіаціями:

- 1) Комерційний кодекс Австрії [5];
- 2) Кодекс економічного права Бельгії [6];
- 3) Комерційний кодекс (закон) Латвії [7];
- 4) Комерційний кодекс Люксембургу [8];
- 5) Комерційний кодекс Нідерландів [9];
- 6) Комерційний кодекс Німеччини [10];
- 7) Комерційний кодекс Південної Кореї [11];
- 8) Єдиний комерційний кодекс Сполучених штатів Америки [12];
- 9) Комерційний кодекс Франції [13];
- 10) Кодекс економічної діяльності Естонії [14];
- 11) Комерційний кодекс Японії [15].

Також варто вказати наступне. Ще на етапі прийняття ГК України у Пропозиціях Президента України до Господарського кодексу України та

Цивільного кодексу України, а також до Закону України «Про порядок введення в дію Господарського кодексу України», Закону України «Про введення в дію Цивільного кодексу України» від 14.02.2002 року, наголошувалося: «Ці Кодекси не узгоджуються між собою, одні й ті самі положення регулюються по-різному, обидва Кодекси містять численні положення, які не відповідають Конституції України, міжнародно-правовим зобов'язанням України. ...

Підсумовуючи викладене, не може бути підписано і взято до виконання Господарський кодекс України і Цивільний кодекс України, які не тільки не вирішують існуючих проблем правового регулювання приватних і публічних відносин, а й не відповідають проголошеним Конституцією України загальним засадам, змісту і спрямованості діяльності держави, які полягають у захисті й гарантуванні прав і свобод людини, відповідальності держави перед людиною за свою діяльність (стаття 3)» [16].

Пунктом 6 статті 17 Закону України від 09.01.2025 року № 4196-IX [1] внесено зміни до 47 законодавчих актів України, проте варто наголосити, що в один із найголовніших законодавчих актів України у сфері забезпечення економічної безпеки, а саме в Податковий кодекс України, зміни не вносяться, що в свою чергу може породити проблему відсутності захисту національних інтересів у сфері оподаткування.

В нормах Основного Закону [3] прослідковується взаємозв'язок між статтями 17 (забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки є однією з найважливіших функцій держави) та пунктом 17 частини першої статті 92 Конституції України (основи національної безпеки визначаються виключно законом). Конкретні засоби й шляхи забезпечення національної безпеки України обумовлюються пріоритетністю національних інтересів, а національні інтереси України та їх пріоритетність обумовлюються конкретною ситуацією, що складається в країні та за її межами. Але жоден із пріоритетів у сфері національної безпеки неможливо реалізувати без відповідного фінансового забезпечення, а бюджет держави Україна

наповнюється насамперед податками. Податкова безпека як елемент фінансової безпеки є невід'ємним елементом складного комплексу національної безпеки, адже основною роллю й основним завданням податкової безпеки є забезпечення захисту своєчасних і повним обсягом надходжень податкових платежів до дохідної частини бюджетів усіх рівнів, тобто суспільні відносини у сфері податкової безпеки потребують обов'язкового юридичного закріплення в нормах податкового законодавства [17, с. 7–8].

Список використаних джерел

1. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. *Голос України* від 27.02.2025. № 40.

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Порівняльна таблиця до другого читання проекту Господарського (комерційного) кодексу України від 19.06.2001. URL: https://static.rada.gov.ua/osmir/tables/06_2001/TABL53700002.html. (дата звернення: 08.05.2025).

5. Bundesrechtskonsolidiert: GesamteRechtsvorschriftfürUnternehmensgesetzbuch. 01.01.2007. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001702>. (дата звернення: 10.05.2025).

6. Codededroitéconomique. 28 FEVRIER 2013. URL: https://www.ejustice.just.fgov.be/img_l/pdf/2013/02/28/2013A11134_F.pdf. (дата звернення: 10.05.2025).

7. CommercialLaw. 13.04.2000. URL: <https://likumi.lv/ta/id/5490-komerclikums>. (дата звернення: 10.05.2025).

8. Codedecommerce. 01/11/2023. URL: <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/commerce/20231101>. (дата звернення: 10.05.2025).
9. WetboekvanKoophandel. Geldendvan 01-01-2015 t/m. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001838/2015-01-01>. (дата звернення: 10.05.2025).
10. Handelsgesetzbuch. Ausfertigungsdatum: 10.05.1897. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/HGB.pdf>. (дата звернення: 10.05.2025).
11. CommercialAct. ActNo. 17354, Jun. 9, 2020. URL: https://elaw.klri.re.kr/kor_service/lawView.do?hseq=54525&lang=ENG. (дата звернення: 10.05.2025).
12. UniformCommercialCode. 1952. URL: <https://www.law.cornell.edu/ucc>. (дата звернення: 10.05.2025).
13. Codedecommerce. 01 septembre 2000. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379. (дата звернення: 10.05.2025).
14. GeneralPartoftheEconomicActivitiesCodeAct. Entryinto force 01.07.2014. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522082014004/consolide>. (дата звернення: 10.05.2025).
15. CommercialCode. ActNo. 48 of March 9, 1899. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4293>. (дата звернення: 10.05.2025).
16. Пропозиції Президента України до Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України, а також до Закону України «Про порядок введення в дію Господарського кодексу України», Закону України «Про введення в дію Цивільного кодексу України» від 14.02.2002 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=0891&skl=5. (дата звернення: 08.05.2025).

17. Коломієць П. В. *Концептуальні аспекти правового забезпечення податкової безпеки України*: монографія. Державний податковий університет. Ірпінь; Полтава : Видавництво ПП «Астроя», 2023. 468 с.

Кондуфор Є. О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Стрілець Б.В.,**
к.ю.н., доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕФОРМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Реформування державного управління в Україні є однією з важливих передумов модернізації та наближення України до європейських стандартів, а також передумовою забезпечення ефективного функціонування країни в умовах політичних, соціально-економічних та безпекових викликів. В умовах сьогодення особливо важливим є запровадження таких принципів, як відкритість, підзвітність, прозорість, ефективність та орієнтація на потреби громадян. Метою реформи є створення ефективної, професійної, політично нейтральної та інноваційної системи державного управління, здатної відповідати викликам часу та задовольняти попит населення на якісні послуги. Питаннями реформування державного управління активно займалися зарубіжні науковці, зокрема Дуглас Норт, Елінор Остром, Герберт Саймон, які сформулювали теоретичні основи нової публічної адміністрації, теорії інституціоналізму та прийняття управлінських рішень. Серед українських дослідників значний внесок зробили

В.Б. Авер'янов, В.С. Куйбіда, С.В. Серьогін, О.Ю. Оболенський, які наголошують на важливості впровадження європейських стандартів управління, модернізації державних інституцій та підвищенні ефективності діяльності органів публічної влади з урахуванням національних реалій.

Стратегія реформування державного управління України до 2025 року є комплексним документом, що визначає основні напрямки реформування. Пріоритети включають професіоналізацію державної служби, формування ефективної системи стратегічного планування, розвиток цифрових сервісів, посилення спроможності адміністративних органів, реалізацію інституційної спроможності на всіх рівнях управління та створення ефективного механізму координації державної політики. Крім того, важливою складовою є вдосконалення інституцій державної служби на основі конкуренції, доброчесності, кар'єрного розвитку та продуктивності. Цифровій трансформації, запровадженню електронного урядування та електронній взаємодії між органами влади приділяється пріоритет [4, с. 115].

Процес реформування державного управління в Україні тісно пов'язаний із прагненнями країни до євроінтеграції. Розвиток державного управління має відповідати європейським стандартам, таким як стабільність інституцій, функціонування верховенства права, прозоре управління державними фінансами, боротьба з корупцією та ефективне надання адміністративних послуг. Зокрема, важливо, щоб законодавство було гармонізовано з законодавством ЄС, щоб практика управління відповідала європейським стандартам, а також щоб культура управління була розроблена, що відповідає принципам демократії, відкритості та співпраці з громадянським суспільством [5, с. 81].

Одночасно практичне виконання реформ часто стикається з безліччю проблем. Деякі з основних проблем включають дефіцит кваліфікованого персоналу, небажання сприймати зміни старшою групою управління, поділ законодавчих реформ, відсутність ефективних систем для моніторингу та оцінки результатів. Часто просування є просто теоретичними, не вистачає

практичної реалізації. Крім того, бракує взаємодії між центральною та місцевою владою, що перешкоджає успішному виконанню місцевих реформ. Корупція системи, політика на державній службі, неадекватна юридична база та надмірна централізація - це основні перешкоди, які перешкоджають прогресу зусиль з реформами.

З метою підвищення ефективності державного управління, на нашу думку, було б доцільновнести зміни до Закону України “Про державну службу” від 10 грудня 2015 року № 889-VIII[6]. Зокрема, доповнити його положеннями про обов’язкове проведення щорічного аудиту ефективності діяльності державних службовців із залученням незалежних експертних організацій. Передбачити законодавчу норму щодо створення єдиного електронного порталу оцінки якості державних послуг, де громадяни матимуть можливість надавати відгуки та пропозиції щодо роботи органів влади. Можливо, було б корисним запровадженняпрактикирегулярноїзміни керівників підрозділів державної служби у межах однієї чи кількох установ для запобігання корупції. Встановити чіткі кваліфікаційні вимоги щодо знання іноземної мови для державних службовців, які працюють у сферах міжнародного співробітництва та євроінтеграції. Також вбачається за необхіднезапровадитимеханізм електронного супроводу кар’єрного зростання державних службовців через автоматизовані системи аналізу їхньої діяльності та результатів роботи.

Таким чином, реформування державного управління в Україні має бути не спонтанним чи ситуативним, а цілісним, системним і стратегічним процесом. Успіх реформи можливий лише за умови комплексного підходу: поєднання теоретичних моделей із практичними інструментами, поетапної реалізації змін, залучення громадськості, прозорого моніторингу результатів і відповідального ставлення з боку кожного представника влади. Україна має всі передумови для формування сучасної системи публічного управління, що відповідатиме європейським стандартам і буде здатною ефективно служити громадянам навіть в умовах кризи.

Список використаних джерел

1. Бігняк П., Михальчук В. Реформування державного управління: цифровізація. *Інвестиції: практика і досвід*. 2021. Т. 15. С. 107–113.
2. Григорчак І. Реформування державного управління: західний досвід і Україна. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2014. С. 30–37.
3. Костюк І. Наукові концепції, підходи та методи реформування державного управління в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. С. 35–42.
4. Малетич М. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки: вплив на місцеве самоврядування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. С. 115–122.
5. Чулаєвська М. Реформа державного управління в Україні за європейським зразком: від задумів до розчарувань. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2016. С. 80–86.
6. Про державну службу: закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/stru#Stru>

Кондуфор Є. О.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С. О.,**
д. ю. н., професор, професор кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

КОНФЕДЕРАЦІЯ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ

У сучасних умовах глобальної нестабільності, воєнних конфліктів, ослаблення централізованих політичних систем і зростання запиту на самоврядування особливу актуальність набуває ідея конфедерації як форми

державного устрою. На відміну від федерації чи унітарної моделі держави, конфедерація передбачає об'єднання суб'єктів із високим ступенем автономії, які делегують центру лише обмежені повноваження. У цьому контексті конфедерація розглядається не як форма зовнішнього партнерства, а як внутрішня структура організації державної влади, що базується на договірних засадах, гнучкому розподілі компетенцій і можливості зворотного відкликання делегованих функцій. Це особливо важливо для тих держав або регіонів, де існує необхідність зберегти історичну, етнічну чи політичну відокремленість, не руйнуючи при цьому загальнонаціональної цілісності. Теоретичне осмислення цієї моделі здійснювали такі зарубіжні вчені, як Й. К. Блунчлі, Д. Медісон, К. Шмітт, а серед українських – В. Шаповал, Ю. Шемшученко, Н. Нижник. Їхні праці дозволяють краще зрозуміти місце та роль конфедерації у сучасному світі [(1)3, с. 12–13].

У контексті національної безпеки конфедерація може виступати альтернативною моделлю забезпечення державної стабільності, особливо в умовах збройних конфліктів, загроз суверенітету чи територіальної цілісності. Ця модель дозволяє ефективніше координувати дії між державами-партнерами в галузях оборони, розвідки, зовнішньої політики. Водночас правовий механізм функціонування конфедерації базується на договірних засадах, що дає змогу уникнути авторитаризму та забезпечити більшу гнучкість у прийнятті рішень [2, с. 7–10].

Економічна складова функціонування конфедерації є важливою передумовою її стабільності. У моделі міждержавної координації можливо досягти інноваційного розвитку господарських систем через взаємний обмін ресурсами, спільне стратегічне планування та колективний захист ринкових інтересів. Такі об'єднання створюють умови для формування стійкої системи економічної безпеки як на міждержавному, так і на регіональному рівнях [(3)4, с. 107–109].

Загальнотеоретичні підходи до аналізу держави як цінності свідчать про потребу у нових формах політичної організації. У сучасному світі зростає

попит на моделі державності, які дозволяють гармонізувати глобальні процеси з національною ідентичністю. Конфедерація як форма устрою відповідає цьому запиту, забезпечуючи збереження політичної самостійності держав при активній участі у міжнародній взаємодії [(4)5, с. 12–14].

Умови глобалізації також стимулюють формування національної правової ідеології, що враховує не лише внутрішні потреби суспільства, а й зовнішні виклики. Конфедерація як договірна форма міждержавної співпраці дає змогу формувати спільний правовий простір, не ліквідуючи при цьому правові традиції кожного з її членів. Це забезпечує сталість, передбачуваність правової політики, а також легітимність інтеграційних процесів у свідомості громадян [(5) 1, с. 15–17].

Таким чином, конфедерація є актуальною формою державного устрою, яка здатна забезпечити ефективну координацію між автономними політичними суб'єктами. Вона може стати ефективною відповіддю на сучасні політичні, безпекові та економічні виклики, відкриваючи нові шляхи для інтеграції, збереження ідентичності та демократичного розвитку в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Кресін Ю. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX ст.: компаративна концептуалізація : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 680 с. URL: <https://surl.li/rlvtiy>
2. Загуменна Ю. Концептуалізація національної безпеки в Україні: теоретико-правові аспекти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2025. 42 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0525U000117/>
3. Неустроев Ю. Інноваційний розвиток в дотриманні економічної безпеки галузевих та територіальних господарських систем та комплексів : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Одеса, 2025. 390 с. URL: https://ontu.edu.ua/download/dissertation/disser/2025/disser-Neustroev_YG.pdf

4. Серебро М. Сучасна держава як цінність: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 20 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f19348a7-c67f-4243-80ea-9e3af56ad022/content>

5. Войтанович О. Формування національної правової ідеології в умовах глобалізації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Запоріжжя, 2017. 20 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0417U001860/>

Копил А. О.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Коломієць П. В.,
д. ю. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ ВІНАГОРОДИ ЗА ПРАЦЮ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ХАРТІЇ

14 вересня 2006 року Верховна Рада України (далі – ВР України) своїм Законом № 137-V ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуту) [1], вчинену 3 травня 1996 року у м. Страсбурзі та підписану від імені України 7 травня 1999 року у м. Страсбурзі.

Акцентуємо увагу, що Конституція України [2] була прийнята у проміжку часу між 3 травня 1996 року (дата вчинення Хартії) та 7 травня 1999 року (дата підписання Хартії Україною), а саме 28 червня 1996 року.

Відповідно до норм прямої дії статті 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає, або на яку вільно погоджується. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної

законом. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Стаття 48 Основного Закону наголошує, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Результати аналізу Закону № 137-V свідчать про те, що ВР України при здійсненні ратифікації Європейської соціальної хартії [3], здійснила цю процедуру з такими заявами:

1. Україна бере на себе зобов'язання вважати частину I Хартії декларацією цілей, до здійснення яких вона прагнучиме всіма відповідними засобами, як зазначено у вступному пункті частини I Хартії.

Звернемо особливу увагу на пункт 4 частини I Хартії, якою задекларовано ціль, до здійснення якої Україна прагнучиме всіма відповідними засобами, а саме: «4. Усі працівники мають право на справедливую винагороду, яка забезпечить достатній життєвий рівень для них самих та їхніх сімей.». Тобто, Україна, як сторона – підписант Хартії, визнала метою своєї політики, яку вона буде запроваджувати усіма відповідними засобами як національного, так і міжнародного характеру, досягати умов, за яких можуть ефективно здійснюватися і право, визначене пунктом 4 частини I Хартії.

Але є велике «АЛЕ». Законом України від 14.09.2006 року № 137-V пунктом 2 передбачено, що «2. Україна бере на себе зобов'язання вважати обов'язковими для України такі статті та пункти частини II Хартії:

...

- пункти 2, 3, 4, 5 статті 4;

...».

Тобто, Україна при ратифікації Хартії, не взяла на себе зобов'язання вважати обов'язковими для України перший пункт статті 4 частини II Хартії, в якому встановлено: «Стаття 4. Право на справедливую винагороду

З метою забезпечення ефективного здійснення права на справедливую винагороду Сторони зобов'язуються:

1. визнати право працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень».

Постають питання: «Чому? На яких підставах? Яке обґрунтування такого рішення?»

Ратифікацію Хартії 1996 року було здійснено у 2006 році, коли вже як 10 років існувала Конституція України, в якій, як вже було сказано, закрався наратив «достатнього» рівня оплати праці, який задовольняв «достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло».

Певне пояснення «достатнього» рівня можемо віднайти в статті 9 Закону України від 24.03.1995 року № 108/95-ВР [4], а саме: «Стаття 9. Умови визначення розміру мінімальної заробітної плати

Розмір мінімальної заробітної плати визначається з урахуванням потреб працівників та їх сімей, вартісної величини достатнього для забезпечення нормального функціонування організму працездатної людини, збереження її здоров'я набору продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості, а також загального рівня середньої заробітної плати, продуктивності праці та рівня зайнятості».

Дещо більш оптимістичне бачення заробітної плати можемо віднайти у Кодексі законів про працю України від 10.12.1971 року № 322-VIII [5].

Цим Кодексом у главі VII «Оплата праці», а точніше у статті 94 регламентується, що заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу, а розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації і максимальним розміром не обмежується.

Як висновок, хотілося б побажати, щоб Європейську соціальну хартію було ратифіковано без описаних вище «виключень», а саме ігнорування першого пункту статті 4 частини II Хартії.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14.09.2006 № 137-V. Урядовий кур'єр. 2006. № 189.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Європейська соціальна хартія (переглянута): Міжнародний документ Ради Європи від 03.05.1996. Офіційний вісник України. 2006. № 40. Ст. 2660
4. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 17. Ст. 121.
5. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n593> (дата звернення: 15.05.2025)

Кудінова-Сінгх А. Г.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Гуркіт Сінгх,
здобувач вищої освіти 5 курсу міжнародного факультету
спеціальності 222 «Медицина»,
Полтавський державний медичний університет
Шарма Дінеш,
здобувач вищої освіти 5 курсу міжнародного факультету
спеціальності 222 «Медицина»,
Полтавський державний медичний університет
Науковий керівник: **Гладкий С. О.**,
д. ю. н. професор, професор кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Ключовою умовою результативної та успішної професійної діяльності адвоката є дотримання Правил адвокатської етики, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Конституції України, де закріплено основні етичні вимоги до адвокатської діяльності. Механізм реалізації цих вимог нині ще є далеким від досконалості, що актуалізує його вивчення. Метою нашого дослідження є правовий аналіз етичних правил і принципів адвокатської діяльності. Для проведення дослідження нами було використано методи системного аналізу, компаративного аналізу, а також історико-правовий та формально-юридичний методи.

Проблема етичних засад діяльності адвоката знайшла відображення у працях таких дослідників, як Н. Таварткіладзе [1], О. Хотинська-Нор [2], В. Заборовський [3] та багатьох інших. Так, у дослідженнях Н. Таварткіладзе вперше на монографічному рівні було здійснено комплексний науковий аналіз етичних основ адвокатської діяльності та проблем різних видів юридичної відповідальності адвокатів, викликаних порушенням їхньої професійної етики. В її дисертаційному дослідженні детально висвітлено ключові доктрини адвокатської етики, сформульовано дефініції поняття «адвокатська етика» у теоретичному і практичному аспектах [1].

Правила адвокатської етики – це загальний збір корпоративних норм, який містить обов'язкові до виконання і дотримання адвокатами, адвокатськими групами та адвокатськими об'єднаннями етичні вимоги. Дотримання принципів адвокатської етики суттєво впливає на репутацію адвоката, оскільки одержувачі адвокатських послуг в першу чергу звертають увагу саме на його імідж. Разом з тим, у професійному житті працівників адвокатури нерідко виникає небезпечне явище: дослідники М. Вебер та Р. Мертон звертають увагу на наявність кризи професійних цінностей, професійну деградацію і професійне вигорання серед багатьох представників адвокатської професії в сучасних соціокультурних умовах [4].

Серед джерел походження правил адвокатської етики можна виокремити декілька видів: акти міжнародного права (ст. 11 Загальної декларації прав людини; ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права); національні нормативно-правові акти (ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; ст. 46-47 Кримінально-процесуального кодексу України); нормативні документи і зводи корпоративних норм (наприклад, Загальний Кодекс для адвокатів країн Європейського співтовариства) тощо.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» (ст. 21) до професійних обов'язків адвоката належить дотримання адвокатами адвокатської етики. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України, у розділі II закріплюють такі основні принципи адвокатської етики: незалежність та свобода, домінантність інтересів клієнта, неприпустимість конфлікту інтересів, конфіденційність, добросовісність та компетентність, повага до адвокатської професії. У своїй професійній діяльності адвокати повинні дотримуватись конституційних прав особи, не допускаючи розголошення адвокатської таємниці.

Таким чином, етичні вимоги до діяльності адвокатів сьогодні визначені доволі чітко. Разом з тим, практика засвідчує помітні проблеми із реалізацією цих правил, що відображає загальний стан розвитку правової системи України. Адвокатській спільноті, насамперед, Національній асоціації адвокатів України доцільно активніше роз'яснювати адвокатам у вигляді рекомендацій важливість етичних правил і давати тлумачення їх змісту стосовно тих чи інших життєвих ситуацій.

Список використаних джерел

1. Таварткіладзе Н. М. Етичні основи діяльності адвоката-захисника: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.10. Одеса, 2003. 22 с.
2. Хотинська-Нор О. З. Деонтологічні засади взаємодії адвоката та суду в процесі здійснення судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Випуск 51. Том 2. С. 161–164.

3. Заборовський В.В. Моральні засади здійснення адвокатської діяльності: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Випуск 81, частина 3. С. 191–196.

4. Ліпінська І. В. Етика адвоката та його репутація: межа співвідношення. *Порівняльно-аналітичне право*: електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2019. №5. С. 421–423.

Купчення Л. І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

Панов Є. М.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет

ПРАВОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ООН ТА ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ

Україна як європейська держава, що інтегрується до правового простору ЄС та активно співпрацює з ООН, має вагомі перспективи у сфері розвитку правового механізму охорони навколишнього природного середовища. Дотримання міжнародних екологічних стандартів та імплементація відповідних зобов'язань є не лише вимогою часу, а й важливою умовою сталого розвитку нашої держави. Слід зазначити, що Україна, як і інші країни світу, перебуваючи в єдиній взаємозалежній природній системі Європи, не може відсторонитися від проблем забруднення і руйнування біосфери на континенті. Тому співробітництво з міжнародними організаціями у сфері екологічної безпеки та світовий досвід забезпечення сталого розвитку відкривають нові можливості та вказують на необхідність комплексного підходу до вирішення проблем [1, с. 116].

ООН є одним із ключових гравців у сфері міжнародного екологічного права. Україна як держава-член ООН бере участь у низці міжнародних угод та програм, спрямованих на охорону довкілля. Завдяки цим механізмам Україна отримує доступ до фінансування екологічних програм, експертної підтримки та міжнародного досвіду.

Перспективним напрямом є подальше наближення національного екологічного законодавства до норм *acquis communautaire* ЄС та конвенцій ООН. Це включає прийняття нових законів та внесення змін до існуючих нормативно-правових актів.

ЄС є лідером у формуванні прогресивної екологічної політики. На сьогодні співробітництвом між Україною та ЄС у сфері охорони довкілля передбачено, що сторони розвивають і зміцнюють співпрацю з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і становлення зеленої економіки [2].

Україна вже зробила значні кроки в імплементації директив ЄС, зокрема у сферах управління відходами, якості повітря, водної політики та оцінки впливу на довкілля. Водночас залишається багато викликів, пов'язаних із потребою у зміцненні спроможності органів влади реалізовувати політику охорони довкілля, а також із залученням міжнародної допомоги, щоб розширювати доступ до екологічних фондів.

Окрему увагу варто приділити проблематиці екологічної безпеки в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, вже зафіксовано тисячі випадків екологічної шкоди, включаючи забруднення вод, ґрунтів, повітря, знищення природних об'єктів, лісів та заповідних зон [3].

На міжнародному рівні це створило прецедент для активізації дискусій щодо відповідальності за заподіяння екологічної шкоди. У цьому контексті Україна має можливість стати ініціатором розширення міжнародно-правових механізмів відповідальності за екологічні злочини, зокрема на базі Міжнародного кримінального суду.

Таким чином, можна підсумувати, що Україна має значний потенціал для посилення правової співпраці з ООН та ЄС у сфері захисту довкілля. Це не лише відповідає міжнародним зобов'язанням, але й є важливою умовою для європейської інтеграції, підвищення якості життя громадян і забезпечення сталого розвитку. Реалізація цих перспектив потребує системного підходу, політичної волі та широкого залучення громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Іванісова М. А. Основні імперативи співробітництва України з міжнародними організаціями у сфері екологічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 18. С. 115–119.
2. Співробітництво між Україною та ЄС у сфері охорони довкілля, боротьби зі зміною клімату. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/ohorona-dovkilliya> (дата звернення: 13.04.2025).
3. Оперативна інформація за наслідками підриву Каховської ГЕС станом на 06:00 13.06.2023. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/news/119> (дата звернення: 16.04.2025).

Мансуєва Д.Р.,

здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 081 Право,

Полтавський державний аграрний університет

Науковий керівник: **Стрілець Б. В.,**

к.ю.н., доцент кафедри підприємства і права,

Полтавський державний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування є ключовим елементом ефективного публічного управління. В умовах децентралізації та воєнного стану особливо важливо забезпечити чіткий розподіл повноважень, фінансову самостійність громад та партнерські відносини між усіма рівнями влади. У своїх дослідженнях цю тему розглядали О. Колянко, Ю. Ковтун, Н. Гончарук, Л. Прокопленко, О. Майданник та інші, акцентуючи увагу на потребі нормативного, кадрового та інституційного удосконалення цієї взаємодії.

У сучасній системі публічного управління в Україні важливу роль відіграє взаємодія між органами державної влади та місцевого самоврядування. Вона має бути не лише формальною, а й ефективною, результативною і такою, що забезпечує збалансований розвиток держави загалом та її окремих територій. Проте на практиці така взаємодія стикається з низкою серйозних проблем, що ускладнюють досягнення цілей державної політики, реалізацію місцевих ініціатив і створення комфортного середовища для громадян [1, с. 116-117].

Однією з ключових проблем є недостатнє нормативно-правове регулювання взаємодії між рівнями влади. Хоча законодавство визначає повноваження кожного з органів, на практиці виникають ситуації, коли сфери відповідальності перетинаються, дублюються або, навпаки, залишаються прогалинами [3, с. 322]. Наприклад, в умовах децентралізації місцеві органи отримують нові функції, але без відповідних механізмів реалізації, що ускладнює їх виконання [2, с. 95].

Наступною проблемою є вертикальний характер комунікації. Існує значна асиметрія у повноваженнях: держава часто намагається контролювати або втручатися у рішення місцевих рад, нехтуючи принципом субординації. У такій ситуації ініціативи з місць часто блокуються або не сприймаються належним чином. Це породжує конфлікти інтересів, політичну напруженість і знижує ефективність управлінських процесів [4, с. 14-15]. Фінансова залежність громад від державного бюджету також суттєво обмежує їхню спроможність діяти

самостійно. Хоча децентралізація передбачала передачу значної частини фінансових ресурсів на місця, реальна ситуація свідчить про нерівномірність доходів громад. Це особливо стосується малих населених пунктів, які не мають достатньої податкової бази. Вони змушені звертатися до держави за дотаціями, що фактично ставить під сумнів їхню фінансову незалежність [5, с. 57]. Ще одним викликом є кадрова проблема. На місцях часто не вистачає кваліфікованих фахівців, здатних ефективно виконувати управлінські функції. Причинами цього є низька зарплата, відсутність системи професійного навчання, а також низька престижність посад в органах місцевого самоврядування [4, с. 15]. Це призводить до того, що багато громад не можуть якісно реалізувати передані їм повноваження, а рівень підготовки спеціалістів суттєво поступається державним службовцям на вищому рівні [3, с. 326]. Крім того, в Україні недостатньо розвинені інституційні механізми співпраці між державними і місцевими органами.

Слід також відзначити проблему нестабільності державної політики щодо місцевого самоврядування. Часті зміни у законодавстві, відсутність чітких довгострокових орієнтирів, суперечливі ініціативи щодо змін адміністративно-територіального устрою створюють ситуацію невизначеності [5, с. 58]. Це унеможливорює ефективне стратегічне планування на місцях, викликає сумніви у спроможності держави гарантувати стабільний розвиток, зокрема через завищений обсяг державного контролю [2, с. 147]. Не менш важливим є розвиток кадрового потенціалу на місцевому рівні, що вимагає створення системи безперервного навчання та професійної підготовки працівників місцевого самоврядування. Також необхідно впроваджувати ефективні механізми горизонтальної та вертикальної координації - спільні програми, консультативні ради, інститути партнерства між державними структурами та громадами [1, с. 121]. Залучення громадян до управлінських процесів має стати нормою, а не винятком.

У підсумку, вирішення проблем взаємодії між органами місцевого самоврядування та органами державної влади є необхідною умовою для

розвитку ефективної демократичної держави. Тільки через партнерство, довіру і спільну відповідальність можливо забезпечити сталий розвиток територій і підвищити добробут населення.

Список використаних джерел

1. Колянко О.В. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. Взаємодія органів державного управління і місцевого самоврядування з громадянськістю. 2021. С. 116–122.
2. Ковтун Ю. Є. Оптимізація взаємовідносин органів державної влади та органів місцевого самоврядування в процесі децентралізації : дис. ... д-ра філософії : 281 - публ. упр. та адміністрування / Ю. Є. Ковтун ; наук. керівник С. Є. Саханенко ; Ін-т публ. служби та упр. регіоналістики / Нац.ун-т «Одес. політехніка». Одеса, 2022. 232 с.
3. Гончарук Н., Прокопенко Л. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові та функціональні аспекти. *Теорія та практика державного управління*. 2011. С. 321–329.
4. Федіна Н., Мельник Н., Шевців М. Співвідношення органів державної влади та місцевого самоврядування та їхня роль у формуванні демократичного суспільства. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 13–18.
5. Майданник О. Становлення та розвитку української моделі місцевого самоврядування. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. С. 55–59.

Маруніч В. В.,
завідувач сектору дактилоскопічних досліджень та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Закарпатського НДЕКЦ МВС України

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ І ПРАКТИК В УКРАЇНІ

Збройна агресія російської федерації та запровадження воєнного стану в Україні суттєво трансформували всі сфери суспільного життя. На території нашої держави російські військовослужбовці масово вчиняють насильницькі злочини проти мирного населення, знищують об'єкти цивільної інфраструктури та житловий фонд, здійснюють акти сексуального насильства, мародерства та інші тяжкі правопорушення. Масштаби скоєних злочинів є надзвичайно значними, що зумовлює необхідність ретельного документування великої кількості фактів, збирання широкого комплексу доказової інформації та проведення численних судових експертиз. У таких умовах перед правовою системою та юридичною наукою постають нові виклики, які вимагають впровадження сучасних методів і підходів до виявлення, фіксації, розслідування та кваліфікації злочинів, що порушують норми міжнародного гуманітарного права та національного законодавства.

Криміналістика як прикладна наука, інтегруючи сучасні досягнення науки і техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів і технологій, використання яких покликано розв'язувати складні практичні завдання, поміж яких особливого значення набувають можливості застосування криміналістичних знань у протидії злочинності в реаліях воєнного сьогодення, а також наближення до єдиного криміналістичного європейського простору [1]. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та запровадження воєнного стану оголило не лише прогалини основ національної безпеки України але і вплинуло на стан та динаміку злочинності в нашій країні та на трансформацію самих злочинних дій. Так, з лютого місяця 2022 року значно збільшилась кількість кримінальних правопорушень, зокрема проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України); пропаганда війни (ст. 436 КК України); планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України); проти основ національної безпеки України: державна зрада (ст. 111 КК

України), колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) та проти власності: мародерство (ст. 432 КК України); крадіжка (ст. 185 КК України); грабіж (ст. 186 КК України); розбій (ст. 187 КК України); привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) [4].

Враховуючи сучасні завдання адаптації криміналістичних знань до умов воєнного стану, досить актуальними є проблеми перезавантаження криміналістики та адаптації криміналістичних знань до сучасних вимог практики. Тому вбачається, що серед найбільш перспективних напрямів наукових досліджень у криміналістиці сьогодні є такі: документування та розслідування воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні; формування методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих внаслідок знищення та пошкодження майна у зв'язку із збройною агресією РФ; пошук зниклих українців та ідентифікація загиблих на війні в Україні; застосування цифрової криміналістики у виявленні, фіксації та розслідуванні воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні; активізація застосування спеціальних знань та проведення судово-експертних досліджень із визначення розміру збитків фізичних та юридичних осіб, понесених внаслідок російської агресії; розроблення та застосування інноваційних криміналістичних продуктів щодо підвищення ефективності розслідування воєнних злочинів; криміналістичне забезпечення діяльності Міжнародного Кримінального Суду; побудова та застосування відповідної системи окремих криміналістичних методик воєнних злочинів та інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України тощо [2].

В умовах війни та сучасних євроінтеграційних процесів відбувається перезавантаження криміналістики, пов'язане передусім із появою нових викликів до системи кримінальної юстиції й потребою розв'язувати першорядні завдання під час активних бойових дій на території України, адаптувати криміналістичні знання до вимог практики. У таких умовах криміналістика покликана розробити новітні засоби, прийоми й методи, спрямовані на

протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним із військовою агресією РФ проти України, та іншим супутнім злочинам. Окремо необхідно розробляти системи криміналістичних методик розслідування, удосконалювати техніко-криміналістичне забезпечення, застосування спеціальних знань, захист інформаційних джерел та інформаційну безпеку. Фактично можна констатувати: саме сьогодні формується новий науковий криміналістичний напрям – воєнна криміналістика [3].

В умовах воєнного стану криміналістика в Україні стикається з новими, безпрецедентними викликами. Йдеться передусім про документування воєнних злочинів, збір доказів на деокупованих територіях, фіксацію масових порушень прав людини. Ці завдання вимагають адаптації традиційних методик і впровадження новітніх технологій: дронів, геоінформаційних систем, аналізу відкритих джерел. Розвиток криміналістики у воєнний період також стимулює міжвідомчу співпрацю між правоохоронними органами, військовими та міжнародними структурами (наприклад, Міжнародним кримінальним судом). У майбутньому ці напрацювання можуть лягти в основу реформи експертної системи України.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А., Шепітько В. Ю. Розвиток криміналістики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору. Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку : монографія. Харків, 2021. С. 631–669.

2. Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації : тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 40–47.

3. Шевчук В. М. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2022. Випуск 3 (28). С. 11–27. URL: <https://khrifejournal.org/index.php/journal>

4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування / Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

Матлак Т.О.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 051 Економіка,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Терела Г. В.,**
к. і. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ АГЕНТСТВ В УКРАЇНІ

Правове регулювання діяльності перекладацьких агентств в Україні є фрагментованим і не має спеціалізованого комплексного законодавства, яке б охоплювало всі аспекти цієї сфери. Відсутній окремий закон про перекладацьку діяльність або агентства, а також єдиний державний орган, що контролює чи ліцензує цю діяльність. Перекладацька діяльність регулюється нормами цивільного, господарського, трудового права та законодавства про інтелектуальну власність [1].

Перекладацькі агентства можуть бути зареєстровані як юридичні особи або фізичні особи-підприємці без обов'язкового ліцензування, що дозволяє будь-кому надавати послуги перекладу без спеціального дозволу. Проте для підвищення якості багато агентств добровільно впроваджують стандарти ISO

9001 та ISO 17100, які регламентують процеси перекладу і кваліфікаційні вимоги до перекладачів [2; 3].

Законодавство не встановлює обов'язкових вимог до освіти чи сертифікації перекладачів, окрім судових перекладачів, які проходять атестацію і мають право засвідчувати вірність перекладу у судових документах. Засвідчення вірності перекладу в інших сферах здійснюють нотаріуси або уповноважені особи згідно з наказом Мін'юсту України від 22.02.2012 № 296/5 [4]. Такі вимоги пов'язані зі складністю перекладу юридичних документів, що зумовлено: наявністю складних формулювань та кліше у «правничій мові»; необхідністю правових знань у перекладача; відповідальністю за «помилки перекладу»; практикою «поєднання перекладу з супутніми юридичними послугами» [5, с. 454]. Окрім того, на відміну, зокрема, від технічних текстів, ледь більшість яких (близько 90%) укладені англійською мовою, офіційні юридичні документи країн укладаються державною мовою, що вимагає від перекладача не лише знання такої мови, але й специфіки юридичної термінології конкретної держави [6, с. 78].

Інтелектуальна власність на переклад належить перекладачеві, якщо інше не передбачено договором. Офіційні переклади нормативних актів не охороняються авторським правом, тоді як переклади аудіовізуальних творів, дубляж і субтитрування є об'єктами авторського права і потребують правового оформлення.

На сьогодні основою правового регулювання є такі законодавчі акти: Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (визначає обов'язковість використання української мови у публічних сферах і випадки обов'язкового перекладу); Цивільний кодекс України (регулює договірні відносини, у тому числі у сфері послуг); Закон України «Про авторське право і суміжні права» (регулює права на переклади як похідні твори) [7; 8; 9].

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» встановлює обов'язковість використання державної мови у публічних сферах, що впливає на діяльність перекладацьких агентств. Зокрема, у державних установах, судах, органах місцевого самоврядування, а також у трудових договорах, наукових публікаціях, культурних заходах, офіційних сайтах та інтерфейсах програмного забезпечення має використовуватися українська мова. Переклад документів на державну мову або з неї є обов'язковим у випадках, передбачених законом, що створює правову основу для діяльності перекладацьких агентств.

У сфері податкового законодавства також є норми, які регулюють переклад документів. Зокрема, податкове законодавство (пп. 39.4.8 п. 39.4 ст. 39 Податкового кодексу України) зобов'язує подавати документи іноземною мовою разом із перекладом українською, за винятком деяких випадків. Винятки становлять документи англійською мовою або документи, що надаються від імені трасту. Це створює додаткові вимоги до перекладацьких агентств, які працюють з юридичними та фінансовими документами [10].

Особливу увагу слід приділити юридичному перекладу, який має свої специфічні особливості і вимагає високої кваліфікації перекладача. Помилки у юридичних перекладах можуть призвести до серйозних правових наслідків, тому часто для таких перекладів залучаються фахівці з відповідною освітою або досвідом роботи у сфері права. Водночас, правове регулювання діяльності юридичних перекладачів в Україні поки що не є достатньо розвиненим і потребує подальшого вдосконалення.

Ще одним важливим аспектом є локалізація спеціалізованого програмного забезпечення, що накладає певні юридичні обмеження. Без дозволу суб'єктів авторського права на комп'ютерну програму, якщо договором не передбачено інше та якщо зазначені в цій частині дії необхідні виключно для належного використання копії комп'ютерної програми за призначенням, у тому числі для виправлення помилок, законний користувач комп'ютерної програми має право:

- здійснювати відтворення комп'ютерної програми в цілому або частково, будь-яким способом та в будь-якій формі;
- здійснювати переклад, адаптацію або будь-яку іншу зміну (модифікацію) комп'ютерної програми й відтворення результатів таких дій [9].

Отже, правове регулювання діяльності перекладацьких агентств в Україні ґрунтується на загальних положеннях цивільного, господарського, трудового, мовного та авторського законодавства, а також на окремих спеціалізованих нормативно-правових актах, що охоплюють специфічні аспекти цієї сфери. Відсутність окремого спеціального законодавства ускладнює процес уніфікації та контролю якості перекладацьких послуг, водночас відкриваючи можливості для гнучкого розвитку галузі. Агентства зобов'язані самостійно орієнтуватися на міжнародні стандарти, дбати про професійну підготовку працівників та відповідально ставитися до вимог у сфері інтелектуальної власності й мовного законодавства України.

Список використаних джерел

1. Клим'юк О. Правниче регулювання перекладацької діяльності та перекладу: URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/pravnice-reguliuвання-perekladackoyi-diialnosti-ta-perekladu> (дата звернення: 02.05.2025).
2. ISO 9001:2015. Система управління якістю – Вимоги. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf> (дата звернення: 02.05.2025).
3. ISO 17100:2015. Translationservices - Requirementsfortranslationservices. URL: <https://www.password-europe.com/images/PWE/PDF/ISO-17100-2015.pdf> (дата звернення: 02.05.2025).
4. Наказ Міністерства юстиції України «Про порядок нотаріального засвідчення перекладів» від 22.02.2012 № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 02.05.2025).
5. Пушик Н. В. Переклад правових документів: види, вимоги, складність перекладу. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 453–456. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-95> (дата звернення: 04.05.2025)

6. Бережна О.О. Лексичні особливості та труднощі перекладу українською правових документів (на матеріалі контракту). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 4. Ч. 2. С. 76–82. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-2/14> (дата звернення: 03.05.2025)
7. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 02.05.2025).
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.05.2025).
9. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.05.2025).
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

Михайличенко А. М.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С. О.,**
д. ю. н., професор, професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

МЕТОДИ ПРИРОДОЗНАВСТВА І СОЦІАЛЬНИХ НАУК: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Питання методології наукового пізнання завжди займало центральне місце в науці, адже саме методи визначають шляхи до отримання достовірних знань. Зі зростанням ролі міждисциплінарних підходів особливого значення набуває порівняльний аналіз методів природничих і соціальних наук. Обидві

групи наук мають свою специфіку, але також і певні спільні риси в підходах до дослідження явищ і процесів.

Метод наукового пізнання змістовно передбачає формулювання мети та завдань наукового дослідження. Після формулювання мети та завдань дослідження необхідно зробити опис проблеми та процедури проведення дослідження для досягнення мети дослідження [1, с. 38].

Природничі науки (фізика, хімія, біологія тощо) вивчають природні явища, які піддаються емпіричному спостереженню, вимірюванню та експериментальній перевірці. Основною метою природознавства є виявлення об'єктивних закономірностей, які не залежать від людської свідомості. Серед основних методів – спостереження, експеримент, моделювання, аналіз, синтез, індукція та дедукція. Дані методи забезпечують точність і повторюваність досліджень.

Соціальні науки (соціологія, політологія, психологія, правознавство тощо) досліджують суспільні явища, які залежать від волі, свідомості, культури та цінностей людей. У зв'язку з цим соціальні явища складніше піддаються стандартизованому вимірюванню, а експеримент не завжди можливий або етичний. Методи соціальних наук включають анкетування, інтерв'ю, контент-аналіз, кейс-стаді, статистичний аналіз, історичний та порівняльний методи.

Дуже важливим для соціологічних досліджень є вибір характеристик об'єкта і предмета дослідження, а також відповідних показників і методів їх вимірювання (розробка шкал для кількісних і якісних характеристик). Ці аспекти дозволяють достовірно відображати і оцінювати стан соціального явища і можливості його трансформації або зміни в конкретному контексті [2, с. 13].

Основною відмінністю між методами природничих і соціальних наук є ступінь об'єктивності результатів. У природничих науках результати мають бути незалежними від дослідника, а в соціальних науках вплив суб'єктивного чинника часто неминучий. Проте соціальні науки прагнуть до об'єктивності

шляхом стандартизації процедур, узагальнення великих обсягів даних і залучення міждисциплінарного підходу.

Іншою важливою відмінністю є роль експерименту. У природознавстві експеримент – головний спосіб перевірки гіпотез. У соціальних науках експеримент має обмежене застосування. Натомість широко використовуються спостереження, моделювання поведінки, аналіз соціальних даних.

Варто також відзначити, що сучасна наука все частіше застосовує інтеграцію методів – соціальні науки запозичують кількісні методи з природознавства (наприклад, математичне моделювання або статистичні прогнози), а природничі науки іноді враховують соціальні чинники (наприклад, в екологічних або біоетичних дослідженнях).

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що хоча методи природознавства і соціальних наук відображають специфіку об'єктів дослідження, але обидва типи наук прагнуть до точності, логічної послідовності та обґрунтованості результатів. Хоча між ними є істотні відмінності – особливо в ступені об'єктивності та можливості проведення експериментів, – сучасна наука демонструє зростання міждисциплінарності та взаємозбагачення підходів. Для юриста, як представника соціальних наук, важливо розуміти обидва підходи, щоб ефективно аналізувати складні суспільні явища, враховуючи як нормативні, так і природні чинники.

Список використаних джерел

1. Методологія наукових досліджень [Електронний ресурс] : навчальний посібник для підготовки докторів філософії спеціальностей 161 Хімічні технологія та біоінженерія, 162 Біотехнології та біоінженерія, 163 Біомедична інженерія. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 121 с.
2. Вербець В. В. Методологія та методика соціологічних досліджень : навчально-методичний посібник. Рівне: РДГУ: Інститут соціальних досліджень, 2006. 167 с.

Наливайко Л. А.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Коломієць П. В.,
д. ю. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ВТРАТА ЧИННОСТІ ГОСПОДАРСЬКИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

На головній сторінці розділу «Законодавство України» офіційного вебпорталу парламенту України (далі – ВР України) [1] наведено розподіл документів, згідно юридичної класифікації [2]:

- 1) Основи суспільного ладу.
- 2) Бюджетно-фінансове законодавство.
- 3) Цивільне законодавство.
- 4) Природні ресурси. Охорона природи.
- 5) Трудове законодавство.
- 6) Законодавство з питань соціального забезпечення та соціального страхування.
- 7) Законодавство про шлюб і сім'ю.
- 8) Житлове законодавство. Житлово-комунальне господарство.
- 9) Законодавство про охорону здоров'я.
- 10) Законодавство з питань освіти, науки, культури.
- 11) Нагороди і почесні звання.
- 12) Законодавство про оборону.
- 13) Законодавство про національну безпеку та правопорядок.
- 14) Законодавство про зовнішні зносини та зовнішньоекономічні відносини.

- 15) Загальні засади правового регулювання економічного розвитку.
- 16) Законодавство про діяльність галузей промисловості.
- 17) Законодавство про основи містобудування.
- 18) Законодавство про забезпечення діяльності транспорту.
- 19) Законодавство про забезпечення діяльності зв'язку.
- 20) Законодавство з питань торгівлі та громадського харчування.

Побутове обслуговування населення.

21) Законодавство про використання ядерної енергії та радіаційний захист. Законодавство з питань ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших ядерних аварій і випробувань.

22) Законодавство про сільське господарство та агропромисловий комплекс.

23) Законодавство з питань кооперації.

24) Законодавство про адміністративні правопорушення.

25) Кримінальне законодавство.

26) Виправно-трудове законодавство.

27) Судочинство.

28) Судоустрій. Органи правосуддя. Прокуратура. Адвокатура. Нотаріат.

Результати аналітичного огляду свідчать про те, що серед наведеного вище розподілу документів, згідно юридичної класифікації ВР України відсутня позиція «Господарське законодавство». Проте, назви пунктів 15-23 цього розподілу документів {15) Загальні засади правового регулювання економічного розвитку.

16) Законодавство про діяльність галузей промисловості.

17) Законодавство про основи містобудування.

18) Законодавство про забезпечення діяльності транспорту.

19) Законодавство про забезпечення діяльності зв'язку.

20) Законодавство з питань торгівлі та громадського харчування.

Побутове обслуговування населення.

21) Законодавство про використання ядерної енергії та радіаційний захист. Законодавство з питань ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших ядерних аварій і випробувань.

22) Законодавство про сільське господарство та агропромисловий комплекс.

23) Законодавство з питань кооперації} вочевидь визначають правові основи господарської діяльності різноманітних суб'єктів господарювання. І на сьогоднішнє правове регулювання суспільних відносин в економічній системі України та у сфері розвитку підприємництва, зокрема, здійснюється правовими нормами Господарського кодексу України [3].

Серед одинадцяти юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками), складеного у формі каталогу, а саме:

1. Конституція України,
2. Галузі права,
3. Основи конституційного ладу. Загальні принципи,
4. Права, свободи і обов'язки людини і громадянина,
5. Організація державної влади,
6. Автономна Республіка Крим,
7. Місцеве самоврядування,
8. під «потенціал» /розширення,
9. Державні фінанси. Податки і збори,
10. Військові формування, сили правопорядку та органи дізнання,
11. Недержавні організації, пунктом другим визначена юридична позиція: «2. Галузі права» [4].

Відповідно до цього другого пункту «2. Галузі права» Каталогу юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками), правова система України визначена наступним переліком галузей права:

- 2.1. Адміністративне право,
- 2.2. Адміністративне процесуальне право,

- 2.3. Виборче право,
- 2.4. Господарське право,
- 2.5. Господарське процесуальне право,
- 2.6. Екологічне право,
- 2.7. Житлове право,
- 2.8. Земельне право,
- 2.9. Конституційне право,
- 2.10. Кримінальне право (та адміністративні правопорушення),
- 2.11. Кримінальне процесуальне право (та провадження у справах про адміністративні правопорушення),
- 2.12. Виправно-трудове право,
- 2.13. Митне право,
- 2.14. Морське право,
- 2.15. Муніципальне право,
- 2.16. Нотаріальне право,
- 2.17. Повітряне право,
- 2.18. Сімейне право,
- 2.19. Судоустрій,
- 2.20. Трудове право,
- 2.21. Фінансове право,
- 2.22. Цивільне право,
- 2.23. Цивільне процесуальне право [5]. Серед наведеного вище переліку двадцяти трьох галузей права, четверту позицію закріплено за галуззю «2.4. Господарське право».

Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», який було прийнято 09 січня 2025 року № 4196-IX [6], і який набрав чинності 28 лютого 2025 року, визначено 28 серпня 2025 року, як день з якого втрачає чинність Господарський кодекс України [3].

Отже, скасовуючи Господарський кодекс України, треба досконало вивчити питання щодо можливості повноцінного забезпечення економічної безпеки нашої держави, особливо в умовах воєнних реалій і подальшого її відновлення у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Головна сторінка розділу «Законодавство України» офіційного веб-сайту Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main> (дата звернення: 15.05.2025).

2. Розподіл документів, згідно юридичної класифікації: Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/klas#150> (дата звернення: 15.05.2025).

3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144.

4. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/katalog-yurydychnyh-pozyciy-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-za-rishennyamy-vysnovkamy> (дата звернення: 15.05.2025).

5. «2. Галузі права.» Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/2-galuzi-prava> (дата звернення: 15.05.2025).

6. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. Голос України від 27.02.2025. № 40.

Панов Є. М.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет

Науковий керівник: **Гладкий С. О.**,
д. ю. н., професор, професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ВПЛИВ АРТУРА ШОПЕНГАУЕРА НА ГУМАНІЗАЦІЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Попри значний вплив філософії Артура Шопенгауера на формування етичного та гуманістичного підходів у правосудді, у сучасному кримінальному праві недостатньо враховуються його ідеї щодо природи людини та свободи волі. Ці ідеї осмислюються дослідниками більшою мірою в контексті реагування на наслідки злочинності, тоді як їх доцільніше розглядати в площині соціального механізму її попередження. У низці країн кримінальне право й досі значною мірою орієнтоване на відплату (кару), що свідчить про недостатнє врахування потенціалу зазначених філософських ідей у правовому полі. Саме в цьому полягає сучасна наукова і практична проблема, яка зумовила мету і предмет цього дослідження: недоцільне й необґрунтоване домінування каральних підходів у системах, які потребують оновлення згідно з гуманістичними принципами, закладеними, зокрема, ще А. Шопенгауером.

Однією з ключових ідей А. Шопенгауера є заперечення абсолютної свободи волі. Він вважав, що вчинки людини зумовлені її характером та зовнішніми обставинами, а не вільним вибором [1, с. 177]. Це положення має безпосередній вплив на кримінальне право, оскільки воно ставить під сумнів концепцію відплатного покарання та підкреслює необхідність врахування індивідуальних особливостей правопорушника.

Згідно з А. Шопенгауером, покарання не повинно ґрунтуватися на ідеї відплати, а має бути спрямоване на попередження злочинів у майбутньому. Ця думка перегукується з сучасними підходами до кримінального права, які орієнтуються на ресоціалізацію злочинців, їхню адаптацію до суспільства та

запобігання рецидивам. Саме таке розуміння покарання стало основою багатьох реформ у кримінально-правових системах різних країн [3, с. 223].

А. Шопенгауер також акцентував увагу на співчутті як головному моральному принципі. Він вважав, що правова система повинна враховувати людську природу та прагнути до зменшення страждань. Це знайшло відображення у поступовій відмові від жорстоких покарань, зокрема, смертної кари та тілесних покарань, на користь більш гуманних методів впливу, таких як виправні заходи та альтернативні види покарань, які спрямовані на зменшення рецидиву злочинності в суспільстві.

Крім того, ідеї А. Шопенгауера сприяли розвитку пенітенціарної системи, орієнтованої на перевиховання злочинців, а не лише на їхнє покарання. Вплив його філософії можна побачити в концепціях пробації, умовно-дострокового звільнення та соціальної адаптації ув'язнених, які застосовуються в сучасних правових системах [2, с. 221].

Таким чином, Артур Шопенгауер зробив значний внесок у гуманізацію кримінального права. Його ідеї сприяли переосмисленню ролі покарання та формуванню системи правосуддя, що базується на етичних та гуманістичних принципах. Вплив філософа відчувається і сьогодні, адже сучасні тенденції у кримінальному праві все більше зосереджуються на правах людини, ресоціалізації правопорушників та запобіганні злочинності через гуманістичні підходи. Разом з тим, потенціал цього впливу не можна вважати цілком вичерпаним.

Список використаних джерел

1. Музика М. П. Волюнтаризм як течія ірраціоналізму у філософії права. *Верховенство права*. 2018. № 1. С. 172–179.
2. Реформа пробації: можливість обирати майбутнє : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 квітня 2024 р.) / голов. ред. О. В. Висоцька ; Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2024. 336 с.
3. Zavatta L. Controversial Theories on the Death Penalty. *Beijing Law Review*. 2017. № 8, Pp. 212–225.

Писаренко А. О.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Полтавський державний медичний університет
Циганок С. Д.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Полтавський державний медичний університет
Науковий керівник: **Каюн В.О.,**
к. і. н., старший викладач кафедри філософії та суспільних наук
Полтавський державний медичний університет

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Протягом останніх років повномасштабної російської агресії проти України спостерігався значний деструктивний вплив на життєдіяльність та стан здоров'я населення. Окрім того, серйозних пошкоджень зазнала система охорони здоров'я. Систематичні обстріли медичних установ розглядалися як елемент стратегії та тактики агресора. Руйнування інфраструктури охорони здоров'я, дефіцит медичних кадрів та порушення логістичних ланцюгів призвели до ускладнень у своєчасному та повноцінному забезпеченні населення необхідними медичними ресурсами. Незважаючи на численні виклики, система охорони здоров'я продемонструвала стійкість та спроможність надавати критично важливу допомогу в умовах воєнних дій.

Зазначена проблема є надзвичайно важливою та актуальною, особливо в контексті триваючого російсько-українського конфлікту. Медичний персонал відіграє ключову роль у наданні допомоги постраждалим, незалежно від їхньої національної належності чи причетності до конфліктуючих сторін. А отже, міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) передбачає особливий захист медичних працівників та закладів охорони здоров'я.

Наразі актуальність міжнародно-правового захисту медичного персоналу полягає в захисті від порушення норм МГП, нападів на медичні об'єкти та

персонал. Медичні працівники часто стають мішенями через свою гуманітарну діяльність. Нові виклики сьогодення, що обумовлені появою нових технології та методів ведення війни, створюють додаткові загрози для медичного персоналу.

Згідно з Женевською конвенцією міжнародно-правовий захист медичного персоналу та медичних закладів поділяють на основний та додатковий. Аспектами основного захисту є детальний опис прав та обов'язків сторін конфлікту щодо захисту медичного персоналу та медичних закладів. Показниками додаткових протоколів захисту є доповнення до Женевської конвенції, що надають додаткові гарантії захисту. Так, наприклад, термін «медичний персонал», згідно з додатковим протоколом I, застосовують до військових та цивільних осіб, які визначені офіційною стороною конфлікту. Тобто виключно для медичних потреб та цілей, – розшуку, збору, транспортування, діагностики або лікування поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, або з метою запобігання захворюванню людей. А також для адміністративно-господарського забезпечення медичних формувань чи для роботи на санітарно-технічних засобах і для їх адміністративно-господарського забезпечення [1, с. 12].

Такі призначення можуть бути постійними чи тимчасовими, але завжди повинні бути спеціалізованими. Це означає, що сторони, котрі воюють, не можуть доручати цьому персоналу обов'язки, що відрізняються від їхніх медичних функцій [2, с. 180].

Міжнародне гуманітарне право поділяє медичний персонал на три основні категорії. Перша категорія – медичний персонал сторони конфлікту, до якого належать постійний та тимчасовий медичний персонал збройних сил, морського та торгівельно-морського флоту і медичний персонал екіпажу шпитального судна.

До другої категорії належить медичний персонал національних товариств та/або інших товариств добровільної допомоги, належним чином визнаний та уповноважений сторонами, що воюють [3, с. 142]. Щоб вважатися

«національними», такі товариства мають бути засновані на території відповідної сторони, яка воює. Аби бути «визнаними» вони, зазвичай, мають бути утворені згідно з національним законодавством.

Третю категорію формує медичний персонал, що відряджається нейтральними державами або гуманітарними організаціями. До цієї категорії відноситься медичний персонал медичних формувань та транспорту, наданий стороні, що воює в гуманітарних цілях з боку: (і) нейтральної чи іншої держави, що не є стороною конфлікту; (іі) визнаного та уповноваженого товариства допомоги такій державі, або (ііі) неупередженої міжнародної гуманітарної організації.

Тільки ті особи, котрі офіційно призначені для виконання медичних обов'язків стороною, яка воює, визначаються як медичний персонал у технічному сенсі. Інші особи, що виконують медичні функції, перебувають під захистом спеціальних прав і привілеїв медперсоналу на полі бою, або коли вони потрапляють до супротивника. Це не означає, що сучасні положення МГП заважають «спонтанній благодійності та гуманітарній діяльності» [4, с. 158].

Нормативні приписи міжнародного гуманітарного права дозволяють цивільному населенню та товариствам із надання допомоги піклуватися про поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії з власної ініціативи. Якщо вони це роблять у відповідь на заклики сторін, що воюють, то наділяються захистом і підтримкою з боку всіх сторін конфлікту. Водночас без офіційного призначення вони не можуть розглядатися як медичний персонал у значенні МГП.

Медичний персонал та медичні заклади повинні бути нейтральними (принцип нейтралітету) і не брати участі у бойових діях, а медичні заклади та транспортні засоби повинні бути чітко помічені відповідними знаками Червоного Хреста або Червоної Зірки. Напади на медичні заклади та персонал заборонені міжнародним гуманітарним правом.

Медичний персонал та медичні заклади в сучасному світі мають низку актуальних проблем, зокрема, проблему верифікації медичних закладів, які не

завжди можуть і хочуть відрізняти від військових об'єктів, бо їх подекуди використовують у воєнних цілях для приховування своїх військових [5, с. 233]. Учасники конфлікту не завжди мають достатньо знань про МГП і не дотримуються його норм. Проблемою є і ухилення порушників МГП від покарання завдяки відсутності ефективних механізмів притягнення їх до відповідальності тощо. Ці проблеми потребують ефективного вирішення. Допомогти може посилення міжнародного співробітництва, наслідком чого мають стати додаткові зусилля щодо інформування, контролю, правової підтримки, пошуку порушників та підтримки медичних організацій, які працюють в зоні конфлікту.

Зазначимо, що незважаючи на існуючі норми міжнародного гуманітарного права сучасні збройні конфлікти, зокрема, розв'язана проти України війна, сповнені фіксацією систематичних порушень щодо медичних закладів і їх персоналу.

Ефективне розв'язання означеної проблеми потребує комплексних заходів, спрямованих на посилення міжнародної кооперації, підвищення рівня обізнаності учасників конфлікту з нормами МГП, розбудову та вдосконалення дієвих механізмів розслідування і притягнення до відповідальності за порушення винних, а також підтримку діяльності медичних організацій у зонах бойових дій. Забезпечення належного захисту медичного персоналу є не лише юридичним імперативом, але й етичною необхідністю, що сприяє збереженню людського життя та мінімізації страждань в умовах збройних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Малига В., Репецький В. Правовий статус медичного та духовного персоналу під час збройних конфліктів. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2015. Вип. 37. Ч. 2. С. 3–16.
2. Салієнко О. О. Співвідношення прав людини та міжнародного гуманітарного права. *Альманах міжнародного права*. 2020. № 23. С. 178–185. DOI: <https://doi.org/10.32841/ila.2020.23.21> (дата звернення: 27.04.2025).

3. Габрелян Г. В. Правовий захист медичного персоналу під час збройних конфліктів. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 1(7). С. 139–145. DOI:<https://doi.org/10.32518/2617-4162-2020-1-139-145> (дата звернення: 27.04.2025).

4. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс / Нільс Мельцер; координатор – Етьєн Кюстер. МКЧХ, 2020. 398 с. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/Nils-Melzer-Comprehensive-introduction-to-IHL-UKR.pdf>

5. Габрелян Г. Взаємодія міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного та кримінального права в питанні забезпечення права на здоров'я під час збройних конфліктів. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 232–237. DOI:<https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2019.40> (дата звернення: 27.04.2025).

Радько О. О.,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,

Полтавський державний аграрний університет

Науковий керівник: **Стрілець Б. В.,**

к.ю.н., доцент кафедри підприємства і права,

Полтавський державний аграрний університет

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА НА ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ: КОНФЛІКТ МІЖ ЗАХИСТОМ ІНВЕСТИТОРІВ ТА СУВЕРЕНІТЕТОМ ДЕРЖАВ У СФЕРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасне міжнародне інвестиційне право стикається з новими викликами, що пов'язані із глобалізацією, посиленням екологічної загрози та необхідністю забезпечення сталого розвитку. Держави прагнуть реалізовувати політику екологічного захисту, втім стикаються з юридичними бар'єрами, закріпленими у двосторонніх інвестиційних договорах (далі – ДІД), що часто надають

пріоритет інтересам інвесторів. У результаті формується конфлікт між суверенітетом держави у сфері регуляції довкілля та обов'язками щодо захисту іноземних інвесторів.

Міжнародні інвестиційні угоди забезпечують іноземним інвесторам право на «справедливе і рівне ставлення», що тлумачиться дуже широко й може застосовуватися до регуляторних змін у сфері охорони довкілля. У практиці арбітражів спостерігається тенденція, коли екологічні рішення держав трактується як «непряме експропріація», що ускладнює втілення екологічних ініціатив [1]. З іншого боку, держава має обов'язки щодо захисту права громадян на безпечне довкілля, що визнано багатьма конституціями, а також міжнародними актами, такими як Паризька кліматична угода. Таким чином, виникає правовий антагонізм, коли екологічне регулювання може розцінюватися як порушення прав інвестора. В цьому контексті справи типу *Tecmed v. Mexico* або *Methanex v. USA* можуть служити показовими прикладами.

Механізм врегулювання спорів між інвестором та державою дозволяє інвесторам подавати позови проти держав у разі зміни регуляторної політики. Держави, побоюючись потенційних судових позовів, утримуються від імплементації нових екологічних норм. Такий «оохолоджуючий ефект» знижує екологічну амбіційність урядів, зокрема у країнах, які найбільше потребують сталого розвитку [3]. У практиці справ *Philip Morris v. Uruguay* або *Vattenfall v. Germany* видно, як компанії використовують даний механізм, щоб перешкоджати державним реформам у сфері охорони довкілля. Такі кейси висвітлюють вразливість державного суверенітету в екологічній політиці. Це пов'язано також з тим, що арбітражні рішення є обов'язковими до виконання, а самі процеси доступні приватним компаніям, що мають ресурси для довготривалих суперечок.

Зростаючий тиск з боку громадянського суспільства та міжнародних організацій призводить до переосмислення стандартів інвестзахисту. Наприклад, нові угоди, зокрема між ЄС та Канадою (Всеосяжна економічна та

торговельна угода), включають положення про право держави регулювати екологічну політику без побоювання інвесторських позовів [2]. Крім того, деякі дослідники, зокрема, А. Сундараджан, пропонують включення механізму екологічних зустрічних позовів до арбітражу, що дозволить державам вимагати відповідальності від інвесторів за екологічні збитки [4]. Це є кроком до балансу між правами інвесторів і зобов'язаннями щодо довкілля. Паралельно варто згадати тенденції в інших угрупованнях, як-от Північноамериканська угода про вільну торгівлю (зараз Угода між США, Мексикою та Канадою), де переглянуті положення також враховують екологічні міркування, а країни, як Японія чи Австралія, почали впроваджувати екологічні винятки у своїх ДІД.

Сталий розвиток має стати ключовим критерієм при укладенні майбутніх інвестиційних угод. Це означає: включення екологічних та соціальних стандартів у текст угод; обмеження застосування регулювання спорів «інвестор-держава» у питаннях суто екологічного регулювання; активне залучення громадянського суспільства до процесу переговорів. У довгостроковій перспективі таке переосмислення дозволить гармонізувати потреби залучення інвестицій із нагальною необхідністю захисту довкілля. Україна, яка прагне модернізувати своє інвестиційне середовище та водночас активно рухається в напрямі екологічної трансформації, має шанс використати ці підходи як основу для нової договірної політики та відповідального інвестування [5].

Конфлікт між захистом інвестора та екологічним суверенітетом держав є одним з ключових викликів сучасного міжнародного інвестиційного права. Впровадження механізмів, що дозволяють балансувати ці інтереси, потребує не лише юридичних інновацій, а й політичної волі. Майбутнє цієї галузі лежить у площині інтеграції принципів сталого розвитку у всі рівні договірних відносин, а для України важливо вже зараз розробити відповідну модель, яка б поєднала економічну привабливість і екологічну відповідальність.

Список використаних джерел

1. Liu X. Legal Conflicts between State Sovereignty and Investor Protection in International Investment Arbitration. *Science of Law Journal*. 2024. Clausius Scientific Press. URL: https://www.clausiuspress.com/assets/default/article/2025/01/03/article_1735899330.pdf
2. Zhu Y. A Bottom-Up Dilemma: International Investment Law and Environmental Governance. *Columbia Journal of Environmental Law*. 2022. Vol. 48 No. 1. P. 100–135. URL: <https://journals.library.columbia.edu/index.php/cjel/article/view/10440>
3. Karkason D. Sovereignty Impacts of Investor-State Dispute Settlement. *Transnational Matters*. URL: <https://www.transnationalmatters.com/understanding-the-sovereignty-impacts-of-investor-state-dispute-settlement>
4. Sundararajan A. Enforcing International Environmental Law Through Investor-State Arbitration. URL: https://www.salzburgglobal.org/fileadmin/user_upload/Documents/Anagha_Sundararajan__Environmental_Counterclaims.pdf
5. Choiniere H., Maksimov V. Investor–State Dispute Settlement and Sustainable Development: Negative Externalities and a Need for Reform. *AIB Insights*. 2022. 22(1). URL: <https://insights.aib.world/article/32976-investor-state-dispute-settlement-and-sustainable-development-negative-externalities-and-a-need-for-reform>

Собецька Ю. В.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Шведенко П. Ю.,**
к. ю. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ПРОБЛЕМАТИКА СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В ПЕРІОД ВІЙНИ

Проблематика спадкування земельних ділянок у період війни в Україні має низку правових, соціальних та процедурних аспектів. Основні труднощі пов'язані з доступом до документів, можливістю оформлення прав на спадщину та змінами у законодавстві. Воєнний стан в Україні та вимушена зміна місця проживання мільйонів українців вимагає адаптації чинного законодавства до реалій сьогодення. Не є виключенням і спадкові правовідносини, які зазнали змін та зараз реалізуються з певними особливостями [1].

Відсутність або втрата документів. Через бойові дії спадкоємці можуть втратити правовстановлюючі документи (державні акти, договори купівлі-продажу, свідоцтва про право власності). Відновлення цих документів ускладнюється. Частина архівів знищена або недоступна на окупованих територіях. Реєстри можуть бути недоступними через технічні збої або хакерські атаки. Немоżliвість оформлення спадщини в окупованих або прифронтових територіях. Відсутність доступу до нотаріусів та органів державної влади. Окупаційні адміністрації можуть запроваджувати власні процедури оформлення спадщини, які не визнаються в Україні. Деякі спадкоємці змушені виїжджати за кордон, що ускладнює процес подання документів. Проблеми з державними реєстрами. Реєстр речових прав на нерухоме майно може не містити актуальної інформації через пошкодження баз даних. Окремі території могли не бути включені до електронного реєстру до війни, що ускладнює підтвердження права власності.

Відсутність або невизначеність місцезнаходження спадкодавця. Якщо власник земельної ділянки зник безвісти внаслідок воєнних дій, його офіційне визнання померлим можливе лише через суд через певний час. Це відкладає початок спадкового процесу. В разі загибелі військовослужбовця можуть бути додаткові труднощі з отриманням документів про смерть. Земельні ділянки на тимчасово окупованих територіях. Відсутність контролю з боку української

влади робить неможливим реальне управління спадщиною. Виникає ризик незаконного перерозподілу землі окупаційними адміністраціями або рейдерських захоплень.

Вимушене переселення спадкоємців. Люди, які виїхали з окупованих або небезпечних територій, можуть мати труднощі з доступом до нотаріусів і земельних реєстрів. Вимушені переселенці часто не мають змоги обробляти або розпоряджатися успадкованою землею. А якщо на території України відкрилася спадщина, право на яку має особа, що виїхала за кордон, така особа може звернутися до посольства/консульства України у державі її перебування та засвідчити свій підпис на заяві про прийняття спадщини [2].

Зміни в законодавстві. Україна ухвалила ряд законів, що спрощують доступ до спадкування під час війни (наприклад, можливість спадкового договору через представників або розширення повноважень військових нотаріусів). Однак частина проблем залишається невирішеною через складність правового регулювання в умовах бойових дій [3].

Отже, спадкування земельних ділянок у період війни стикається з безпрецедентними труднощами. Для вирішення цих проблем необхідно спрощення процедур відновлення документів. Створення ефективних механізмів реєстрації спадкових прав у віддаленому режимі. Забезпечення захисту прав спадкоємців, особливо тих, хто перебуває за кордоном або на окупованих територіях. Вдосконалення механізму визнання осіб безвісти зниклими та їхнього правового статусу.

Список використаних джерел

1. Земельний фонд України. URL: <https://www.zemfond.net/post/osoblyvosti-spadkuvannia-zemelnykh-dilianok-pid-chas-viiny> (дата звернення 3.04.2025).
2. Як оформити спадщину на земельний пай та будинок під час воєнного стану /Zemliak. URL: <https://zemliak.com/konsultacii/6701-yak-oformiti-spadshchinu-na-zemelniy-pay-ta-budinok-pid-chas-voyennogo-stanu> (дата звернення 4.04.2025).

3. Особливості спадкування під час воєнного стану / Юридичний портал LIGA:ZAKON. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytcs/211065_osoblivost-spadkuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu (дата звернення 4.04.2025).

Стрілець Б. В.,
к.ю.н., доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ЕКСТРАТЕРИТОРІАЛЬНА ДІЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Верховенство права є фундаментальною цінністю Європейського Союзу (далі – ЄС), закріпленою в статті 2 Договору про ЄС, яка визначає саму правову природу Союзу. Йдеться не лише про формальну підпорядкованість всіх державних органів праву, але й про обов’язковість дотримання демократичних принципів, прав людини та ефективного судового контролю. Попри розмаїття правових традицій у державах-членах, розуміння верховенства права в рамках ЄС є уніфікованим та конкретизується через шість основних принципів, зокрема законність, правову визначеність, заборону свавільного втручання виконавчої влади, незалежне правосуддя, поділ влади та рівність перед законом. Усі ці принципи формалізовані в практиці Суду ЄС та Європейського суду з прав людини, а також деталізовані у висновках Ради Європи та Венеційської комісії.

Із 2013 року Рада ЄС реалізує щорічний міжурядовий діалог щодо верховенства права [1]. Згодом, у 2014 році, Європейська комісія запровадила спеціальну рамку реагування на системні порушення верховенства права у державах-членах. Цей механізм дозволяє на ранньому етапі виявляти загрози через співпрацю з визнаними інституціями, насамперед Радою Європи та її Венеційською комісією, яка надає фахову оцінку ситуацій. Участь українських фахівців у цій роботі, зокрема в межах підкомісії з верховенства права

Венеційської комісії, демонструє стратегічне зближення з європейським правовим простором. У контексті надання Україні статусу країни-кандидата особливої ваги набуває практичне втілення принципів верховенства права в умовах воєнного стану.

Паралельно з внутрішнім виміром, Європейський Союз активно формує зовнішній правовий вплив, реалізуючи концепцію екстериторіальної дії права. Йдеться про ситуації, коли норми права ЄС набувають чинності або створюють правові наслідки поза межами його території, у третіх країнах або стосовно фізичних чи юридичних осіб, поведінка яких має реальний або потенційний вплив на Союз. Така практика ґрунтується на позиції Суду ЄС, який вважає, що інтеграційне об'єднання має право самостійно визначати межі дії власного права, за умови відсутності прямої заборони з боку міжнародного права.

Правовий аналіз концептуальних підходів до розуміння екстериторіальності прав людини, практики Суду ЄС та екстериторіального застосування права ЄС у внутрішньому правопорядку третіх країн, доступних у спеціалізованій літературі, дає підстави для такого висновку: юридичне значення екстериторіального ефекту як окремого прояву застосування права ЄС полягає у можливості поширення їхньої дії у сферах, що входять до компетенції ЄС, за межами його кордонів, тобто держав-членів, на територію третіх країн, на фізичних або юридичних осіб, що перебувають під їхньою юрисдикцією, чії відносини (поведінка/практика) мають необхідний зв'язок з ЄС: здійснювалися в його межах або мають/можуть мати значний фактичний вплив на нього, зокрема на внутрішній ринок ЄС,[2] основні права (захист прав споживачів, захист персональних даних тощо), визнані, підтверджені та гарантовані ЄС.

Отже, «екстериторіальність» є складною та багатовимірною правовою проблемою, і все більша кількість правил ЄС спрямована на створення законодавчих наслідків у третіх країнах.

ЄС має зобов'язання згідно з власними установчими договорами, звичаєвим міжнародним правом та своїми зобов'язаннями щодо договорів про

права людини оцінювати та запобігати передбачуваним порушенням прав людини в третіх країнах внаслідок своєї внутрішньої політики.

Права людини (та повага до них як елемент верховенства права) послідовно підтверджуються як основа відносин ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права, з усіма третіми країнами, включаючи країни-кандидати на вступ до ЄС. Водночас права людини є не лише важливим компонентом досягнення балансу, але й фундаментальною основою для узгодженості зовнішньої діяльності ЄС, дотримання спільних цінностей та основоположних принципів, серед яких повага до прав людини посідає перше місце.

Список використаних джерел

1. Ensuring respect for the rule of law in the European Union. Council of the European Union. Brussels, 14 November 2014 (OR. en). URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2015206%202014%20INIT/EN/pdf> (дата звернення: 04.04.2025).

1. Falalieieva L. Modern Approaches to the Extraterritorial Application of the EU Law. *European Studies – The Review of European Law, Economics and Politics*. 2014. Vol. 1. p. 103.

2. Фалалєєва Л.Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2020. 455 с

3. Falalieieva L., Strilets B. Extraterritorial Case Law of the Court of Justice of the European Union in the Light of Modern Approaches. *European Studies – The Review of European Law, Economics and Politics*. Wolters Kluwer. 2023. Vol. X, Issue 2. P. 124–148. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/eustu-2023-0015> (дата звернення: 04.04.2025).

Терела Г. В.,
к. і. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права

Полтавський державний аграрний університет
Стрілець В. В.,
д. і. н., к. ю. н., професор кафедри теорії держави і
права та конституційного права,
Міжрегіональна академія управління персоналом

ТРУДОВИЙ КОМПЛАЄНС: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Військова агресія РФ проти України загострила давно назрілі вимоги проведення структурних реформ у напрямку євроінтеграції. Прийнятий 22 квітня 2022 р. Закон України «Про децентралізацію законодавства України» у прикінцевих положеннях уповноважував уряд розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Трудового кодексу України. Реформа трудового законодавства залишається однією із пріоритетних, оскільки відносини у сфері праці значною мірою визначають стан розвитку економіки держави, забезпечують життєстійкість суспільства в умовах воєнного стану. Актуальні на сьогодні пошуки оптимального правового регулювання сфери трудових відносин ставлять на порядок дня унормування нового для національної правової системи інституту комплаєнсу загалом та у сфері найманої праці зокрема.

Термін «комплаєнс» походить від англ. «to comply», що означає «відповідати, підкорятися, виконувати, задовольняти, виконувати щось нав'язане» [1, р. 2]. В ряді країн, зокрема, у Великобританії, США на нормативному рівні закріплена вимога стосовно необхідності впровадження комплаєнс-програм/ програм відповідності в практику діяльності підприємств, установ та організацій, що розцінюється як показник надійності функціонування на ринку праці [2, р. 22].

В Україні «комплаєнс» закріплений як на законодавчому рівні у Податковому кодексі (пп. 14.1.221 п. 14.1. ст. 14), законах України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (п. 24 ч. 1 ст. 25), «Про фінансові

послуги та фінансові компанії» (п. 22 ч. 1 ст. 1), так і в цілому ряді підзаконних нормативно-правових актів, зокрема, «Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності на ринку природного газу», затверджених постановою НКРЕКП від 16.02.2017 № 201 (абз. 4 п. 1.3 гл. 1), «Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з передачі електричної енергії», затверджених постановою НКРЕКП від 09.11.2017 № 1388 (абз. 7 п. 1.4 гл. 1), «Вимогах (правилах) щодо здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами», затверджених Рішенням НКЦПФР від 03.11.2020 № 640 (абз. 20 п. 3 гл. 1). Якщо узагальнити нормативні визначення, то за винятком ПКУ, законодавець визначає комплаєнс як регламентований внутрішніми документами безперервний процес, спрямований на забезпечення та покращення: по-перше, опису внутрішніх процесів, пов'язаних, із провадженням професійної діяльності; по-друге, відповідності внутрішніх документів вимогам законодавства; по-третє, виконання працівниками правил та процедур, визначених на рівні організації. Крім того, деякі з ліцензійних умов провадження господарської діяльності, передбачають для ліцензіатів, з-поміж іншого, вимогу розробки політики і програми з комплаєнсу (відповідності) та кодексу поведінки [3] із визначеними в останньому корпоративної етики та індивідуальних правил/стандартів поведінки працівників, що ґрунтуються на засадах «прозорості, об'єктивності, незалежності, недискримінаційності і дотримання яких є обов'язковим для всіх працівників» [4]. Водночас розроблені проекти Трудового кодексу України, Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» не містять жодних положень, які б стосувалися реалізації політики з комплаєнсу. При цьому не можна не погодитися із висловленою в літературі точкою зору, згідно з якою практики, які сприяють дотриманню правил, стандартів та етичної поведінки в організаціях, не можуть залишатися поза сферою трудового права [1, р. 3]. У зв'язку з цим виникає ряд питань стосовно правової природи названого інституту.

У правничій науці склалося кілька підходів до визначення сутності комплаєнсу та його місця у сфері трудових правовідносин. Здебільшого приватні ініціативи комплаєнсу розцінюють як прояв застосування теоретичної парадигми «децентрованого регулювання», за якого нормотворчі повноваження є багаторівневими, що дозволяє існувати плюралістичному діапазону правових порядків, рівних/еквівалентних державному [2, р. 23]. Визнаючи зростаючу тенденцію до альтернатив «м'якого права» або «нового управління», Гай Давидов розцінює їх як додаткове неформальне регулювання та слушно застерігає від підміни такими альтернативами мінімальних трудових стандартів, які мають визначатися на законодавчому рівні та забезпечуватися державним примусом [5, р. 68].

Фахівці пов'язують комплаєнс із належною діловою практикою та розцінюють його як модель ефективного корпоративного управління, покликану протидіяти зловживанням владою в компаніях та бути інструментом управління ризиками. Р. Ф. Сайєд, досліджуючи дотримання трудових стандартів з використанням теорії комплаєнсу, концепції цілепокладання С. Лінденберга та концепції генерації варіантів А. Каліс, доходить висновку, що відповідність мотивується як загрозою санкцій (зовнішні чинники), так і заходами заохочення (внутрішні чинники), а тому підхід до вирішення проблеми має бути комплексним [6].

Комплаєнс визначають і як механізм, спрямований на досягнення місії, бачення та цінностей організації, що засвідчує його роль не лише як інструменту формального дотримання правил, а значно ширшого інституту за своїм призначенням [1, р. 3]. В основі такого механізму лежить програма відповідності – документ, що слугує своєрідною «дорожньою картою» розвитку організації. До засобів реалізації комплаєнс-програм зазвичай відносять: зобов'язання керівництва, що включають місію та візію розвитку організації; аналіз ризиків; кодекс поведінки; внутрішній контроль; систему навчання, консультацій та інформування як працівників, так і роботодавців; систему

звітності, порядок внутрішніх розслідувань невідповідностей; комплексні перевірки; аудит і моніторинг.

Про актуальність комплаєнсу свідчить поява у 2014 році нового стандарту, підготовленого Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO), – ISO 19600 «Система управління відповідністю – Керівні принципи». На сьогодні чинним є стандарт ISO 37301:2021 «Системи управління відповідністю – Вимоги з інструкціями щодо використання», у якому визначено поняття «культури комплаєнсу» як цінностей, етики, переконань та поведінки, які існують в організації та завдяки взаємодії із системою контролю цієї організації формують норми поведінки, які сприяють дотриманню встановлених вимог [7].

Таким чином, комплаєнс можна розглядати у вузькому та у широкому значенні. У вузькому його розуміють як одну з моделей здійснення нагляду (контролю) за дотриманням трудового законодавства. У широкому – як процес/механізм, що включає сукупність засобів (політика комплаєнсу, програма комплаєнсу/відповідності, кодекс поведінки, система внутрішнього контролю, аудиту та моніторингу), спрямованих на досягнення стану відповідності фактичних правових відносин як законодавчим вимогам, так і локальним нормативним актам. Правова природа комплексного за своїм характером правового інституту передбачає доцільність використання узгодженої термінології як в актах господарського законодавства, так і трудового. Це зумовлює потребу розширення термінології проєкту Трудового кодексу України поняттями «комплаєнс», «програма з комплаєнсу (відповідності)», «кодекс поведінки», що сприятиме реалізації принципу правової визначеності.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності зі здійснення функцій оператора ринку: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики

та комунальних послуг від 23.08.2022 № 989. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0989874-22#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

2. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності зі здійснення функцій оператора ринку: затверджено Постановою НКРЕП від 27.12.2017 № 1466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1466874-17#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

3. Pereira F. U., Werlang L. B. Communication and Training as Tools of a Labor Compliance Program. *Journal of Law and Corruption Review*. 2022. Vol. 4. Pp. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.37497/CorruptionReview.4.2022.68> (date accessed, May 2, 2025).

4. Kiselyova E. Labor Compliance as an Instrument of Labor Relations Control. *Central European Journal of Labour Law and Personnel Management*. 2020. vol. 3(1). Pp. 21–32. DOI: 10.33382/cejllpm.2020.04.02 (date accessed, May 2, 2025).

5. Davidov Guy. The Enforcement Crisis in Labour Law and the Fallacy of Voluntarist Solutions. *International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations*. 2010. Vol. 26. Pp. 61–82. URL: <https://ssrn.com/abstract=1549699> (date accessed, May 2, 2025).

6. Robayet Ferdous Syed. Labor standards, labor policy, and compliance mechanism: a case study in Bangladesh. *Labor History*. 2023. Vol. 65 (2). Pp. 256–272. DOI: <https://doi.org/10.1080/0023656X.2023.2272124> (date accessed, May 2, 2025).

7. ISO 37301:2021(en) Compliance management systems — Requirements with guidance for use. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:75080:en> (date accessed, May 2, 2025).

Терела М. А.
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право,
Запорізький національний університет

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Цифрова трансформація публічного управління є одним із пріоритетних напрямків розвитку сучасної України. Впровадження електронних послуг та розбудова цифрової інфраструктури дозволяють не лише оптимізувати взаємодію держави з громадянами та бізнесом, але й сприяють зменшенню корупційних ризиків, підвищенню прозорості та ефективності державного управління. Метою даного дослідження є аналіз правових аспектів цифровізації публічних послуг, з'ясування проблемних аспектів та окреслення перспектив подальшого розвитку електронних послуг в Україні з урахуванням європейського досвіду та національних особливостей.

Перші державні ініціативи щодо надання громадянам послуг суб'єктами владних повноважень в онлайн форматі були започатковані Наказом Держкомзв'язку від 15 серпня 2003 року № 149. Цим наказом було затверджено Порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», яким передбачалося визначення трьох категорій послуг: інформаційні та інші послуги, державні (адміністративні) послуги, інформаційні послуги загального призначення [1].

Порядком також було передбачено такі види надання інформаційної послуги в електронному вигляді як інформування, одностороння й двостороння взаємодія та проведення трансакцій [1]. По суті, такий концептуальний підхід залишився актуальним і сьогодні, змінилася лише форма реалізації цих шляхів взаємодії.

Подальший розвиток надання електронних послуг пов'язаний зі схваленням урядом у 2016 році «Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні», реалізація якої передбачалася до 2020 року. На концептуальному рівні визначалися ключові проблеми у сфері електронних послуг, з-поміж яких: несформованість нормативно-правової бази; відсутність

уніфікованих вимог до підстав надання електронних послуг та забезпечення електронної ідентифікації; складність реалізації порядку надання окремих видів адміністративних послуг; неналежний стан міжвідомчої електронної взаємодії та інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури; низький рівень готовності всіх суб'єктів до запровадження електронних послуг [2].

Вирішити окреслені проблеми передбачалося системою заходів з такими очікуваними результатами реалізації Концепції як: покращення згідно з європейськими вимогами якості надання адміністративних послуг; підвищення ефективності відповідних напрямків діяльності органів влади; забезпечення за допомогою електронних послуг мобільності та конкурентоспроможності їх споживачів (як громадян, так і суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм); зменшення ризику корупції; покращення інвестиційної привабливості та стимулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні [2].

Державна політика цифровізації не обмежується лише спрощенням та оцифруванням процесів діяльності суб'єктів влади, а спрямована на задоволення інтересів населення, суб'єктів господарювання та розвиток різноманітних відносин. Цифрові послуги стали реалізацією цифровізації на рівні відносин «державна – громадяни» та «державна – суб'єкти господарювання».

У науці адміністративного права електронні послуги зазвичай розглядаються у двох аспектах: як власне публічно-владна діяльність адміністративного органу або ж як результат такої діяльності, що спрямований на забезпечення умов для реалізації прав як фізичних, так і юридичних осіб [3, с. 9]. Так, керуючись саме таким поглядом на природу електронних послуг, вчений О. Берназюк відносить їх до категорії адміністративних, та підкреслює, що адміністративна послуга являє собою вольовий двосторонній акт, в якому одна сторона реалізує свої права за сприяння такій реалізації з боку іншої сторони [4, с. 196].

Дефініція адміністративної послуги закріплена на законодавчому рівні (Закон України «Про адміністративні послуги») як «результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону» [5]. Статтею 9 Закону визначено спосіб надання адміністративних послуг в електронній формі через використання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та через інтегровані з останнім інформаційні системи органів державної влади та місцевого самоврядування [5].

Відповідно до положень уже згадуваної урядової Концепції, електронною визначається послуга, яка «надається суб'єкту звернення в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем» та може бути не лише адміністративною, аналіз якої наводився вище, а й публічною [2]. Відповідно до положень цієї ж Концепції, визначається так звана «сфера публічних послуг» як така, що надається не лише органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, але й підприємствами, установами та організаціями, які належать до сфери їх управління [2]. Таким чином, розширено коло суб'єктів надання електронних послуг, що відображає загальну тенденцію цифровізації як поетапного перетворення публічних послуг на зручні для користувачів онлайн-сервіси.

Дещо інше нормативне визначення електронної послуги закріплено Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», а саме, як будь-якої послуги «з надання певного матеріального чи нематеріального блага на користь іншої особи, яка надається через інформаційно-комунікаційну систему» [6], що відображає різницю у підходах законодавця стосовно одного і того ж питання. Згідно з останньою законодавчою дефініцією електронною послугою в буквальному сенсі може бути визнана як будь-яка дія суб'єкта по наданню послуги в електронному вигляді.

Аналіз нормативних визначень категорій «адміністративна послуга», «електронна послуга», «публічна послуга» вказує на відсутність єдиного підходу до розкриття їх змісту. Електронна послуга по суті є іншою формою надання послуги і не повинна змінювати зміст самого поняття послуги.

Окремим суттєвим питанням є забезпечення контролю якості надання адміністративних та інших публічних послуг в електронній формі. Як відомо, на відміну від робіт, де оцінюється результат, у послугах оцінюється сам процес їх надання, оскільки послуга споживається в процесі надання [7]. У правничій літературі слушно акцентують на принциповій відмінності між послугами публічної та приватної сфери. Якщо для приватного сектору характерною тенденцією є максимальне розширення асортименту послуг, перелік надання публічних послуг повинен ґрунтуватися на принципі «держава робить тільки те, що не може або не повинен робити приватний сектор» [3]. Водночас на законодавчому (Закону України «Про адміністративні послуги») питання контролю якості обмежується лише положенням частини 4 статті 13, яким передбачено обов'язок адміністратора здійснювати контроль «за додержанням суб'єктами надання адміністративних послуг термінів розгляду справ та прийняття рішень» [5].

Правове регулювання електронних послуг в Україні демонструє еволюцію підходів до цифровізації, проте має суттєві недоліки: відсутність єдиного визначення основних понять, недостатнє врегулювання контролю якості та незавершеність формування єдиної інфраструктури.

Для подальшого розвитку необхідно узгодити понятійний апарат, розробити систему оцінювання якості, завершити формування єдиної інфраструктури та підвищити рівень цифрової грамотності. Реалізація цих заходів сприятиме ефективності публічних послуг, зниженню корупції та формуванню сучасної сервісно-орієнтованої держави.

Список використаних джерел

1. Порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»: затв. Наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 15.08.2003 № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-03#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
2. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-p#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
3. Тимошук В. Адміністративні послуги: Посібник / [В. Тимошук]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ: ТОВ «Софія-А». 2012, 104 с.
4. Берназюк О. Адміністративні електронні послуги: поняття та умови впровадження в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 196–199. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/37.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).
5. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
6. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
7. Вороняк А.С. Співвідношення понять «послуга» та «роботи» в контексті розгляду судом господарських спорів. URL: <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/pres-centr/publications/738270> (дата звернення: 15.05.2025).

Терно Р. В.,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,

Полтавський державний аграрний університет

Науковий керівник: **Стрілець Б. В.**,

к.ю.н., доцент кафедри підприємства і права,

Полтавський державний аграрний університет

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Медіація – це добровільна та конфіденційна позасудова процедура врегулювання конфліктів за участю нейтрального посередника (медіатора), у якій сторони намагаються шляхом переговорів знайти взаємоприйнятне рішення. Законодавством України медіація визначена як позасудова альтернативна процедура, метою якої є запобігання виникненню спорів або їхнє мирне вирішення, що дає змогу сторонам самостійно визначати умови угоди та зберігати взаємини, водночас розвантажуючи судову систему.

Основні цілі медіації полягають у сприянні гідному та раціональному врегулюванню цивільно-правових суперечок, зниженні матеріальних і психологічних витрат учасників спору. Також цілі полягають у формуванні культури примирення і діалогу замість суто змагальних методів судового розгляду. Медіація націлена на економію часу та ресурсів, зниження соціальної напруженості у спорах, забезпечення ефективного доступу до правосуддя шляхом добровільного компромісу[3, с. 31].

У цивільному процесі України медіація останнім часом почала активно впроваджуватися завдяки як спеціальному законодавству, так і змінам до процесуальних кодексів. Зокрема, Законом України «Про медіацію» (2021 року) закріплено правові засади медіації, її принципи (добровільність, конфіденційність, нейтральність, рівність сторін тощо), статус та вимоги до медіатора, а також наслідки досягнутих угод[2].

Водночас Цивільний процесуальний кодекс містить окремі норми, що інтегрують медіацію у процедуру судового розгляду цивільних справ. Так, законодавство передбачило можливість мирового врегулювання спору у будь-якій стадії процесу, серед іншого й шляхом медіації, та надало сторонам право припинити провадження з метою проведення медіації за їх спільною заявою. Після досягнення мирової угоди (що оформляється у процедурному порядку за узгодженою формою) процес може бути завершений, а за успішне врегулювання суд повертає сторонам частину сплаченого судового збору (до 60 % від суми).

Крім того, медіаційна угода має силу цивільно-правового договору, що в разі потреби може бути виконавчо забезпечена через суд. У рамках цивільного провадження передбачено також зупинення його строків для проведення медіації (до 90 днів з дня ухвали суду про зупинення провадження). Важливим доповненням є заборона для особи, що виконувала роль медіатора, потім представляти інтереси однієї зі сторін у цьому ж спорі, що убезпечує неупередженість процедури[1, с. 174].

Запровадження медіації у цивільний процес має низку переваг. З одного боку, воно сприяє швидшому та ефективнішому врегулюванню спорів, оскільки альтернативний досудовий порядок дозволяє уникнути затяжних судових позовів. Для сторін досягається економія часу і фінансових ресурсів, адже медіація зазвичай потребує менше формальностей і видатків, ніж повний судовий розгляд. Крім того, процедура є конфіденційною, що захищає ділову репутацію і зберігає комерційну чи особистісну таємницю учасників. Участь у медіації дозволяє сторонам зберегти контроль над результатом спільної угоди на відміну від судового рішення, за яким остаточне рішення ухвалює суддя. Це підвищує задоволеність сторін процесом і підсилює добровільне виконання домовленостей[2].

Важливим є також позитивний соціальний ефект: альтернативне врегулювання зменшує навантаження на суди, перерозподіляючи частину спорів до примирення без формального розгляду. У цивільному процесі

медіація спрямована на забезпечення принципу доступності правосуддя, оскільки дає змогу вирішувати суперечки поза межами традиційних позовних процедур, зокрема у випадках, коли сторони прагнуть зберегти тривалі відносини (наприклад, у сімейних або господарських справах). Варто зазначити, що під час посередництва абсолютно відсутній корупційний фактор, оскільки тут немає необхідності когось схилити на свій бік[1, с. 174].

Разом з цим медіація має і певні обмеження та недоліки. Найбільш принциповим є добровільний характер процедури: якщо одна сторона категорично відмовляється від примирення або не довіряє процесу, медіацію неможливо застосувати як обов'язковий механізм примирення. Крім того, медіація не підходить для вирішення всіх категорій справ. Наприклад, вона не застосовується, коли споріднені права або інтереси торкаються третіх осіб, які не беруть участі в процесі, або коли є суспільно важливі правовідносини, що вимагають публічного розкриття. У деяких випадках через значний розрив у правових знаннях або економічних можливостях сторін виникає ризик нерівності переговорного процесу і несправедливого результату[4, с. 262].

Також, хоча медіаційна конфіденційність є перевагою, вона означає, що досягнене рішення не формує судового прецеденту і не може бути оприлюднено, тому з боку суспільства може виникнути відчуття «закритості» такого розв'язання спору. До обмежень варто віднести й те, що процедура медіації може ускладнити розгляд справи у суді у разі невдалих переговорів, адже необхідний час на медіацію може збільшити загальний строк розгляду. Крім того, на практиці ефективність медіації багато в чому залежить від професійної підготовки медіаторів; нестача фахівців із необхідними навичками може обмежувати достовірність та якість процесу[4, с. 265]. І нарешті, у юридичній спільноті ще не всі правники й судді усвідомили вигоди медіації, тож відсутній повноцінний мотив для адвокатів рекомендувати медіацію своїм клієнтам, а іноді навіть існує консервативне ставлення «взагалі сперечатися в суді».

З практичного та правового погляду впровадження медіації в Україні стикається зі значними проблемами. Зокрема, хоча законодавство вже містить базові норми, їхнє застосування у цивільних судах є поки що незначним. Відсутність обов'язкового попереднього розгляду спору медіацією означає, що багато учасників і не дізнаються про цю можливість або не звертаються по неї за порадою. Судді та адвокати часто не надають належного значення рекомендації сторінам спробувати миритися (в Україні поступово розвивається інститут «судового примирення», проте він реалізований лише пілотно).

Існують також питання на рівні правозастосування. Наприклад, процедура медіації не завжди зрозуміла в аспектах погодження умов мирової угоди, атестації компетентних медіаторів чи врегулювання спорів у випадку невиконання домовленостей. На практиці може бракувати системних інструментів контролю якості медіаторів, адже закон забороняє створення єдиного державного реєстру та надає саморегулюючій організації лише право вести власні списки. Крім того, слабка обізнаність населення про переваги медіації й економічні аспекти (зокрема, необхідність оплачувати послуги медіатора) є суттєвою перепорою: для малозабезпечених сторін залишається перевагою звичайний розгляд по суті із державною допомогою, яка не покриває плату приватним фахівцям[2]. Словом, хоча правові основи медіації в Цивільному процесуальному кодексі і прийняті, їх імплементація на практиці затримується через організаційні і психологічні фактори.

Для вдосконалення механізму медіації в цивільному судочинстві експерти пропонують низку заходів. По-перше, законодавцю варто чіткіше визначити види спорів, за якими медіація може бути обов'язковим або пріоритетним інструментом вирішення. Наприклад, запровадити обов'язкові інформаційні сесії про медіацію на початку розгляду певних категорій господарських чи сімейних справ [1, с. 175]. По-друге, необхідно розширювати інституційну базу: підтримувати створення центрів медіації при судах або місцевих органах влади, забезпечити підвищення кваліфікації суддів і адвокатів у методах альтернативного врегулювання.

Отже, медіація є важливим інструментом альтернативного вирішення спорів у цивільному процесі, який сприяє зменшенню навантаження на суди та забезпеченню більш гнучкого підходу до врегулювання конфліктів. Незважаючи на наявні правові засади, ефективність її реалізації залежить від практичних кроків, зокрема популяризації процедури, підвищення кваліфікації медіаторів та активної участі судів.

Список використаних джерел

1. Калашник Д. В., Калмиков М. Р., Шліхта О. М. Медіація і цивільне судочинство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №4. С. 173-175.
2. Роль медіації, її розвиток в Україні сьогодні й точки перетину із судочинством обговорили на круглому столі у ВС. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1512260/> (дата звернення 29.04.2025).
3. Ясиновський І. Г. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 10. С. 31-33.
4. Ясиновський І.Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. № 55. 2015. С. 260-267.

Яхнич Я. В.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Гладкий С. О.,**
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРАВОРОЗУМІННЯ

Жодну сферу діяльності у світі сьогодні не оминули сучасні технології, які з'явилися досить давно, однак з кожним днем вони вдосконалюються, з'являються нові технічні розробки. Головною метою сучасних технологій є покращення життя, спрощення отримання послуг, комунікації, можливість отримати певне благо на відстані. Однак, розвиток сучасних технологій та впровадження нових цифровізаційних форм взаємодії людей має і негативну сторону. Вважаємо за доцільне дослідити питання впливу сучасних технологій на праворозуміння.

Перш за все, необхідно навести визначення поняття «праворозуміння». Так, праворозуміння (розуміння права) – це інтелектуальний процес осмислення права, певне його бачення, виражене в конкретних концепціях про його функціонування, що письмово викладені й оприлюднені шляхом опублікування. Будь-яка методологія (а їх безліч у теорії права і держави) пов'язана з конкретним праворозумінням (баченням права). По суті, праворозуміння (правоуявлення, правопогляд) є вторинним, похідним від усього правового, що реально діє; воно залежить від особливостей правосвідомості, інтелекту його носія. Тому праворозуміння не можна зводити лише до визначення поняття «право».

У контексті теми нашого дослідження йтиметься насамперед про «цифрове» праворозуміння, тобто таке, що формується під впливом сучасних цифрових технологій.

Розглянемо як саме сучасні технології впливають на праворозуміння:

- запровадження державних сервісів «онлайн» (наприклад, «Дія», Єдиний реєстр судових рішень тощо), а також розвиток різних комерційних платформ, які забезпечують масовий, оперативний доступ до норм, практики, аналітики. Проте право при цьому сприймається як технологічний продукт, а не як інституційна система з етичними орієнтирами;

- штучний інтелект, який «знає» відповідь на будь-яке питання, однак досить часто він абсолютно не враховує чинні норми законодавства, нюанси у правозастосуванні, що, в свою чергу, впливає на праворозуміння;

– потрапляння споживачів інформації в «інформаційні кокони» (так, за результатами одного з досліджень встановлено, що за рахунок алгоритмів рекомендацій, які засновані на штучному інтелекті, фактично створюються інформаційні «кокони однорідного змісту та точок зору, що ще більше посилює соціальну поляризацію та упередження») [1].

Однією з найбільш дискусійних технологій є штучний інтелект (ШІ), який дедалі активніше впроваджується у сферу правосуддя, адміністративного управління та правового консалтингу. Наприклад, у США широко застосовуються системи «predictivejustice» для прогнозування рішень судів, а в Естонії запроваджено електронні судові засідання з мінімальною участю людини. На перший погляд, це сприяє ефективності та об'єктивності, однак водночас викликає низку проблем:

– зниження рівня гуманітарної рефлексії, бо ШІ не має уявлення про мораль, емпатію чи соціальну справедливість, а тому не здатен враховувати унікальний контекст кожної справи;

– небезпека «чорної скриньки» (багато алгоритмів працюють за принципом «машинного навчання» без прозорих механізмів ухвалення рішень, внаслідок чого навіть правники можуть не розуміти, як саме ШІ дійшов певного висновку);

– витіснення людини як інтерпретатора (якщо правові рішення автоматизуються, це зменшує роль індивідуального праворозуміння, що формувалося через досвід, етику та фахову інтуїцію).

Таким чином, технології можуть змінити саму суть праворозуміння – з морального тлумачення на статистичне прогнозування, що несумісно з гуманістичним розумінням права як соціальної цінності.

Окремо варто звернути увагу на роль соціальних мереж, онлайн-платформ та масових цифрових сервісів, які стають основним джерелом правової інформації для багатьох громадян. З одного боку, це сприяє правовій обізнаності, однак, з іншого – спрощує та деформує правове мислення.

Люди часто сприймають юридичні норми, обмежуючись заголовками або короткими відео. Водночас відсутність контексту або пояснення юридичних понять призводить до хибного або поверхневого тлумачення норм, а іноді – до правового нігілізму. Цей процес формує новий тип праворозуміння – масовий, візуалізований і фрагментований, далекий від структурованої логіки класичного правознавства.

Вказані виклики потребують негайної адаптації юридичної освіти. Сучасний юрист має не лише досконало знати нормативну базу, а й володіти цифровими навичками, розуміти основи алгоритмічного мислення, критично ставитися до цифрових рішень. Водночас зростає роль юридичної етики, філософії права та інтердисциплінарних знань, без яких праворозуміння може втратити свій гуманістичний характер.

Отже, сучасні технології чинять потужний вплив на всі компоненти правової системи, зокрема на категорію праворозуміння. З одного боку, вони роблять право доступнішим, швидшим, технологічно зручнішим. З іншого – створюють загрозу поверхневості, втрати моральної рефлексії, підміни глибокого осмислення алгоритмічною обробкою.

Праворозуміння не повинне втрачати свого гуманістичного підґрунтя. Технології мають бути інструментом, а не суб'єктом інтерпретації. Права людини, етичні стандарти та критичне мислення повинні залишатися центральними у процесі тлумачення права, незалежно від рівня технічного прогресу. Отже, майбутнє праворозуміння – це синтез юридичної традиції та цифрової компетентності, заснований на принципах прозорості, справедливості й відповідальності.

Список використаних джерел

1. Piao, J., Liu, J., Zhang, F. *etal.* Human–AI adaptivedynamicsdrivestheemergenceofinformationcocoons. *NatMachIntell.* 2023. Vol. 5, Pp. 1214–1224. <https://doi.org/10.1038/s42256-023-00731-4>

Яхнич Я. В.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Михайліченко А. М.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: **Купчення Л. І.,**
к. ю. н., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ РИБАЛЬСТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

В умовах сьогодення все більш важливого значення не лише для підтримання розвитку економіки, а й для забезпечення продовольчої безпеки нашої країни набуває сфера рибного господарства. Це питання належить до пріоритетних напрямів національної безпеки, виступає фактором підтримання державності та суверенітету, є важливою складовою демографічної політики і необхідною умовою для реалізації стратегічного національного пріоритету, що спрямований на підвищення якості життя громадян України.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 року № 3677-VI законодавство про рибне господарство ґрунтується на нормах Конституції України і складається із зазначеного вище Закону, інших законодавчих актів, міжнародних договорів України, які застосовуються в Україні в порядку, передбаченому Законом України «Про міжнародні договори України», та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів» [1].

Згідно зі ст. 3 цього ж Закону завданням законодавства про рибне господарство є правове регулювання відносин у галузі вивчення, охорони,

відтворення, використання та реалізації водних біоресурсів, переміщення через митний кордон України водних біоресурсів та продукції з них, а також встановлення основних принципів регулювання та управління рибогосподарською діяльністю в межах території України у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні України та на континентальному шельфі [1].

В свою чергу, варто відмітити, що даний Закон був прийнятий ще у 2011 році, і станом на 2025 рік він є дещо застарілим з огляду на сучасні виклики, які стоять перед суспільством, зокрема: застаріле нормативно-правове регулювання, адже низка законів, що так чи інакше регулюють питання рибальства, прийняті були ще на початку становлення України як незалежної держави (наприклад, Водний кодекс України прийнятий у 1995 році); колізії між положеннями різних нормативно-правових актів; відсутність сучасного, єдиного уніфікованого нормативно-правового акту, що не містив би відсильних норм до підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють, наприклад, питання дозвільного характеру; недосконалий державний контроль та відповідальність за браконьєрство; корупція, яка сприяє приватизації водойм, їх оренді; відсутність відкритого реєстру для отримання інформації про водні об'єкти, рибальські зони, прозорість отримання до них доступу; вплив воєнних дій: забруднення водойм, знищення фауни (як приклад, підриг Каховського водосховища), мінування водних об'єктів, складність контролювання водних об'єктів на окупованих територіях; відсутність сприяння та заохочення до рибальства, недостатність пілг, складні та незрозумілі процедури для отримання дозволів [2, с. 382].

Так, вважаємо, враховуючи вищевикладені сучасні виклики у сфері рибальства в Україні, необхідним є, перш за все, оновлення його законодавчого регулювання. Найбільш доцільним, на нашу думку, способом врегулювати ці відносини є прийняття єдиного кодифікованого акту – Кодексу України про рибальство. Даний кодекс має включати в себе не тільки сукупність положень чинних на сьогодні нормативно-правових актів, а й має врахувати судову

практику, що виникає внаслідок вирішення спорів у таких правовідносинах, положення Європейської політики у сфері рибальства тощо. Так, вважаємо головними аспектами для вирішення вищезазначених викликів мають стати наступні:

- посилення кадрового та технічного забезпечення рибоохоронних органів (Держрибагентства, Держекоінспекції), зокрема закупівля дронів, камер спостереження, GPS-навігаторів;
- введення системи електронного контролю – автоматизовані дозволи, онлайн-моніторинг вилову, відкриті бази даних;
- запровадження антикорупційних механізмів у процесі видачі квот і ліцензій, обов'язкова прозора публікація рішень;
- запровадження державного реєстру водойм загального користування, включаючи умови доступу до них для рибалок;
- формування правового режиму рибальства в умовах воєнного стану, з урахуванням специфіки тимчасової втрати контролю над територіями;
- відновлення водних екосистем у постраждалих регіонах: екологічна реабілітація, запровадження заборонених зон для рибальства;
- підтримка любительського рибальства: створення місць організованого вилову, розвиток інфраструктури, залучення до екопросвітницьких проєктів;
- встановлення дієвих обмежень на вилов у нерестовий період та зменшення тиску на рідкісні види;
- участь у міжнародних договорах про охорону водних біоресурсів, зокрема в рамках Дунайської комісії, ICES та FAO [3, с. 127].

Отже, у сучасних умовах рибальство в Україні набуває не лише економічного, а й стратегічного значення як елемент продовольчої та національної безпеки. Однак чинне нормативно-правове регулювання у цій сфері не відповідає реаліям воєнного часу, вимогам сталого розвитку та міжнародним зобов'язанням України. Діючі законодавчі акти є застарілими,

фрагментарними, містять численні колізії й відсилання до підзаконних нормативів, що ускладнює правозастосування і сприяє корупційним проявам.

Нагальною потребою є розробка та прийняття єдиного кодифікованого акту – Кодексу України про рибальство, що має комплексно врегулювати всі аспекти рибогосподарської діяльності на сучасному етапі розвитку нашої країни. Оновлене законодавство повинне передбачати посилення контролю, цифровізацію дозвільних процедур, прозорість у розподілі водних ресурсів, відкритість реєстрів, реабілітацію зруйнованих екосистем, підтримку любительського рибальства та гармонізацію з міжнародними стандартами. Тільки за таких умов можлива ефективна, екологічно збалансована та правова захищена модель рибальства, що відповідатиме викликам часу та потребам українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011 № 3677-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 17. Ст. 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text>
2. Рагулін І.Ю. Теоретико-правові засади використання водних біоресурсів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО.2023. Випуск 80. Частина 1. С.380–384.
3. Федчишин Д. В. Практичні правові проблеми використання водних біоресурсів в галузі рибного господарства. *Право і суспільство*. 2022. №2. С.128–134.

Трансформація правової системи України в сучасних умовах

Матеріали II Всеукраїнської інтернет-конференції
20 травня 2025 року

Відповідальна за випуск: ТерелаГ. В., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва і права Полтавського державного аграрного університету.

Адреси для листування:
36003, Україна, Полтавська обл., м. Полтава, вул. Сковороди,
1/3,
Полтавський державний аграрний університет,
кафедра підприємництва і права;
e-mail: pir@pdau.edu.ua

**Редакційна колегія не несе відповідальності
за зміст представлених матеріалів**